№. 89. ВТОРНИКЪ, 14 НОЯБРЯ. 1861. WTOREK, 14 LISTOPADA. Nr. 89.

ВИЛЕНСКІЙ ВѢСТНИКЪ

ОФФИЦІАЛЬНАЯ ГАЗЕТА.

„ВИЛЕНСКІЙ ВѢСТНИКЪ“ выходитъ по ВТОРНИКАМЪ и ПЯТНИЦАМЪ.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

Цѣна за годъ . . . . . 10 р.
„ „ съ пересылкою . . . . 12 „
„ за полъ года . . . . . 5 „
„ „ съ пересылкою . . . . . 6 „
„ на четвертъ года . . . . . 2 „ 50 к.
„ „ съ пересылкою . . . . . 3 „
„ за 1 мѣсяцъ . . . . . 1 „

За объявленія плотится за строку 17 к. сер.

Контора редакціи въ Вильнѣ, на Дворцовой улицѣ, въ Гимназіальномъ домѣ.

KURYER WILEŃSKI

GAZETA URZĘDOWA.

„KURYER WILEŃSKI“ wychodzi co WTOREK i PIĄTEK.

WARUNKI PRZEDPŁATY.

Cena roczna . . . . . rs. 10
„ „ z przesyłką . . . . . „ 12
„ półroczna . . . . . „ 5
„ „ z przesyłką . . . . . „ 6
„ kwartalna . . . . . „ 2 k. 50.
„ „ z przesyłką . . . . . „ 3
„ miesięczna . . . . . „ 1

Za ogłoszenia płaci się za każdy wiersz druku po kop. 17.

Bióro redakcji w Wilnie, przy ulicy Biskupiéj (Dworcowéj), w murach po-uniwersyteckich.

СОДЕРЖАНІЕ:

Часть оффиціальная: Внутр. извѣстія: Высочайшіе повелѣнія и приказы.—Производства.—О порядкѣ удаленія мировыхъ посредниковъ отъ должности.—Вильно.
Часть неоффиціальная: Иностранныя извѣстія: Общее обозрѣніе.—Италія.—Франція.—Англія.—Австрія. Пруссія.—Телеграфныя депеши.
Литерат. отдѣлъ: Объ устройствѣ земскихъ повинностей.—Библіографическое извѣстіе.—Четыре идеала—Збигнева. Земледѣльческое обозрѣніе.— Выдержки изъ газетъ и журналовъ.—Критика: Исторія Польской литературы Бартошевича—Розняговскаго.—Прибавленіе къ біографіи Иг. Ходзьки.—Письма: изъ Лондона и изъ Рига.—Смѣсь.—Текущ. извѣстіе.—Виленскій дневникъ.—Объявленія.

TREŚĆ.

Dział urzędowy: Wiadomości krajowe.—Najwyższe rozkazy.—Mianowania.—O porządku usuwania od obowiązków sędziów pojednawczych.—Wilno.
Dział nieurzędowy: Wiadomości zagraniczne: Pogląd ogólny.—Włochy.—Francja.—Anglja.—Austrja.—Prusy.—Depesze telegraficzne.
Dział literacki: O urządzeniu ziemskich powinności. — Ogłoszenie literackie. — Cztery ideały— Zbigniewa. — Przeglądy: rolniczy i pism czasowych.—Krytyka: Historja literatury polskiéj I. Bartoszewicza przez Rozniatowskiego.—Dodatek do życiorysu Ig. Chodźki.—Listy: z Londynu i z Rygi.—Rozmaitości.—Wiadomości bieżące.—Dziennik Wileński.—Ogłoszenia.

Часть оффиціальная.

Ст.-Петербургъ, 11 ноября.

ВЫСОЧАЙШІЯ ПОВЕЛѢНІЯ.

ГОСУДАРЬ ИМПЕРАТОРЪ Высочайше повелѣть соизволилъ: отсрочить дворянскіе выборы въ Виленской, Ковенской и Гродненской губерніяхъ по случаю нахожденія оныхъ на военномъ положеніи, на все время, пока оное не будетъ снято, предоставивъ главному мѣстному начальству, въ отношеніи могущихъ открываться въ теченіи сего времени служебныхъ вакансій, зависящихъ отъ выборовъ, руководствоваться существующими на сей предметъ узаконеніями.

ГОСУДАРЬ ИМПЕРАТОРЪ по положенію комитета объ устройствѣ евреевъ, въ 27 день октября сего года Высочайше повелѣть соизволилъ: постановленныя въ ст. 35 св. зак. т. XIV уст. о паспор. и въ сепаратномъ указѣ правительствующаго сената 17 мая 1843 г. *ограниченія*, жить и торговать евреямъ на нѣкоторыхъ улицахъ въ г. Вильно, *отмѣнить*.

— Высочайшимъ рескриптомъ, 9 с. ноября, военный министръ, генералъ-адъютантъ, генералъ отъ артиллеріи *Сухозанетъ*—согласно прошенію его, увольняется отъ сей должности, съ оставленіемъ членомъ государственнаго совѣта и въ званіи генералъ-адъютанта.

— Товарищъ военнаго министра, генералъ-адъютантъ, генералъ-лейтенантъ *Милютинъ*—назначенъ военнымъ министромъ, съ оставленіемъ въ званіи генералъ-адъютанта и съ зачисленіемъ въ гвардейскій генеральный штабъ (9-го ноября).

— Высочайшимъ приказомъ, по военному вѣдомству, 4-го ноября, С. Петербургскій военный генералъ-губернаторъ и предсѣдатель попечительнаго совѣта заведеній общественнаго призрѣнія въ С. Петербургѣ, генералъ-адъютантъ, генералъ отъ инфантеріи *Игнатьевъ 1-й*, согласно прошенію его, увольняется отъ сихъ должностей, съ оставленіемъ членомъ государственнаго совѣта и въ прочихъ занимаемыхъ имъ должностяхъ и званіяхъ.— Назначены: Рижскій военный, Лифляндскій, Эстляндскій и Курляндскій генералъ-губернаторъ, генералъ-адъютантъ, генералъ отъ инфантеріи князь *Италійскій графъ Суворовъ Рымникскій*—С. Петербургскимъ военнымъ генералъ-губернаторомъ, генералъ-адъютантъ, генералъ отъ инфантеріи *Игнатьевъ 2-й*—Рижскимъ военнымъ генералъ-губернаторомъ, Лифляндскій военный генералъ-губернаторъ, генералъ-адъютантъ, генералъ отъ инфантеріи *Ливенъ*—Эстляндскимъ военнымъ генералъ-губернаторомъ, Курляндскій военный генералъ-губернаторъ, генералъ-адъютантъ, генералъ отъ инфантеріи *Палицынъ*—Виленскимъ военнымъ генералъ-губернаторомъ.

— Высочайшимъ приказомъ, по военному вѣдомству, 4-го ноября, генералъ-адъютантъ, генералъ-лейтенантъ *Ахлестышевъ* 1-й—назначенъ членомъ военнаго совѣта, съ оставленіемъ въ должности начальника главнаго штаба его императорскаго величества и по квартирмейстерской части.

— Высочайшимъ приказомъ, по военному вѣдомству, 4-го ноября, генералъ-адъютантъ, генералъ-лейтенантъ *Ростовцевъ*—назначенъ начальникомъ главнаго управленія военно-учебныхъ заведеній, съ оставленіемъ въ должности генералъ-инспектора по инженерной части.

— Высочайшимъ приказомъ, по военному вѣдомству, 4-го ноября, генералъ-адъютантъ, генералъ-лейтенантъ *Коцебу*—назначенъ начальникомъ главнаго управленія военно-учебныхъ заведеній, съ оставленіемъ въ должности генералъ-инспектора по артиллеріи.

— Высочайшимъ приказомъ, по военному вѣдомству, 4-го ноября, генералъ-адъютантъ, генералъ-лейтенантъ *Ушаковъ*—назначенъ членомъ военнаго совѣта, съ оставленіемъ въ должности генералъ-инспектора по кавалеріи.

— Высочайшимъ приказомъ, по военному вѣдомству, 4-го ноября, генералъ-адъютантъ, генералъ-лейтенантъ *Ридигеръ*—назначенъ членомъ военнаго совѣта, съ оставленіемъ въ должности генералъ-инспектора по пѣхотѣ.

— Высочайшимъ приказомъ, по военному вѣдомству, 4-го ноября, генералъ-адъютантъ, генералъ-лейтенантъ *Обручевъ*—назначенъ членомъ военнаго совѣта, съ оставленіемъ въ должности начальника главнаго штаба его императорскаго величества.

— Высочайшимъ приказомъ, по военному вѣдомству, 4-го ноября, генералъ-адъютантъ, генералъ-лейтенантъ *Дюгамель*—назначенъ членомъ военнаго совѣта, съ оставленіемъ въ должности начальника главнаго штаба его императорскаго величества.

— Высочайшимъ приказомъ, по военному вѣдомству, 4-го ноября, генералъ-адъютантъ, генералъ-лейтенантъ *Сухтеленъ*—назначенъ членомъ военнаго совѣта, съ оставленіемъ въ должности начальника главнаго штаба его императорскаго величества.

— Высочайшимъ приказомъ, по военному вѣдомству, 4-го ноября, генералъ-адъютантъ, генералъ-лейтенантъ *Гейсмаръ*—назначенъ членомъ военнаго совѣта, съ оставленіемъ въ должности начальника главнаго штаба его императорскаго величества.

— Высочайшимъ приказомъ, по военному вѣдомству, 4-го ноября, генералъ-адъютантъ, генералъ-лейтенантъ *Ушаковъ*—назначенъ членомъ военнаго совѣта, съ оставленіемъ въ должности начальника главнаго штаба его императорскаго величества.

— Высочайшимъ приказомъ, по военному вѣдомству, 4-го ноября, генералъ-адъютантъ, генералъ-лейтенантъ *Ридигеръ*—назначенъ членомъ военнаго совѣта, съ оставленіемъ въ должности начальника главнаго штаба его императорскаго величества

нералъ-губернаторомъ и предсѣдателемъ попечительнаго совѣта заведеній общественнаго призрѣнія въ С. Петербургѣ, съ оставленіемъ и въ прочихъ званіяхъ; генералъ-квартирмейстеръ главнаго штаба ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА, генералъ-адъютантъ, генералъ отъ инфантеріи баронъ *Ливенъ*—Рижскимъ военнымъ, Лифляндскимъ, Эстляндскимъ и Курляндскимъ генералъ-губернаторомъ, съ оставленіемъ въ званіи генералъ-адъютанта и въ гвардейскомъ генеральномъ штабѣ.

— Высочайшимъ приказомъ, по военному вѣдомству, 8-го *ноября*, Финляндскій генералъ-губернаторъ и командующій войсками, тамъ расположенными, генералъ-адъютантъ, генералъ отъ инфантеріи графъ *Бергъ*, уволенъ, согласно его прошенію, отъ настоящихъ должностей, съ назначеніемъ почетнымъ президентомъ Николаевской академіи генеральнаго штаба и съ оставленіемъ членомъ государственнаго совѣта и въ званіи генералъ-адъютанта.— Членъ государственнаго совѣта, генералъ отъ инфантеріи баронъ *Рокасовскій*, назначенъ Финляндскимъ генералъ-губернаторомъ и командующимъ войсками, тамъ расположенными, съ оставленіемъ членомъ государственнаго совѣта.

— Назначены: исправляющій должность начальника главнаго штаба 1-й арміи, генералъ-лейтенантъ *Крыжановскій*—Варшавскимъ военнымъ генералъ-губернаторомъ, съ оставленіемъ и въ настоящей должности.

— Высочайшею грамотою Всемилостивѣйше пожалованъ кавалеромъ (20-го октября): дѣйствительный тайный совѣтникъ, членъ государственнаго совѣта, министръ статсъ-секретарь Царства Польскаго, Іосифъ *Тымовскій*—*Императорскаго ордена святаго равноапостольнаго князя Владиміра первой степени.*

— Гродненскій губернскій предводитель дворянства, въ званіи каммеръ-юнкера, коллежскій совѣтникъ *Оржешко*, согласно прошенію, по болѣзни, уволенъ отъ службы.

— Старшій секретарь канцеляріи Виленскаго военнаго губернатора, надворный совѣтникъ *Александръ Карпинскій*, произведенъ за выслугу лѣтъ въ коллежскіе совѣтники.

— Указомъ правительствующаго сената 16-го октября, за выслугу лѣтъ, произведены: по Виленской палатѣ уголовнаго суда: въ коллежскіе секретари—губернскіе секретари: столоначальникъ Станиславъ *Малиновскій* и канцелярскій чиновникъ Эдуардъ *Заіончковскій*; въ губернскіе секретари—коллежскіе регистраторы: канцелярскіе чиновники—Станиславъ *Малиновскій* и Уліянъ *Ленковскій*; въ коллежскіе регистраторы—исправляющій должность столоначальника Николай *Шипуновъ* и канцелярскіе служители: Юрій-Войтехъ *Марковскій* и Константинъ-Григорій *Раюнецъ*. По Виленскому приказу общественнаго призрѣнія и его вѣдомству: въ коллежскіе секретари—помощникъ бухгалтера приказа, губернскій секретарь Петръ *Стребейко*; въ губернскіе секретари—коллежскіе регистраторы: приказа—помощникъ бухгалтера Давидъ-Викентій *Яцына* и журналистъ Владиміръ *Морецъ*; въ коллежскіе регистраторы—приказа: помощникъ столоначальника Александръ *Мельниковъ* и регистраторъ Иванъ-Ромуальдъ *Іенде* и канцелярскіе служители: приказа Болеславъ-Викторъ *Манцевичъ* и конторы Трокской военновременной больницы Михаилъ-Юліянъ *Подгурскій*. По канцеляріи Кіевскаго военнаго, Подольскаго и Волынскаго генералъ-губернатора: въ титулярные совѣтники—помощникъ секретаря, коллежскій секретарь Филиппъ *Чайковскій*; въ коллежскіе секретари—губернскіе секретари: помощникъ секретаря Петръ *Клечковскій* и канцелярскій чиновникъ Болеславъ *Волянскій*; въ губернскіе секретари—канцелярскій чиновникъ, коллежскій регистраторъ Адріянъ *Лазицкій*; въ коллежскіе регистраторы—канцелярскій служитель Августъ *Раковскій*.

— Переведенъ: канцелярскій чиновникъ департамента хозяйственныхъ дѣлъ, коллежскій секретарь *Минкевичъ*—младшимъ чиновникомъ особыхъ порученій при начальникѣ Витебской губерніи.

Главный комитетъ объ устройствѣ сельскаго состоянія, въ засѣданіи 24-го іюля 1861 года, разсматривалъ представленіе управляющаго министерствомъ внутреннихъ дѣлъ, отъ 17-го іюля 1861 года, за N. 2,666-мъ, о порядкѣ удаленія мировыхъ посредниковъ отъ должности. Главный комитетъ, при обсужденіи настоящаго представленія, принялъ во вниманіе, что, на основаніи ст. 21-й Высочайше утвержденнаго 19-го февраля 1861 года положенія о губернскихъ и уѣздныхъ по крестьянскимъ дѣламъ учрежденіяхъ, мировые посредники въ правахъ служебныхъ и въ порядкѣ взысканій по службѣ сравнены съ уѣздными предводителями дворянства и потому наравнѣ съ сими послѣдними могутъ быть (согласно ст. 265—269 св. зак. т. III уст. о служ. по выбор.) отрѣшаемы отъ должности не иначе, какъ по приговору суда и, удаляемы временно отъ исправленія должности не иначе, какъ съ преданіемъ суду, съ разрѣшенія правительствующаго сената. Право быть удаляемому отъ должности не иначе, какъ съ преданіемъ суду, есть весьма важное преимущество, отличающее мировыхъ посредниковъ отъ прочихъ чиновниковъ, которые могутъ быть увольняемы отъ службы и безъ суда, по усмотрѣнію того начальства, которое назначило ихъ въ должность. Мѣра эта, дающая начальству возможность отрѣшать отъ должности тѣхъ изъ опредѣленныхъ имъ самимъ чиновниковъ, которыхъ оно признаетъ неспособными и неблагонадежными, едва ли можетъ быть распространена на мировыхъ посредниковъ, которые, какъ по своему служебному положенію, такъ и по способу ихъ избранія, отличаются отъ лицъ, служащихъ по опредѣленію отъ правительства. По Высочайше утвержденнымъ главнымъ основаніямъ о мировыхъ по крестьянскимъ дѣламъ учрежденіяхъ, мировыхъ посредниковъ полагалось опредѣлять изъ мѣстныхъ землевладѣльцевъ, по выбору крестьянъ, и только на первое трехлѣтіе допущено избраніе ихъ начальниками губерній съ утвержденіемъ въ должности сенатомъ. Но при этомъ правительство, по важности обязанностей мировыхъ посредниковъ, признало нужнымъ принять особыя мѣры, дабы въ должности сіи были назначаемы лица, вполнѣ благонадежныя. Съ сею цѣлію постановлено, что для избранія посредниковъ составляются предварительно уѣздными предводителями дворянства списки, въ которые вносятся только лица, имѣющія опредѣленную поземельную собственность неопороченныя по суду и несостоящія подъ слѣдствіемъ. Эти списки повѣряются въ каждомъ уѣздѣ уѣзднымъ дворянскимъ собраніемъ и затѣмъ уже избираются изъ нихъ мировые посредники начальникомъ губерніи, но не иначе какъ по совѣщаніи съ предводителями дворянства.

По своимъ занятіямъ мировые посредники поставлены въ зависимость отъ мировыхъ учрежденій: уѣзднаго съѣзда и губернскихъ по крестьянскимъ дѣламъ присутствій, содержаніе назначено имъ умѣренное, на повышеніе въ должностяхъ они не могутъ разсчитывать; но какъ должность мировыхъ посредниковъ по той пользѣ, какую они могутъ принести, какъ посредствующее звѣно между помѣщиками и крестьянами и по предоставленной имъ самостоятельной дѣятельности, есть должность почетная, то въ мировые посредники поступило весьма много достойныхъ людей, изъ мѣстныхъ дворянъ, которые посвятили себя этой дѣятельности не изъ личныхъ выгодъ, не изъ разсчетовъ на служебныя пособія и преимущества, а единственно изъ безкорыстнаго сочувствія къ совершившемуся, по волѣ ЕГО ВЕЛИЧЕСТВА преобразованію. Если, при такихъ обстоятельствахъ, допустить нынѣ, въ измѣненіе Высочайше утвержденнаго 19-го февраля 1851 года положенія, удаленіе мировыхъ посредниковъ отъ исправленія должности безъ суда, то это уронить ихъ значеніе и будетъ имѣть неминуемымъ послѣдствіемъ то, что многіе и притомъ достойнѣйшіе люди устранять себя отъ должности посредниковъ, трудныя обязанности коихъ и могутъ быть исполняемы вполнѣ добросовѣстно только при независимости ихъ отъ посторонняго вліянія. Управляющій министерствомъ внутреннихъ дѣлъ, съ своей стороны, объяснилъ въ засѣданіи комитета, что ему необходимо только имѣть, для руководства при могущихъ встрѣтиться случаяхъ, опредѣленное правило относительно порядка удаленія мировыхъ посредниковъ отъ исправленія должности, но что онъ не встрѣчаетъ препятствія къ тому, чтобы посредники были удаляемы отъ служебныхъ обязанностей не иначе какъ съ преданіемъ суду, по разрѣшенію правительствующаго сената.

На семъ основаніи, главный комитетъ полагалъ: сообщить управляющему министерствомъ внутреннихъ дѣлъ, что относительно какъ временнаго удаленія мировыхъ посредниковъ отъ исправленія должности, такъ и отрѣшенія ихъ отъ службы, долженъ быть соблюдаемъ, согласно ст. 21 Высочайше утвержденнаго 19-го февраля 1861 года положенія о губернскихъ и уѣздныхъ по крестьянскимъ дѣламъ учрежденіяхъ, порядокъ, установленный для уѣздныхъ предводителей дворянства (св. зак. т. III уст. о служб. по выб. ст. 265—269). ГОСУДАРЬ ИМПЕРАТОРЪ, на журналѣ главнаго комитета, въ 30-й день іюля 1861 года, соизволилъ написать собственноручно: „*Исполнить.*“

ВИЛЬНО.

Въ минувшую пятницу черезъ нашъ городъ проѣзжалъ по желѣзной дорогѣ изъ С. Петербурга французскій посолъ герцогъ *Монтебелло*, и переночевавъ здѣсь, на другой день въ 8 часовъ утра отправился по желѣзной же дорогѣ чрезъ Ковно заграницу.

---

powszechnego opatrzenia w St. Petersburgu, z pozostaniem w dalszych godnościach; jenerał-kwatermistrz głównego sztabu JEGO CESARSKIEJ MOŚCI, jenerał-adjutant, jenerał-piechoty baron *Liwen*—Ryzkim wojennym, Inflantskim, Estońskim i Kurlandzkim jenerał-gubernatorem, z pozostaniem w godności jenerał-adjutanta i w jeneralnym sztabie gwardji.

— Przez Najwyższy rozkaz dzienny w wydziale wojennym 8-go listopada, jenerał-gubernator Finlandzki, dowodzący wojskami tam konsystującemi, jenerał-adjutant, jenerał piechoty hrabia *Berg*, na własną prośbę uwalnia się od pełnienia tych obowiązków, a mianuje się honorowym prezesem akademji mikołajewskiéj sztabu jeneralnego z pozostawieniem członkiem rady państwa i w godności jenerał-adjutanta.— Członek rady państwa, jenerał piechoty baron *Rokasowski*, mianuje się jenerał-gubernatorem Finlandzkim i dowodzącym wojskami tam konsystującemi, z pozostawieniem członkiem rady państwa.

— Pełniący obowiązek szefa sztabu głównego 1-éj armji, jenerał-porucznik *Kryżanowski*, mianuje się wojennym jenerał-gubernatorem warszawskim, z pozostawieniem w dotychczasowym obowiązku.

— Przez Najwyższy dyplomat Najmiłościwiéj mianowany został (20 października) kawalerem orderu Cesarskiego świętego równego apostołom księcia Włodzimierza pierwszego stopnia, rzeczywisty radca tajny, członek rady państwa, minister sekretarz stanu Królestwa Polskiego, Józef *Tymowski*.

— Grodzieński marszałek gubernjalny, w godności kamer-junkra, radca kollegjalny *Orzeszko*, stosownie do prośby, z powodu choroby, uwolniony został ze służby.

— Starszy Sekretarz kancellarji Wileńskiego wojennego gubernatora, radca dworu Aleksander *Karpiński*, mianowany został za wysługę lat radcą kollegjalnym.

— Przez ukaz rządzącego senatu, 16-go października, za wysługę lat zostali mianowani: w Wileńskiéj izbie sądu kryminalnego: sekretarzami kollegjalnymi — sekretarze gubernjalni: naczelnik stołu Stanisław *Malinowski* i urzędnik kancellaryjny Edward *Zajączkowski*; sekretarzami gubernjalnymi— regestratorowie kollegjalni: urzędnicy kancellaryjni— Stanisław *Malinowski* i Juljan *Łękowski*; regestratorami kollegjalnymi—pełniący obowiązek stołonaczelnika Mikołaj *Szypunow* i kancellarzyści: Jerzy-Wojciech *Markowski* i Konstanty-Grzegorz *Rajuniec*. W Wileńskim urzędzie powszechnego opatrzenia i w jego zawiadywaniu: sekretarzem kollegjalnym— pomocnik buchhaltera urzędu, sekretarz gubernjalny Piotr *Strebejko*; sekretarzami gubernjalnymi— regestratorowie kollegjalni: urzędu— pomocnik buchhaltera Dawid-Wincenty *Jacyna* i żurnalista Włodzimierz *Morenc*; regestratorami kollegjalnymi— urzędu: pomocnik stołonaczelnika Aleksander *Mielnikow* i regestrator Jan-Romuald *Jende*, i kancellarzyści: urzędu Bolesław-Wiktor *Mancewicz* i kantoru Trockiego szpitala wojskowo-czasowego Michał-Juljan *Podgórski*. W kancellarji Kijowskiego wojennego, Podolskiego i Wołyńskiego jenerał-gubernatora: radcą honorowym—pomocnik sekretarza, sekretarz kollegjalny Filip *Czajkowski*; sekretarzami kollegjalnymi — sekretarze gubernjalni: pomocnik sekretarza Piotr *Kleczkowski* i urzędnik kancellaryjny Bolesław *Wolański*; sekretarzem gubernjalnym— urzędnik kancellaryjny, regestrator kollegjalny Adrjan *Łazicki*; regestratorem kollegjalnym— kancellarzysta August *Rakowski*.

— Urzędnik kancellaryjny departamentu spraw gospodarskich, sekretarz kollegjalny *Minkiewicz*, został naznaczony młódszym urzędnikiem do szczególnych poleceń przy Witebskim gubernatorze cywilnym.

— Komitet główny o urządzeniu stanu wiejskiego, na posiedzeniu 24 lipca 1861 roku, rozpatrywał przedstawienie zarządzającego ministerstwem spraw wewnętrznych, z d. 17 lipca 1861 roku za N. 2,666, o porządku wydalania z obowiązku pośredników pojednawczych. Komitet główny, przy roztrząśnieniu przedstawienia niniejszego, miał na względzie, że na zasadzie art. 21 Najwyżéj utwierdzonéj 19 lutego 1861 r. ustawy o gubernjalnych i powiatowych urządzeniach do spraw włościańskich, pośrednicy pojednawczy co do spraw służbowych i kolei odpowiedzialności służbowéj zrównani są z marszałkami powiatowymi, a przeto na równi z tymi ostatnimi mogą być (stosownie do art. 265—269 zb. pr. tom III ust. o służ. z wyb.) wydalani z obowiązku nie inaczéj, jak za wyrokiem sądu i usuwani czasowie od pełnienia obowiązku nie inaczéj, jak z oddaniem pod sąd, za zezwoleniem rządzącego senatu. Prawo być usuwanym od obowiązku nie inaczéj, jak z oddaniem pod sąd, jest nader ważną prerogatywą, odróżniającą pośredników pojednawczych od innych urzędników, którzy mogą też być uwalniani ze służby i bez sądu, stosownie do uwagi téj zwierzchności, przez którą otrzymali swe posady. Ten środek, dający zwierzchności możność wydalania z obowiązku tych z naznaczonych przez się urzędników, których uznaje za niezdolnych i niepewnych, prawie nie może być zastosowany do pośredników pojednawczych, którzy tak ze względu na swoje stanowisko służbowe, jako i na sposób swego wyboru, różnią się od osób służących z naznaczenia rządu. Według Najwyżéj utwierdzonych głównych zasad o pojednawczych co do spraw włościańskich urządzeniach, pośredników pojednawczych zamierzano naznaczać z miejscowych obywateli, z wyboru włościan, i jedynie na pierwsze trzylecie pozwolono wybierać ich naczelnikom gubernji z utwierdzeniem w obowiązku przez senat. Atoli rząd przytém, ze względu na ważność obowiązków pośredników pojednawczych, uznał za rzecz potrzebną przedsięwziąć szczególne środki, iżby na te posady naznaczane były osoby ze wszech miar godne zaufania. W tym też celu postanowiono, że dla wybrania pośredników najprzód marszałkowie powiatowi układają listy, obejmujące jedynie osoby, posiadające oznaczoną własność ziemską, nieposzlakowane sądowie i niezostające pod śledztwem. Listy te są sprawdzane w każdym powiecie przez powiatowe zgromadzenie szlacheckie i następnie już wybierają z nich pośredników pojednawczych naczelnicy gubernji, nie inaczéj atoli, jak po naradzeniu się z marszałkami.

Co do swych zajęć, pośrednicy pojednawczy zostają w zależności od urządzeń włościańskich, urzędu zjazdowego i gubernjalnych do spraw włościańskich urzędów; płacę naznaczono im umiarkowaną, na otrzymywanie wyższych posad wcale liczyć nie mogą; lecz, że obowiązek pośredników pojednawczych ze względu na ową pożyteczność, jaką mogą przynieść, jako pośredniczące ogniwo między obywatelami i włościanami, i co do przywiązanéj do ich posady czynności niezawisłéj, jest to obowiązek zaszczytny, przeto do grona pośredników pojednawczych weszło bardzo wielu ludzi godnych ze szlachty miejscowéj, którzy poświęcili się temu zawodowi nie dla widoków osobistych, nie z rachuby na pomoce służbowe i prerogatywy, lecz jedynie z natchnienia bezinteressownego współczucia ku dokonanéj z woli JEGO CESARSKIEJ MOŚCI reformie. Jeżeliby śród takich okoliczności uchwalono obecnie, zmieniając treść Najwyżéj utwierdzonéj ustawy 19 lutego 1861 roku, prawo usuwania pośredników pojednawczych od pełnienia obowiązku bez sądu, tedy to przyniosłoby uszczerbek ich znaczeniu i pociągnęłoby za sobą te nieuniknione skutki, że wielu i przytém najgodniesi uchyliliby się od obowiązku pośredników, których obowiązki trudne mogą być sumiennie wykonywane jedynie przy ich niezależności od wpływu ubocznego. Zarządzający ministerstwem spraw wewnętrznych, ze swéj strony, dodał na posiedzeniu komitetu, że mu potrzebne jest tylko, dla trzymania się we właściwych zdarzeniach, wyraźne prawo co do porządku usuwania pośredników pojednawczych od pełnienia obowiązku; lecz że on nie widzi wcale przeszkody ku uchwaleniu, by pośrednicy usuwani byli od obowiązków służby nie inaczéj jak z oddaniem pod sąd, z upoważnienia rządzącego senatu.

Na téj zasadzie główny komitet mniemał: zakommunikować zarządzającemu ministerstwem spraw wewnętrznych, że tak co do czasowego usuwania pośredników pojednawczych od pełnienia obowiązku, jako też i co do wydalenia ich ze służby, powinien być zachowywany, stosownie do art. 21 Najwyżéj utwierdzonéj 19 lutego 1861 roku ustawy o gubernjalnych i powiatowych urządzeniach do spraw włościańskich, porządek przepisany względem marszałków powiatowych (zb. pr. tom III ust. o służ. z wyb. art. 265—269). CESARZ JEGO MOŚĆ, na protokole komitetu głównego, dnia 10 lipca 1861 r., raczył zapisać własnoręcznie: „*Spełnić.*“

WILNO.

W przeszły Piątek przez nasze miasto koleją żelazną przejeżdżał z St. Petersburga poseł francuzki *Duc de-Montebello*, i przenocowawszy tu, nazajutrz o godzinie 8 zrana pojechał koleją żelazną przez Kowno za granicę.

CZTERY IDEAŁY.

(KARTKI Z ŻYCIA JMĆ PANA FULGENTEGO).

wydał

Zbigniew.

Kto ja byłem poza sobą?

(Drugi ideał).

(*Ciąg dalszy, ob. N. 88.*)

O jakże żywo pamiętam tę scenę, kiedym wróciwszy do moich zimnych murów, latał wielkiemi krokami po sali; gorączka paliła mi skronie, oczy mroczyły się łzami, a w piersiach taka próżnia! jakby szatan z nich wszystko wydmuchał.

— Bywaj mi zdrów mój piękny ideale! — wołałem —otóż kobieta, którą wielbiłem na równi z anioły, w któréj czystość i miłość tak święcie wierzyłem, jak w jasność niebieskich gwiazd!... nikczemna! kochała Henryka i przez niego będąc tak kochaną, wyznaje mi kłamaną miłość, aby zostać żoną dziedzica trzech wsi!..

— A może ona ciebie kocha?! — zawołał głos stojącego we drzwiach Henryka, który natychmiast pośpieszył za mną, widząc mój niepokój i bladość, i stał już chwil kilka w progu, alem ja go niespostrzegł.

Krzyknąłem przerażony i upadłszy na fotel zakryłem oczy w obie dłonie.

Henryk zbliżył się do mnie, ujął za rękę i rzekł swoim czystym, dźwięcznym głosem:

— Mój przyjacielu, uspokój się, ja wiem wszystko, podsłuchałem cię niechcący, ale widzisz, żem spokojny, możesz więc zemną mówić otwarcie.

— Henryku, jam temu nie winien, przysięgam ci — rzekłem nie podnosząc oczu na niego.

— A czyż byłbym tak trzeźwy i spokojny, gdybym sądził, żeś ty winien? Wierzaj mi, że w téj chwili cała gorycz boleści jakoś tak skamieniała, że nie czuję jéj nawet w sobie; jutro dopiéro, po jutrze, rozmięknie w trawiący jad, ale dziś, w téj chwili, inne całkiem uczucie owładnęło moją piersią — jam szczęśliwy tobą, tyś mi nie odebrał wiary w przyjaźń wyjątkowego serca, o dzięki ci, dzięki za tę piękną chwilę!

I Henryk rzucił mi się w objęcia, i dopiero w tym bratnim uścisku, przy tém sercu, co było przybytkiem prawdy i miłości, odzyskałem równowagę myśli i spokój w uderzeniu serca.

Opowiedziałem wówczas całą rozmowę Skabiozy ze mną.

Henryk słuchał z uwagą, a gdym nie szczędził wykrzykników: podła, obłudna, nikczemna! ujął mię za rękę i rzekł:

— Nie jest to wszystko jeszcze tak okropne, jak ty sobie wyobrażasz, dla czego na jéj usprawiedliwienie nie przypuszczasz, że ciebie, dla samego ciebie pokochała, nie zaś dla twoich wiosek?...

— Mnie po tobie?... — zawołałem z całą szczerotą entuzjazmu i uwielbienia.

Henryk uśmiechnął się jakoś łzawo, spójrzał na mnie wzrokiem roztkliwionego ojca i zapaliwszy sygaro, wolnym krokiem zaczął chodzić po pokoju.

Myślał, a jam milczał, bom nieśmiał przerywać: jakiś rodzaj uszanowania zachowywałem zawsze w obejściu z Henrykiem: było to potrzebą mojego serca.

— Mój drogi — rzekł w końcu Henryk zastanawiając się w środku pokoju — prawdę powiedział Pope: „Serce — przepaść“ a serce kobiety jest stokroć większą przepaścią od naszéj: u nas, jest jakiś balast, jest coś, na czém się zatrzyma chęć, pragnienie, a tam... tam otchłań bez dna i końca!! Kobiéta wczoraj kochała, i mówiła to, a że prawdę mówiła, to widziałeś w jéj oczach, czułeś w uderzeniach jéj serca... Nastało jutro, już to serce ostygło, bezwiednie bić przestało... a jeśli uderzyło, to już dla innego! Cóż temu winna, jeśli jéj taki organizm?

— To okropne! — zawołałem.

— To smutne — odrzekł Henryk.

— Nikczemna!..

— Biédna!...

Nazajutrz, o godzinie dziewiątéj, wszedł liberjowy służalec Podkomorzego i oddał mi list Skabiozy. Drżącą ręką rozpieczętowałem, list był następnéj treści:

„Mężczyzni są tego przekonania, że mają rozum i dowcip: a jabym powiedziała, że mają tylko zarozumiałość!... Posądzacie nas o to, a każda z nas bodaj najzarozumialsza, najpróżniejsza, ma tyle zdrowego rozsądku przynajmniéj, że potrafi żart rozróżnić od prawdy...

„Przebacz mi pan, że go także o to posądzałam, ale przekonawszy się z wczorajszéj rozmowy, że żartować można tylko z temi, co mają dowcip, odwołuję całą farsę i upewniam, uspakajam pana, że nigdy nie byłeś dla mnie Ludwikiem, a ja dla ciebie Zofją. Możesz to nawet powiedzieć swemu bratu Michałowi, którego pozdrów odemnie i poproś, niech nie zapomina o nas. Robimy dziś spacer w góry, może i panowie raczą nam towarzyszyć? To piszę z polecenia Mamy. Skabioza.“

Uszczęśliwiony listem i epitetem głupca, uwierzyłem tak natychmiastowo słowom Skabiozy, że gotów byłem lecieć i przepraszać i błagać przebaczenia za wszystko, com wczoraj przeciw niéj wyrzekł. Przeklinałem swoją tępą głowę, co się nie zna na żartach, swoją kwiatową naturę, co nawet podejrzewać nie umie i tę obmierzłą zarozumiałość mężczyzny, która tak snadno wierzy, że jesteśmy warci miłości!...

— Ona sobie żartowała ze mnie, trzpiotka — powtarzałem — a ja, ja głupiec zatrułem tyle chwil biednemu Henrykowi! — I chcąc naprawić złe, co prędzéj pocwałowałem konno do Henryka.

Zastałem go już ubranym, wychodził na polowanie. Był tylko nadzwyczaj blady i oczy miał czerwone nieco, jakby od całonocnego czuwania.

— Patrz — wołałem wchodząc do pokoju — pisała dziś do mnie, to wszystko nieprawda! ja jestem głupiec, a ona zawsze idealem.

I podałem mu list Skabiozy.

Henryk pomału przeczytał i oddał mi go nazad, nie rzekłszy i słowa.

— No i cóż? — rzekłem, widząc, że wyraz jego fizjonomji nie zmienia się wcale.

— Nic — odrzekł spokojnie mój przyjaciel.

— Jakto? więc cię to nie uszczęśliwia, że Skabioza zawsze cię kocha, i tylko żartowała ze mnie?

— Kobiéta co żartuje z miłości, już kochać nie potrafi — odrzekł pomału Henryk.

— Ależ to był żart ze mnie, nie z miłości — mówiłem na obronę Skabiozy.

— Tém gorzéj, bo ani ciebie ani mnie nie kocha.

— To nieprawda! — krzyknąłem.

— Prawda — odparł pomału Henryk.

Nic już nie śmiałem powiedzieć: jedno jego słowo „prawda“ było tak powiedziane, jak kiedy kto na rygiel drzwi zatrzaśnie.

Po długiéj chwili milczenia zapytałem:

— Ale dziś pojedziemy do Podkomorzych? sama nas zaprasza.

— Jeśli chcesz tego, to możemy.

I wieczorem pojechaliśmy obaj. (D. c. n.)

Dział nieurzędowy.

Wiadomosci zagraniczne.

POGLĄD OGÓLNY.

Nowa rękojmia dana przez cesarza Napoleona Francji, wywołała dziennikarstwo francuzkie i europejskie w szranki; wkrótce zapewne posypią się osobne broszury i nim senat, zwołany na dzień 2 grudnia zbierze się, aby uchwałą swoją postanowienie cesarskie zamienił w prawo, już mniemanie powszechne będzie najwielostronniéj oświecone o znaczeniu i doniosłości téj nowéj rękojmi. Podaliśmy w dzisiejszym Kurjerze wyjątki z dzienników rozmaitéj barwy. Duch stronnictw jest potężny, ale prawda potężniejsza. Nawet te organa, które w konstytucji 1852 roku widziały wieczne kajdany narzucone Francji, wyznają dzisiaj, że taż konstytucja dostępna jest wszelkiego rodzaju najpożądańszym udoskonaleniom. Wprawdzie podany przez nowego ministra skarbu środek, nie ma nic nadzwyczajnego; każdy, cokolwiek z nauką skarbowości oswojony, wpadłby na myśl równie prostą, jak do wykonania snadną. Urok więc nowego postanowienia leży nie w środku przez p. Foulda podanym, ale we wspaniałych słowach cesarza, które serca Francuzów do głębi wzruszyły, podniosły i rozradowały. Cesarz oświadczył, że nie ma prerogatywy na ziemi, którejby dobru Francji nie poświęcił, że nawet cesarska przyszłość syna, nie wstrzyma go na drodze służenia ojczyznie. Francja uczyni z tém dziecięciem, co uczynić za właściwe uzna; nie wzięło ono żadnych praw w dziedzictwie, bo ojciec jego jest wybrańcem ludu. Takim językiem przemawia się do miljonów, miljony go rozumieją; nie żądaj od nich ofiar, same chętnie ci je zniosą, za to tylko, że do nich jak do ludzi przemówiłeś. Owoż cała waga nowego postanowienia spoczywa w słowach cesarza. Pochlebiają one godziwéj dumie ludu francuzkiego, który z rozkoszą usłyszał, że cesarz o początku swym pamięta i wolę ludu szanuje; a głośno oświadczając, że nawet wiekopomna sława Napoleona I, że urodzenie w cesarskim domu, żadnych mu praw nie nadało, obudził w przekonaniu narodu tę otuchę, że żadne spólnictwo wyobrażeń średniowiecznych nie łączy go z ich obrońcami.

Środek przez p. Foulda podany w najprostszym wyrazie znaczy: budżet będzie głosowany według rozdziałów osobno na każde ministerstwo. Raz przyjęty nie może być w żaden sposób powiększony kredytami nadzwyczajnemi w między-parlamentowéj przerwie. Zdarzyć się mogą potrzeby tak doraźne, iż najmniejsza zwłoka pociągnęłaby za sobą nieobliczone szkody, wówczas minister skarbu, jako główny zawiadowca majątku narodowego i główny strażnik budżetu, będzie miał prawo rozrządzać summami innych rozdziałów na załatwienie owych nieuchronnych potrzeb i dla tego budżety wszystkich pojedyńczych ministerstw znajdą się w niejaki sposób pod codzienną kontrolą ministra skarbu. Zapewne mogą stąd wynurzyć się między ministrami starcia, mogą powstać skargi na włamywanie się ministra skarbu w obręby innych gałęzi służby, ale powaga cesarska chwilowe nieporozumienia ułagodzi, kraj zaś zyskuje na téj pewności, że prawa skarbowe, w dzisiejszym składzie społeczeństwa nad wszystkie inne ważniejsze, będą prawdziwemi prawami. Posłowie co budżet zagłosowali, wyniosą z izby to przeświadczenie, że uchwalili rzecz nieodzowną, nietykalną, któréj żadna inna władza zaocznie zmienić nie zdoła.

Pod względem zatém skarbowości wskazana przez p. Foulda droga jest rzeczywistym postępem; naród ujrzy w niéj zawarowane majątkowe swe prawa, ujrzy, że rząd tyle tylko weźmie, ile mu wziąść pozwolono i nie upokorzy słusznéj dumy obywateli przez arbitralne rozchodowanie grosza w pocie czoła zapracowanego. Położona w ten sposób tama, zmusi władzę do oględności, a gdy Francja w bogactwie nieprzebranych zasobów rodzinnych i z pracy płynących codzień otwiera nowe, najobfitsze źrzódła dochodów, przyjść łatwo może do równowagi a nawet spłacenia dziesięciu miljardów ruchomego długu, pod którego brzemieniem, każde inne państwo Europy, prócz Anglji, upaść by musiało.

To wszystko każdy Francuz jasno pojmuje; wdzięcznym jest cesarzowi, że przed nim stanu rzeczy nie zataił, że z nim nie postępuje jak z małoletnim, ale jak z człowiekiem dojrzałym, który złe widzieć i obliczyć ze swemi siłami powinien. Nie załamie on niedołężnie rąk; westchnie może spojrzawszy na ogrom czekającéj go pracy, ale pokrzepiony na duchu, weźmie się do niéj po męzku, pod tarczą nowego prawa, przekonany, że robota jego nie będzie kobiercem Penelopy, że ministrowie pruć nie będą w nocy tego, co zbiorowe siły ludu w dzień wytkają. Błogosław Boże Francji na téj szlachetnéj drodze, każde nabyte tam prawo, każda zyskana rękojmia, prędzej czy późniéj staje się puścizną cywilizowanego świata!

Lecz dzienniki francuzkie, stojące na straży rzeczywistych potrzeb społecznych, mimo swe częste i wielkie zboczenia, nie przestają wiernie służyć ogólnéj sprawie. Owoż i w obecnéj chwili odzywają się z wdzięcznością dla cesarza, składając hołd należny pomysłowi p. Foulda, nie tają, że jeżeli ustępstwo cesarskie ma być rzeczywiście trwałém i dobroczynném, uwieńczyć je koniecznie powinno prawo o odpowiedzialności ministrów. Ten przedmiot był aż do przesytu roztrząsany przez najpotężniejsze głowy; dowody, z któremi obrońcy i przeciwnicy tego prawa, występowali, równoważą się może w swéj teoretycznéj doniosłości, lecz większość ludów stanęła na stronie zwolenników prawa odpowiedzialności, ostrzegana wewnętrznym głosem, że pod tarczą tego prawa lepiéj zapewne będzie, kiedy osiągnienie jego jest tak trudném, bo Opatrzność nic wielkiego, nic prawdziwie pożytecznego ludzkości otrzymać nie daje, dopóki poczciwą pracą i w uznojeniu czoła nie stara się go wywalczyć.

Możeby kto powiedział, że dzienniki obudzając nadzieje nowych rękojmi, utrudniają działania rządu, doprowadzają naród do pewnego stanu przesytu i narażą go nakoniec na ciężką społeczną chorobę, w którą wpaść łatwo, ale wyzdrowieć bez użycia najgwałtowniejszych lekarstw niezmiernie trudno. Tak nie jest, chociaż tak byćby mogło, gdyby dziennikarstwo porwane prądem jednostajnych wyobrażeń w jednym tylko duchu, jak jeden człowiek przemawiało; ale ponieważ Opatrzność wlała w umysły ludzkie niezliczoną rozmaitość poglądów, ponieważ każdy przedmiot przedstawia wielostronne lice swego użytku, z tych przeto nieustannych zapasów rozumowania, z téj gonitwy myśli wyradza się prawdziwe dobro ludu i to wieczne pasowanie się prawdy i błędu, które nieodzownie zwycięztwem pierwszéj ukończyć się musi.

Jeżeli wiadomość przez Konstytucjonistę podana, okaże się prawdziwą, że hr. Persigny złożył cesarzowi projekt rozbrojenia wojska francuzkiego, z zostawieniem tylko ram, czyli sztabów półkowych, brygadnych i dywizyjnych, tak aby całe gospodarstwo wojenne pozostało w swym składzie, żołnierze zaś tylko rozpuszczeni do domów byli w gotowości na każde zawołanie, jeżeli krok hrabiego Persigny jest wypływem myśli cesarskiéj, wówczas ogromna oszczędność w żywności i żołdzie najdzielniéj potrafiłaby się przyczynić do umorzenia długów państwa. Dotąd mamy tylko o tém wiadomość telegraficzną; sam tekst projektu wówczas dopiero poznamy, kiedy go cesarz potwierdzi. Wszakże, jeżeli ten projekt ma tak ogromne rozmiary, jakby domyślać się godziło, doniosłość jego może stać się prawdziwie światodziejową. Jużcić łatwiéj dokonać go we Francji, niż w jakiemkolwiek innem państwie, ale Francja bez zapomnienia wszelkich prawideł przezorności sama jedna uskutecznić tego nie może; do uczęstnictwa w tém wielkiém rządowém przedsięwzięciu musiałaby powołać naprzód Austrję, Prusy i Związek niemiecki. Rzeczą jest oczywistą, że Austrji bez politycznéj nierozwagi przyjąć przełożeń tego rodzaju niepodobna; uczynione zaś w obecnych czasach przełożenie rządowi pruskiemu, aby przykład Francji w rozbrojeniu naśladował, byłoby najdotkliwszym ciosem, jaki osobistym przekonaniom króla Wilhelma zadać można. Powiemy o tém niżéj.

W obec zajęcia powszechności francuzkiéj temi dwóma przedmiotami skarbowości i wojska, wszystkie inne względy polityczne umilkły. Zapomniano o sprawie włoskiéj, o traktacie ze związkiem celnym, umysły zajęły się wyłącznie wewnętrznemi sprawami Francji. Podróż p. Ratazzi do Paryża, dotąd nieodgadniona a jednak nie daremna, dała powód do najrozmaitszych domysłów. Taki mąż stanu, jakim jest prezes włoskiéj poselskiej izby, będąc w Paryżu, nie mógł nie złożyć swego hołdu Napoleonowi, nie mógł nie widzieć się i nie rozmawiać z panem Thouvenel i pierwszymi dostojnikami cesarstwa. P. Ratazzi, który po zawarciu umowy villa-frankskiéj opuszczczone przez hrabiego Cavour prezesowstwo rady objął, który traktat zurychski podpisał, zdawałoby się, że powinien był być pożądanym gościem i w Compiègne i w gmachu ministerstwa spraw zagranicznych; ale p. Ratazzi uczynił to tylko zniewolony żelazną koniecznością chwili; naród włoski o tém wiedział i dla tego podpisanie przez niego zurychskiego traktatu nie zgubiło go w mniemaniu powszechném, wyniósł on nieskalane imię z téj ciężkiéj próby, wszyscy bowiem wiedzieli, że co do prawdziwych dążeń, p. Ratazzi ani na włos nie zboczył od polityki Wiktora-Emmanuela i hr. Cavour, że również gorąco, jak oni pragnie Rzymu za stolicę, a Wenecji za składową część jednolitego włoskiego państwa; że również jak oni pragnie rozdziału dwóch władz, jedynéj rękojmi trwałego na przyszłość społecznego pokoju. Jeżeli więc p. Ratazzi przekonać cesarza nie zdołał, że wycofanie wojsk francuzkich z Rzymu najskuteczniéj ukończyłoby sprawę włoską, to przynajmniéj mógł to wyjednać, aby oręż francuzki nie osłaniał dłużéj w Rzymie wstecznych burbońskich knowań, aby pożary miast i wsi neapolitańskich, aby rozlew krwi i zbójeckie łupieztwa nie okrywały dłużéj hańbą złotych orłów cesarskich. Według wszelkiego prawdopodobieństwa to ostatnie otrzymał, bo Franciszek II z całą swoją rodziną Rzym opuści i do Wenecji przeniesie się na dłuższe lub krótsze mieszkanie, skąd nie potrafi zasilać neapolitańskiego zbójectwa, gdyż odległość miejsca i utrudnione dla floty austryjackiéj stosunki z neapolitańskiemi brzegami, wpływ jego na działanie wstecznych drużyn zupełnie zwichną.

Lecz obecność p. Ratazzi wywołała chmurę mogącą zasępić stosunki między rządem włoskim a francuzkim, gdyby przytomność umysłu i głębokie uczucie przyzwoitości pana Ratazzi najzręczniéj tego nie odwróciły. Redakcje paryzkich wyzwolonych dzienników, postanowiły uczcić bytność włoskiego męża stanu w Paryżu, wspaniałą biesiadą. Wszystko poszło jak najlepiéj; około gościnnego stołu zasiadły wielkie światła Francji, mężni obrońcy prawdy, ale urządzający tą uroczystością umyślnie czy mimowolnie zapomnieli o przezdrowiu cesarza. Było to nieprzebaczonym błędem, bo jeżeli objaw miał obrócić się na korzyść sprawy włoskiéj, toć nie godziło się zapominać o jéj głównym i jedynym przedalpejskim działaczu. Mówią nawet, że w Compiègne to zapomnienie rzeczy tak prostéj z boleścią przyjęto. Złagodziła wprawdzie jéj gorycz mowa pana Ratazzi, w któréj prześlicznie i czule odezwał się o wdzięczności Włochów dla cesarza i Francji, w któréj dotknął owéj wielkiéj myśli ligi plemion romańskich, o któréj od dwóch niemal lat niejednokrotnie mówiliśmy z naszymi czytelnikami.

Pan Rattazzi już do Turynu wrócił i natychmiast odwiedziwszy barona Ricasoli zapewnił go o tożsamości przekonań i dążeń. Znalazł on ojczyznę spokojną, ufną i silnie przeświadczoną, że dalsza jéj dola zależy od zgody i od postępu światła. Znalazł, że Garibaldi przy każdém zdarzeniu zaleca umiarkowanie i wiarę w rząd Wiktora Emmanuela. Świat przywykły do cudowności zdarzeń na półwyspie, może nie dosyć ocenia tę potężną zmianę wyobrażeń, może nie dosyć podziwia, tę polityczną dojrzałość Włochów, mocą któréj widzi rzecz dotąd nigdzie niewidzianą, że w sprawie dla któréj serca wszystkich mieszkańców tak gwałtownie biją, w pośród spotęgowanych uczuć naród umie i czekać i wierzyć. Gdzieindziéj taki wypadek na jaki Włochy patrzą, to jest niezadowolenie jenerała Cialdini jużby całą ludność roznamiętnił, tymczasem Włosi spokojnie na ten wypadek patrzą, bo wierzą, i w miłość ojczyzny Cialdiniego i w mądrość swojego króla, że wszystko niezrównaną serdecznością swoją pogodzić potrafi.

Nie wchodząc w głąb rzeczy i wymagania wyzwolonych rządów, może nie jednemu zdawać się, że te obie osobistości nie były dosyć przez władzę uznane i uczczone. Garibaldi smutny i zniechęcony odpłynął na Kaprerę, Cialdini smutny i zniechęcony, złożył dowództwo czwartego korpusu wojska, i chce wyjechać do Francji. Ministrowie ulegając niezbędnym wymaganiom wyzwolonego rządu nie mogli zostawić w ręku Garibaldiego dyktatury; ulegając tymże wymaganiom nie mogli Cialdiniego zostawić dłużéj namiestnikiem. Łatwo pojąć, jaka boleść ogarnąć musiała czyste serce Henryka Cialdini, gdy ujrzał, że mu władzę z rąk odbierano wówczas, gdy temiż rękami dotykał już dębowego obywatelskiego wieńca uspokojenia Włoch południowych, kiedy już oczami duszy widział ten dzień niepożytéj sławy, w którym cały neapolitański naród wdzięczny a w królu swoim rozkochany, przyprowadzi do podnoża tronu Wiktora Emmanuela. Ale niech nikt nie łudzi się; wolność polityczna ma swoje nieubłagane wymagania; biada, stokroć biada kiedy o nich synowie ojczyzny zapominają. Cialdini w chwili gorzkiego zawodu mógł uczuć w sercu ból głęboki, mógł powziąść myśl usunienia się od dalszych usług krajowi, wyrzec ze Scipionem: Niewdzięczna, nawet kości moich tobie nie zostawię! Ale mógł to powiedzieć, dopóki Wiktora Emmannuela nie widział. Dziś jest już pewném że Cialdini Włoch nie opuści, że nie odstąpi tego tronu, ktorego jest tak potężną podporą.

W chwili gdy to piszemy już parlament włoski jest otwarty. Wiktor Emmanuel nie przemówi, bo teraźniejsze obrady są tylko dalszym ciągiem izb odroczonych w lipcu, ale baron Ricasoli musiał już zdać sprawę przed niemi ze wszystkiego co zaszło w czteromiesięcznéj przerwie. Nie chcemy uprzedzać odgadnieniem tego co powiedział, ale w naszych oczach sprawa włoska płynie pełnemi żaglami do portu.

Wspomnieliśmy, że projekt hrabiego Persigny rozbrojenia wojska francuzkiego został podany Napoleonowi. P. Véron tyle tylko o nim powiedział: „Jeżeli wiadomości są pewne, minister spraw wewnętrznych hrabia de Persigny złożył cesarzowi projekt rozbrojenia, zachowując tylko ramy wojskowe". Wspomnieliśmy, że jeżeli cesarz ten projekt przyjmie i na wielki rozmiar wykona, najstraszliwsza burza rozsroży się nad Prusami. Wybory na sejm berliński już w całém państwie rozpoczęły się; król wprawdzie niejednokrotnie powtórzył, że z ludnością zerwie, kiedy ta demokratów, albo mężow 1848 do izby poselskiéj wyprawi. Skutkiem osobistéj woli królewskiéj, liczba wojska podniesioną została do największéj możliwéj, a raczéj niemożliwéj liczebnéj wysokości; zewsząd dochodzą wieści, że mimo ogromne różnice zdań, dzielących między sobą stronnictwa polityczne, wszystkie zgadzają się w tém jednem, że ani tak ogromnego wojska, ani tak ogromnego na przyszłość budżetu, naród dłużéj ponosić nie może. Cóż wówczas nastąpi? jak ministrowie usprawiedliwić potrzebę téj niezmiernéj siły zbrojnéj potrafią? kiedy Napoleon usunie z przed ich oczu to wiecznie straszące Niemców widmo wielkiego wojska, jak je Napoleon I nazywał? Gdyby cesarz Francuzów miał głęboką jaką urazę do króla pruskiego; gdyby chciał wprawić go w najdotkliwsze kłopoty, nigdyby nie potrafił wybrać ani stosowniejszego na to czasu, ani właściwszego na to sposobu. Tylko z największém wysileniem udało się ministrom na przeszłym sejmie wyjednać niezagłosowanie budżetu wojennego, ale jedynie dozwolenie użycia jednorazowego kredytu, jakże dziś łudzić się nadzieją po owéj zwłaszcza królewieckiéj uroczystości, podczas któréj sto piędziesiąt sztandarów schyliło się do nóg królewskich, podczas któréj Wilhelm I oświadczył, że jest jedynym hetmanem wojska, które jedynie jemu winne jest bezwarunkowe posłuszeństwo. Pod wpływem zdarzenia na które Francja oczekuje, a którego spełnienie może być nader bliskiem, słowa zamrą w ustach ministrów, gdyby im przyszło bronić potrzeby żądanéj przez króla wielkości wojska pruskiego. Zaiste jest to przedmiot nieobliczonéj doniosłości, brzemienny niesłychanemi następstwami!

Włochy.

Neapol, 9 listopada. Piszą do dziennika paryzkiego *Czas:* Mam dziś wiele szczegółów do doniesienia. Dam więc pokój uwagom i zgłębianiom stanu umysłów, polityce jenerała La Marmora, reformie administracyjnéj i sądowéj; zgoła wszystkim przedmiotom, które dotąd jeszcze wyraźnie wynurzyć się na powierzchnię nie chcą, a wprost przystępuję do nowin.

Najważniejsza z nich jest zła; otrzymujemy ją z pogranicza. Załączam dwa listy obadwa d. 5 listopada, pierwszy pisany jest z Sora, drugi z Isola, dwóch miast leżących na pograniczu rzymskiem.

Sora 5 listopada. „Zbójcy zajęli Castel Luccio. Znajdująca się tam garstka żołnierzy, ustępując przewadze liczby, — zbójców było bowiem więcéj 500, musiała cofnąć się do Isola. Osoby stamtąd przybywające twierdzą, iż widziały wielki słup ognia. Biedne domy, nieszczęśliwi wieśniacy wydani na łup pożaru i łupieztwa!

Przed kilku dniami nadeszła z Rzymu odzież i broń; przybyły posiłki w oficerach dla przewodniczenia zbójcom. Francuzi strzegący granic patrzą na wszystko przez szpary. Miasto jest spokojne, dowiemy się wkrótce o klęsce rozproszeniu téj bordy, którą szlachetność Burbona nasłała, żeby nas wyrznąć."

Isola, 5 listopada. „Dziś z rana kapitan Benzoni dowodzący 12 drużyną 42 pułku linjowego został ostrzeżony, że zbójcy pochwycili kilka sztuk bydła; rozkazał więc porucznikowi La Pomeraye puścić się za nimi w pogoń na stoku góry Lantara.

„Porucznik natychmiast wziąwszy 30 ludzi poszedł śladami złoczyńców. Po dwugodzinném poszukiwaniu natrafił na gniazdo bandy, zgromadzonéj w chacie leśniczéj. Natychmiast otworzył ogień, który trwał ze 2 godziny, lecz widząc, że naboje wyczerpują się, porucznik kazał zabębnić do odwrotu, stawiąc zawsze czoło nieprzyjacielowi, liczącemu około 150 ludzi. Cudem prawie wyszedł zdrowo z téj utarczki, mając tylko jednego żołnierza ranionego, jedną rusznicę strzaskaną i jeden złamany bagnet. Cofając się ku Castel-Lucio i ścigany przez zbójców, nadbiegających z kraju papieskiego, porucznik rozkazał zatrąbić z żądaniem pomocy. Kapitan Benzoni wyszedł; dano kilkakrotnie ognia, ale widząc przeważające siły, dał hasło odwrotu do Isola.

„Wówczas zbójcy, korzystając z tego ruchu, weszli do Castel Lucio i dopuścili się najbezecniejszych zbrodni, jakich tylko są zdolni burbońscy siepacze.

„Podpalili dom zwany Palermo, ogromny trzypiętrowy budynek, służący dawniéj za bióro i mieszkanie kapitana, podpalili potem dom Cialone, własność jednego z mniéj zamożnych wyzwolonych obywateli; wszystko zabrali, srebro, suknie, wino, zboże, oliwę i t. p.

„Wietnica gminowa została do szczętu złupioną i spaloną. Zbójcy nie mogąc otworzyć drzwi do sklepów porąbali je siekierami. Jedna kawiarnia, została zupełnie złupioną, a wszystko czego nie można było unieść potłuczono na miejscu; jeden ze sprzedających wędlinę podobnież został odarty, tak samo postąpiono z domem lekarza Fanelli oraz z domem Lombardi, gdzie zniszczono archiwa gminy.

„Ale po dwugodzinnym znęcaniu się zbójcy czując, że zbliża się nieuchronna godzina kary uciekli; nie zabili jednak nikogo; poszli schronić się pod cieniem *świętych kluczów* w państwie papieskiem i złożyć swe łupy w klasztorze Casamari."

Nie dodaję żadnych uwag do tych dwóch okropnych listów; wiem tylko, że znaczne siły zapóźno wyprawiono do Castel Lucio, nie znalazły już tam ani jednego burbońskiego.

Z tegoż samego miejsca dowiadujemy się o innym wypadku. Chiavone rozrzuca ciągłe proklamacje: znajdowano je nawet na cmentarzu (campo santo) w Neapolu. Nie mogąc podburzyć żywych chciał wywołać umarłych, ale nie o to chodzi. Jeden z jego oficerów był tak zuchwałym, że w samém mieście Sora przylepił jego odezwę. Półkownik włoski Lopez, któremu zarzucają trochę opieszałości, postanowił działać. Rozkazał tę proklamację przylepić na drzwiach głównéj kawiarni w Sora, na któréj podpisał u dołu: *poświadczam prawdziwość podpisu Chiavone, Półkownik Lopez.* Przyczém kazał wycisnąć pieczęć brygady Forli.

Ten żart nie przeszkodził namiestnikowi Chiavone podejść wieczorem pod miasto Sora i ukraść prawie pod jego bramami 7 wołów, które popędził w góry.

Ale to wszystko fraszki; pogranicze jest ciągle trapione podobnemi wycieczkami, zapewniona zaś ucieczka tym podpalaczom i złodziejom na ziemi rzymskiéj, więcéj szkodzi papieżowi i Franciszkowi II, niż Włochom. Niemniéj wszakże te najazdy i rabunki, często wtrącają w nędzę całe rodziny; ludzie wydziwić się nie mogą, że podobne zbrodnie popełniają się w oczach żołnierzy francuzkich.

Wewnątrz kraju zbójectwo nic ważnego nie czyni. Mała banda Cipriani zawczoraj wieczorem ukazała się w karczmie Turci (niedaleko Solofra w prowincji awelińskiéj), gdzie schwytała dwóch ludzi Giovanni Turci i Giuseppe Troisi, zapowiadając, że będą wypuszczeni za okupem; dotąd na tém się ograniczają przewagi legitymistów. Uwiadomiony o tém syndyk solofrański Francesco Grassi kazał uderzyć na gwałt; gwardja narodowa na prędce zebrana pośpieszyła do Turci, zbójcy uciekli. Wnet przybyli Węgrzy i 200 ludzi gwardji narodowéj. Kraj jest bezpieczny i spokojny.

W liście pisanym do tegoż dziennika *Czas*, czytamy następne szczegóły o robotach publicznych przedsięwziętych przez p. Peruzzi, we Włoszech środkowych.

„Ankona połączoną została z Rimini, a zatém związana z Bolonją, Genuą, Turynem i Medjolanem; przez Medjolan zaś z Wenecją, Wiedniem i Paryżem.

Nie podobna nie dziękować rządowi włoskiemu za taki pośpiech robót, które pod dawniejszym rządem, ledwie za 6 lat dokonaćby się dały. Ludzie oddani przemysłowi lub innym pożytecznym zatrudnieniom, zdolni są ocenić doniosłość tych robót.

W tém wszystkiem rząd dowodzi wielkiéj przenikliwości i pracowitości, godnych największych pochwał. Nie przestaje na tém że pozagajał drogi żelazne. Nie zaniedbał też ułatwić żeglugi, która z Ankony zapewni dla kraju łatwe, częste i niemal codzienne stosunki z południową częścią półwyspu, które dotąd były tak trudne, i w tak opłakanym stanie zaniedbane przez rząd nieprzezorny i niedołężny, którego ideałem był mur chiński ośmiokrotnie powtórzony.

Zaprowadzona wkrótce zostanie, nawet w ciągu bieżącego tygodnia, służba morskich parostatków między Ankoną i Brindizi, to jest zupełnie z południem Włoch aż do Bari. Jest prawdopodobném, że też statki niebawem przybijać będą do Manfredonji, to jest do Foggja, najprostszéj i najkrótszéj drogi do Neapolu.

Jest to wielka i nieoceniona korzyść; tymczasem droga żelazna z Ankony do Foggja i do stolicy neapolitańskiéj postępuje, któréj skończenie obiecane jest w połowie przyszłego roku, wyjąwszy małe przerwy w górach.

Oby p. Peruzzi mógł téj obietnicy dotrzymać, żeby można było na przyszły rok jeździć z Ankony do Neapolu. Oby w r. 1863, mógł otworzyć Apeniny z Bolonji do Florencji! Oby udało mu się prędko otrzymać, aby Rzym kończąc roboty niemal już dokonane połączył się nakoniec z Florencją i Neapolem. A w r. 1863, Włochy będą mogły nazwać się krajem zupełnie przekształconym. Zwiedzanie Włoch niegdyś tak ciężkie zamieni się w prawdziwą zabawę.

Pozostanie tylko zaprowadzenie między zachodem i Włochami, jak już zaprowadzone są rzeczywiście ze środka Austrji do Wenecji. Pozostaną Alpy do przekopania, Tulon do połączenia go z Genuą przez Nizzę i Savonę; ale to wszystko już poczęło się, to wszystko jest już w ruchu, a nawet ludzie co od wielu lat wybierali się do Włoch, myślą wkrótce pojechać sobie z Paryża do Rzymu i Neapolu tak jak się jedzie do Bordeaux. Tak jest, nawet staruszkowie udadzą się jeszcze na podziwianie tych cudów.

Wiem, że góra Cenis ma jeszcze swoich niedowiarków. Ale w takim razie są Tulon i Genua. A nawet kiedy wszystko już ukończy się wewnątrz Włoch, choćby Tulon i Genua dały jeszcze na siebie czekać, wówczas można będzie wziąść bilet w Paryżu do Wiednia i Wenecji, i spokojnie przyjechać z owéj strony.

Wieczne pożegnanie klassycznéj podróży włoskiéj potrzebującéj najmniéj od 3-ch do 6-ciu miesięcy czasu! Wieczne pożegnanie marzeniom tych, którzy mogli kilkakrotnie korzystając z dwumiesięcznych wakacji, rozpatrzyć się w jakiéj pojedyńczéj części Włoch! Wieczne pożegnanie okolnym listom kredytowym, bez których nie można było się obejść z obawy zbójców! Bądź zdrowa przeszłości, niech żyje przyszłość! *Przewodniki Richard i Murray* doskonały przewodnik *Dupays*, będą potrzebować nowych wydań, przynajmniéj co do rozdziału o drogach.

Tak więc wszystko dziś zależy od następnych warunków: W roku przyszłym skończyć drogę ankońsko-neapolitańską; w r. 1863, przekopać Apenin między Pistoją i Bolonją. Związać Rzym z Neapolem i Florencją wciągu roku. A więc w 1863, można będzie wziąść bilet z Antwerpji do Neapolu, przejeżdżając przez Wenecję, jeśli nie można będzie jeszcze przejechać przez Nizzę; bo drogi żelazne nie będą przerwane ani na chwilę; jeżeli kto chciał widzieć prawdziwy postęp, odpowiem: niech na nie patrzy.

Turyn 11 listopada. Dziennik paryzki *Kraj* i czynione nad nim uwagi, zaciemniły toczące się tu zadanie ministerjalne; należałoby je nieco rozjaśnić.

Dla niezmiernéj większości Włochów i dla parlamentu, zawsze baron Ricasoli jest jedynym mężem obecnego położenia, mężem najzupełniéj poświęconym sprawie jedności włoskiéj i najniezłomniéj wierzącym w jéj zwycięztwo. Wszakże jeśli wszyscy zgodnie w nim widzą najdostojniejszego przedstawiciela téj sprawy, wszyscy też zgadzają się, że mu zbywa na niektórych koniecznych przymiotach. Żywość i stanowczość jego ducha naraża go niekiedy na wytężenie stosunków z innemi mocarstwami; a nadto nie jest on mówcą i nie będzie mógł z niezmiernem powodzeniem, stawić czoła walkom parlamentowym. Wszakże te przyczyny nie są dostateczne ani do zupełnéj zmiany gabinetu, ani do ustąpienia barona Ricasoli. Nie należy wcale żądać, aby kierunek polityczny miał się zmienić we Włoszech, przeciwnie trzeba go utrzymać, co też najłatwiéj pójdzie przy panu Ricasolim; tylko zamiast zmiany gabinetu koniecznie uzupełnić go należy. A więc zachować p. Ricasoli, dopomódz mu, otoczyć mężami sprężystymi i zdolnymi, oto jest czego potrzebują Włochy.

Owoż, należy zdać sobie sprawę z reform koniecznych do zaprowadzenia. Jacy są ministrowie których należałoby zmienić? Wszyscy we Włoszech zgodnie odpowiedzą: zmienić ministra oświecenia narodowego i mianować ministra spraw wewnętrznych. Dosyć rzucić okiem na dzienniki, dla przekonania się, że oświecenie i wychowanie, nie znajdują się w stanie kwitnącym. Co do ministerstwa spraw wewnętrznych, należałoby koniecznie oddać je w ręce p. Ratazzi. Jest to mąż obdarzony rozumem podatnym, przenikliwym, zręcznym; jest mówcą; otoczony zaś ludzmi czcigodnymi, zajmującymi miejsce w nowym gabinecie, oparłby się wpływowi niektórych ze swych przyjaciół wzniecających obawy. Słowem położenie jest następne: niezmierna większość Włochów żąda, aby baron Ricasoli pozostał, aby go wzmocnić dwóma nowymi ministrami: oświecenia narodowego i spraw wewnętrznych. Mniemanie powszechne pragnie jeszcze aby to odbyło się co najprędzéj, przed otwarciem parlamentu, którego prace przesilenie ministerjalne opóźniłby mogło.

Gazeta urzędowa umieściła dekret królewski prostujący nazwy wielkiéj liczby gmin. Inny dekret w następny sposób urządza skład centralny ministerstwa spraw wewnętrznych: 1 minister, 4-ch dyrektorów jeneralnych, 5-ciu dyrektorów naczelników wydziałów pierwszéj klassy, 4-ch takichże klassy drugiéj, 24-ch naczelników biór, 3-ch inspektorów więzień pierwszéj klassy, 2-ch takichże klassy drugiéj, 32-ch sekretarzów pierwszéj klassy, 32-ch klassy drugiéj, 28-u urzędników podręcznych pierwszéj klassy, 26-u takichże klassy drugiéj, 23 takichże klassy trzeciéj, 25 takichże klassy czwartéj.

Trzeci dekret określa liczbę i obowiązki urzędników bibljoteki, królewskiego uniwersytetu w Pizie.

Czwarty dekret upoważnia do wydatku 57 tysięcy franków z budżetu wojskowego na zbudowanie prochowni w Casale; rzeczony dekret ma być złożony izbom, dla zamienienia go w prawo.

Gazeta urzędowa zawiera wielką liczbę mianowań w wydziale sądowym.

Dziennik *Opinione* ogłasza następną depeszę:

Ankona 11 listopada o godz. 10-éj z rana.

„Wczoraj, o godzinie pół do 7-éj, miał miejsce obiad na 60 osób, na który z rozkazu królewskiego wezwano główniejszych urzędników. Wieczorem odbyło się wielkie oświecenie miasta, za staraniem rady i pod kierunkiem p. Ottino; wszystkie domy prywatne jaśniały rzęsistym światłem; o godz. 9-éj, najjaś. pan zaszczycił obecnością swoją teatr Muz umyślnie otworzony na rozkaz rady operą: Trovatore.

Król przyjęty był pełnemi zapału oklaskami które ponowiły się przy jego wyjściu o godz. 10-éj.

Dziś z rana o godz. 8-éj, najjaś. pan odjechał drogą żelazną, przeprowadzony przez władze miejscowe i pożegnany oklaskami nieprzejrzanych tłumów. Król kilkakrotnie objawił zadowolenie swoje z otrzymanego przyjęcia.

Radość ludowa nie była przerwaną najmniejszym nieporządkiem lub nieszczęściem, wyjąwszy przypadku jednego kanonjera, na pokładzie statku Malfatano, który przez wystrzał stracił rękę. Ministrowie: Nigra, Peruzzi i Menabrea zabawią tu do wieczora.

Najjaśniejszy pan przybył do Turynu w poniedziałek d. 11, wieczorem około godziny 11-éj w powrócie z Ankony.

Do tysiącznych objawów przywiązania, okazywanych królowi podczas podróży, dodać należy i ten jaki przygotowane wczoraj na stacji Asti gdzie odbywa się właśnie zgromadzenie: *przedstawicieli towarzystw wyrobniczych.*

Turyn 12 listopada. Jedynym wypadkiem tych ostatnich dni, jest poróżnienie jednéj części stronnictwa skrajnego. Towarzystwo jedności zerwało z komitatem *Provedimento;* słowem pp. Bertani, Savi, Campanella i kilku innych mniéj znanych, przeszli z obozu Garibaldiego do obozu Mazzini.

Nie zapomniano jeszcze o dosyć szalonym liście, ogłoszonym przed miesiącem przez Bertaniego, w którym domagał się stanowczo i bez ogródki obalenia dzisiejszego rządu i oświadczał, że gotów jest osobiście go zastąpić: *ja*, pisał, tudzież pp. *Celesi* i t. d.; *ja* doradzam przeto, dobrowolny wybór rządzącego zgromadzenia i t. d.

Te słowa zostały wnet usprawiedliwione, przynajmniéj pod względem swéj grammatycznej formy, przez bezpośrednią protestację pp. Celesi i t. d., którzy pośpieszywszy z wyparciem się wszelkiego uczęstnictwa w tych planach, powtórzyli: ja, pana Bertaniego, w całej jego dokładności. Być może, że stronnictwo ruchu zraziło się tym wybuchem zatrważających rosczeń równie jak rozmaitych zamachów, nędznie obmyśliwanych a jeszcze nędzniéj poronionych, bo p. Belazi, kierujący komitetem Provediwento w Genui, przyłączył się do jen. Turra podczas ostatniéj jego wycieczki do Caprery, dla zdania z tego wszystkiego sprawy Garibaldiemu.

Znana jest odpowiedź Garibaldiego, który stanowczo odmówił swej pomocy w przeniesieniu rewolucji do Rzymu i potępił odkryte niedawno zamachy w tym celu; nakoniec obwołał przymierze i zgodę z królem Wiktorem-Emmanuelem i rządem włoskim.

Rzecz była tak wyraźna, oświadczenie tak jasne, że p. Bertani w żaden sposób niemógł dłużej rozwijać swéj burzliwej działalności pod chorągwią Garibaldiego. Nic mu więc nie pozostało tylko z małym orszakiem przejść ostatecznie pod chorągiew Mazziniego, niewiadomo tylko czy za jego zgodą, czy wbrew jego woli. Jest to pytanie potrzebujące rozjaśnienia, to jednak pewna, że Bertani całą odpowiedzialność swych knowań, począł już przypisywać Mazziniemu, tak, jak przez 2 upłynione lata przywykł był wszystkie kroki swoje osłaniać imieniem Garibaldiego.

Co do pana Bellazzi ten pozostał przy Garibaldim i komitecie Prowedimento; zresztą wstrząśnienie tego zerwania nie przekroczy bardzo szczupłego i małego znaczenia koła. Ludzie poważni stronnictwa ruchu zostali zupełnie na stronie; list pisany przez Mordiniego do dziennika *Diritto*, list, który wywarł wyborne wrażenie, był przedsłańcem oświadczenia Garibaldiego, które raz jeszcze dowiodło, że zaprzanie się i poświęcenie dla kraju było zawsze hasłem ludzi szczerze wyzwolonych i że Garibaldi nigdy nie myślał działać pod żadném inném.

Turyn, 15-go listopada. Obawy powszechne rosną w miarę zbliżania się otwarcia parlamentu. Za 5-ć dni usłyszymy oświadczenia prezesa rady, doczekamy się może udziału dyplomatycznej korrespondencji w sprawie Rzymskiéj, objaśnień o reorganizacji administracyjnej i sądowej królestwa i przełożeń ministra skarbu, co do porównania podatków. Wszystkie te przedmioty dostateczne są do obudzenia najwyższej uwagi mniemania powszechnego.

Tymczasem stanowisko ministerstwa codzień się polepsza. Wiadomo z najpewniejszego zrzódła, że p. Rattazzi wnet po powrócie swoim do Turynu, oświadczył baronowi Ricasoli, iż nie myśli wcale przeszkadzać lub występować w oppozycji przeciw gabinetowi. Tak więc upadły wszystkie pogłoski rozniesione przez dzienniki o mniemanych nieprzyjaznych zamiarach prezesa izby.

Posłowie poczynają ze wszystkich stron zjeżdżać się do Turynu; jest więc nadzieja, że w dniu otwarcia, izba znajdzie się w prawnie wymaganej liczbie członków. Na ostatnim wieczorze u prezesa rady, przedstawiciele kraju zebrali się dość gromadnie; wieczor był bardzo ożywiony.

Ze smutkiem dowiedziano się, że jen. Cialdini, który zawczoraj tu przybył, trwa w postanowieniu złożenia dowództwa 4-go wojskowego departamentu, mającego główną kwaterę w Bolonji. Widocznie czcigodny jenerał urażony jest na rząd, za sposób w jaki postąpiono z nim w Neapolu. Trudno dotąd powiedzieć do jakiego stopnia żal jego jest usprawiedliwiony, to tylko pewna, że każdy szczery miłośnik sprawy włoskiéj gorąco pragnie, aby patrjotyzm znakomitego wodza wziął górę nad osobistą urazą. Nie widział on jeszcze ani króla, ani prezesa rady.

Wszystkich tu wielce zajmuje pojedynek mający dziś odbyć się między jen. Bixio i jednym z oficerów garibaldistowskich z Sycylji. Zdaje się, że podczas wyprawy neapolitańskiéj, zaszła żwawa sprzeczka między nimi, i jen. Bixio, uniosł się tak dalcko, że spoliczkował swego przeciwnika. Z rozkazu Garibaldiego złożona komissja z oficerów, wyrzekła: że zadość uczynienie skrzywdzonemu oficerowi, należało odłożyć do końca wyprawy. Rzeczywiście wnet po wojnie, oficer dopomniał się u jenerała Bixio o spełnienie wyroku komissji; ale jenerał odmówił, bo niemógł bić się z człowiekiem którego postępki były niegodne i nieuczciwe. Sycylijczyk nie poprzestał na tém; ogłosił przez dzienniki, że odmowę jenerała przypisuje tchórzostwu. Przyznaje wprawdzie, że p. Bixio dowiódł odwagi, narażał swe życie podczas wojny, ale czynił to wówczas gdy jeszcze nic, ani na owinienie palca nie posiadał i kiedy nic nie przywiązywało go do świata; ale dzisiaj kiedy zajmuje wysokie stanowisko w wojsku i pobiera 15,000 fr. rocznej płacy, nie chciałby narażać się na utratę życia w pojedynku. Po takim liście, pojedynek stał się nieuchronnym, odbędzie się dzisiaj; sekundantem jen. Bixio, jest pułkownik Dezza:

Pracują tu usilnie nad reorganizacją 4-ch dywizji korpusu ochotników; zdaje się jednak, że za granicą nie dobrze zrozumiana doniosłość tego rozporządzenia. Obudziło ono trwogę, rozumiano bowiem, że rozpoczną się na nowo zaciągi ochotników. Przeciwnie, chodzi tu o to, aby zniknęła wszelka różnica między dwóma wojskami, prawidłowém i nieprawidłowém, i aby utonęło w pierwszém to wszystko, co dobrego pozostało w drugiém. Z największą więc ścisłością zwierzchność czuwa nad oczyszczeniem pierwiastków składających korpus ochotniczy. Oficerowie muszą zdawać examina i ćwiczyć się w praktycznej znajomości żołnierskiego rzemiosła; tymczasem ramy wypełniają się żołnierzami, wybieranemi z pułków linjowych; w ten sposób jest nadzieja, że na przyszłą wiosnę 4-e dywizje ostatecznie wcielonémi zostaną do wojska prawidłowego, jak to miało miejsce przed 2-ma laty z wojskiem centralném, tak dalece, że wkrótce o wojsku południowém mówić tylko będą, dla przypomnienia co znakomitego działało podczas wyprawy 1860 r.

Neapol, 12-go listopada. Wielką liczbę herbów domu Sabaudzkiego, w rozmaitych i najludniejszych dzielnicach miasta, poobrzucano w nocy z piątku na sobotę (z d. 8 na 9-ty) błotem. Jest to jak mówią sprawka reakcji.

Nazajutrz w sóbotę, dla pomszczenia się za tę obelgę i dla zastraszenia organów reakcji, spalono znaczną liczbę dzienników antiwłoskich, przed biórem tabaczném, w którem znajduje się skład dzienników *Laraldo, Il cattolico, La Stampa meridionale.* Numera tych gazet gwałtem wyrywano z rąk roznosicieli i palono na ulicy; zbiegające się tłumy przyklaskiwały.

Z kolei stronnictwo reakcyjne chciało wziąść odwet; w nocy z niedzieli na poniedziałek (z d. 10 na 11). Niedaleko Campo Santo znaleziono na drodze prowadzącej z Paggi Reale do Caserte, popiersia Wiktora-Emmanuela i Garibaldiego, poprzeszone na dwóch jaworach po obu stronach drogi. Skoro wieść o téj nowej obeldze rozbiegła się w dzielnicach ludowych Porto-Marcato i Pendino, wnet pochwytano wielką liczbę osób znanych z przywiązania do dawnej dynastji i zmuszono je pójść bosemi nogami aż na Campo-Santo; za przyprowadzeniem ich tam rozkazano im pozdejmować obadwa popiersia i nieść w tryumfie na plac Mercato, zwany dawniéj placem sprawiedliwości.

Wszystkie osoby znane ze swych uczuć reakcyjnych, musiały uklęknąć przed popiersiami i na kolanach wysłuchać odśpiewania hymnu Garibaldiego. Tłum przyklaskiwał i rozszedł sie w pośród okrzyków: niech żyją Włochy!

Dziś z rana stronnictwo reakcyjne wydało nowy dziennik pod nazwą *Alba* (przedswit); wnet pewna liczba ludzi udała się do rozprzedających dzienniki i podarła wszystkie numera gazety Alba, uprzedzając tych co je mieli na składzie, że codzień podobnież czynić będą, dopóki nie ustanie rozprzedaż dzienników reakcyjnych. Jest do życzenia, aby jener. Lamarmora przedsięwziął surowe środki przeciw tym zastraszającym krokom.

Wczoraj pierwszy wieczór jenerała Lamarmora był bardzo liczny; widziano na nim wiele osób z wysokiéj arystokracji.

Wczoraj księżna Cajanello wróciła z Turynu; utrzymują, że przywiozła zapewnienie prędkiego uwolnienia męża swojego z pod straży. Książe Ottajano, jest dotąd uwięziony w Avellino. W liczbie zarzutów przeciw niemu, przywodzą oskarzenie 13-tu zbójców, którzy wyznali, że z rąk jego pobierali pieniądze, wszakże mniemanie powszechne sprzyja książęciu, który zawsze w najszlachetniejszy sposób używał swego ogromnego majątku, i rozdawał szczodrobliwe jałmużny. Książe Ottajano dał uczciwe słowo, że nie zajmuje się polityką: „pragnę żyć spokojnie w mojéj majętności Ottajano, rzekł, ale jeżeli obecność moja rząd niepokoi, gotów jestem na dłuższy czas wyjechać za granicę.“ Zdaje się że książe został niesłusznie spotwarzony.

P. Roqueplan podaje w *Konstytucjoniście* następne szczegóły o zagajeniu drogi żelaznej z Rimini do Ankony:

Bolonja, miejsce zkąd poczęła się nasza wycieczka, Bolonja dzisiejsza, nie różni się od miasta które już widziałem. Jéj ulice, wzdłuż których ciągną się arkady, zachowały pieczęć tych czasów kiedy jeszcze jedne dzielnice miasta bijały się z drugiemi; pałace zbudowane przez Magenta i Tibaldi, stoją nie tknięte; zakład naukowy Bolonji jest do dziś dnia pierwszą akademją włoską; muzeum tego miasta utrzymało dawną swą sławę. Św. Cecylja Rafaela i Francja, jaśnieją pierwotnym swym blaskiem obok trzech obrazów Carracia. Tylko na posadach nauczycielskich obok profesora chemji jak Beccari i profes. astronomji jak Zanotti, nie widać teraz żadnej Laury Bassi, która w przeszłym wieku dobiła się nauką katedry filozofji, biretu i gronostajów professorskich.

Jeden dzień tylko przepędziłem w tém mieście Gwelfow i nie mogłem zebrać żadnych postrzeżeń o społeczeństwie które by mi pozwoliło tak jak za czasów prezydenta de Brosses powiedzieć: że panie mówią po francuzku, przytaczają Racina i Moliera, śpiewają *Mirliton i Labequille*, klną djablami w których nie wierzą. Ale o tém zapewnić mogę, że lud zachował zazdrość miłośną w całej swéj wściekłości; kochanek jakiéj Bula nie ścierpi najmniejszej niespokojności, czuwa nad swym przedmiotem zawsze z otwartemi oczyma i nożem. Król przybył d. 10-go o godzinie 8-éj zrana, po noclegu w mieście, na stację drogi żelaznej otoczony świetnym sztabem i licznym orszakiem, który poprzedził pierwszy pociąg zaproszonych.

Od 1-éj stacji, rozwija się prześliczny krajobraz, oko ciągle spoczywa na najpiękniejszych widokach, objętych Appeninami, których łagodne stoki i czyste zarysy, stanowią tło oddalone, zdaje ci się, że patrzysz na szereg obrazów Klaudjusza Lotaryngczyka.

Przysiądz by można, że uczucie artystyczne przewodniczyło wytknięciu drogi. Stacje nie są tak jak u nas złośliwie umieszczone w dalekiéj przestrzeni od osad, którym posługują. Urzędnicy nie oznajmują brzmiących nazwisk jakiego znakomitego miasta odległego o dwa kilometry, a których wieże i dzwonice sam gmach stacji zasłania; tu przeciwnie stacje są tuż pod miastem rozwijającem się przed twoim wzrokiem.

Na całym przebiegu ludność gęsto zgromadziła się dla pozdrowienia króla; gwardja narodowa, oddziały wojska, rady gminowe ciągnęły się wzdłuż drogi i otrzymywały z ust króla serdeczne słowa i uśmiechy. Towarzystwo dróg żelaznych rzymskich ozdobiło wszystkie stacje z niezrównanym wdziękiem, powznoszono wszędzie balkony z których jaśniały oblicza ozdobne młodością, pięknością i zapałem.

Piękna niewiasta pod każdém niebem jest równie piękną; to jest piękna Francuzka niema nic do zarzucenia pięknej Włoszce, ale niema kraju pod słońcem w którymby można tak bogaty zebrać zastęp pięknych twarzy, jak we Włoszech szczególniéj zaś od Forli aż do Ankony, typ piękności zdaje się być bardziéj niż gdziekolwiek obfitszym.

Deputacja zachwycających niewiast z Santarcangelo złożyła Wiktorowi-Emmanuelowi powitanie drukowane.

Przejeżdżając mimo Rimini niemogłem wstrzymać się od powtórzenia wyrazów Francesci, które jéj Dante w usta włożył:

Amor condusse noi ad una morte i o obrazie jednego z naszych wielkich malarzów, który przedstawił Francescę i jéj kochanka Paolo w piekle.

Lecz wzruszenie moje nie przeszkodziło mi ocenić nadzwyczaj grzecznéj uwagi. W Rimini gdzie pół godziny pociąg się zatrzymuje, znaleźliśmy zastawione świetne śniadanie, na którem nie zbywało na łakociach najwykwintniejszych. Hotel turyński Trombetta podjął się téj niespodzianki dla podróżnych. Stacja w Pesaro była jedną z najbardziéj ożywionych. Młode dziewczęta wystąpiły tam ze swawolą i wesołością za które wartoby im nóżki ucałować. Widok tego ślicznego miasta i téj prześlicznéj ludności przypomniał wszystkim Rossiniego, który tam się urodził, który nie mógł urodzić się gdzieindziéj, on co z Auberem potrafił stworzyć jedyną muzykalną muzykę spółczesną.

Inni wynaleźli muzykę metafizyczną, ale Rossini dał nam muzykę śpiewną.

Przelatujemy Fano, podnieśmy oczy; na szczytach murów powitał nas okiem nieprzejrzany zastęp kapucynów, mieszkańców jednego z największych klasztorów tego zakonu. Zapomniałem powiedzieć, że przebyliśmy Rubikon; rzućmy okiem na piękny port Sinigaglia; oto przybywamy nakoniec do celu podróży, do Ankony. Tam zgromadziły się główne pierwiastki przygotowanego przyjęcia w Romanji króla Wiktora-Emmanuela. Miasto oblało się ogniem, działa grzmiały ze wszystkich uzbrojeń, a port zajaśniał bęgalskiemi światłami. Król wyszedłszy ze swego wagonu znalazł się w sali ozdobionéj bogatemi obiciami, w głębi któréj wznosił się tron, gdzie miał zasiąść i słuchać mów, głównie zaś mowy hr. De la Feronais administratora dróg rzymskich. Król, nie lubiący wystawy, serdeczny, dobry i przystępny, inny dał obrót zagajeniu; nie siadł na tronie, począł rozmawiać pojedyńczo z otaczającemi go osobami, podziękował panu de la Feronais za ten piękny dzień, który go tak rozradował, przepowiedział najpiękniejszą przyszłość téj nowej drodze przerzynającéj kraj, którego rolnictwo jest bogactwem i zaszczytem, którego ludność jest tak żywotna i rozumna i wziął z rąk pana de la Feronais mowę którą miał przed nim odczytać.

Ta mowa, którą z rozkazu królewskiego dzienniki włoskie ogłosiły, obejmuje mnóstwo miejsc godnych uwagi: naprzód to w którem złożony został hołd hr. Cavour; potém inne, w których oddana jest sprawiedliwość panu Peruzzi, ocenionu jego gotowość do pomysłów i dzielność w ich wykonaniu, nakoniec domówienie, w którem mówca wspomniał wielkie imie Galwaniego, sławnego wynalazcy najpotężniejszéj dźwigni dróg żelaznych, bo Galvani urodził się w Bolonji.

Wiktor-Emmanuel wprost udał się do pałacu, gdzie wezwani byli z jego rozkazu, na wystawny obiad, poseł francuzki pan Benedetti towarzyszący królowi w téj wycieczce, p. Peruzzi, hr. Oldofredi prefekt boloński, władze ankońskie, liczni senatorowie i posłowie, tudzież pp. de la Feronais i Ferdynand de la Hante, administratorowie drogi. Wieczorem teatr był oświecony jak w dzień biały, Trovatore odśpiewany przez ladajakiego tenora i przez niemiecką śpiewaczkę pannę Weiser.

Nazajutrz o godz. 8-éj, król wrócił do Bolonji, zatrzymując się tylko na kilka minut w Rimini. Tam kilkunastu dzielnych chłopaków rozstawionych z rozkazu spółki drogi żelaznéj, pędem rzuciło się do drzwiczek wagonów i złożyło koszyki pełne kurcząt i kuropatw na zimno, szynek bolońskich, butelek z winem szampańskim i bordeaux podróżni przypominać sobie będą gościnność w Rimini.

Francja.

Paryż, 15 listopada. List cesarski i sprawozdanie p. Foulda nie przestają zajmować powszechności. Dzienniki wczoraj, pod wrażeniem zdumienia, wszystkie z mniejszym lub większym zapałem wielbiły postanowienie cesarza; dziś niektóre z nich hołdując duchowi stronnictw starają się oziębić pochwały wyrzeczone w chwili prawdziwego zadowolenia; w ogóle jednak pochwała mniéj lub więcéj szczera ustąpiła miejsca rozbiorowi. Wszystkie dzienniki, jak to niżéj zobaczymy, *Ojczyzna, Czas, Prassa, Wiek i Przyjaciel religji,* widzą za tą reformą skarbową, jaśniejące już w nieuchronném następstwie reformy czysto polityczne, nadewszystko zaś powrót odpowiedzialności ministrów i wskrzeszenie swobody druku. Podobnież zdanie wyraziły i dzienniki zagraniczne. Dodajmy, że jedno czasopismo niemieckie pozdrawia te reformy jak wstęp, jeżeli nie do ogólnego rozbrojenia, to przynajmniéj do znacznego zmniejszenia wojsk stojących, a więc i ciężarów, jakiemi ten *zbrojny pokoj* obarcza wszystkie kraje. Lecz posłuchajmy co dzienniki w téj mierze mówią: i tak, czytamy w *Ojczyznie:*

Nie ta konstytucja jest najlepszą, która w błędnéj zarozumiałości, że jest niemylną, narzuca się za najdoskonalszy wyraz bezwarunkowéj politycznéj prawdy; lecz ta która z mądréj a skromnéj przezorności, przedstawia się za najpodatniejszą do udoskonaleń. Takie jest znamię konstytucji 1852 roku.

Cesarz dnia 24 listopada 1860 postawił pierwszy krok na drodze, którą sam dla siebie wytknął. Postawił teraz drugi równie ważny i rzeczą jest oczywistą, że nie będzie on ostatnim. W polityce każdy postęp dokonany jest więcéj niż wypadkiem, jest nadzieją.

Lecz jakkolwiek rozległe jest pole ulepszeń dla rządu narodu tak pojętnego i tak bogatego, jak francuski, reformy skarbowe świeżo przyjęte mają przecież niezmierną doniosłość i cały kraj przyjmie je z głęboką wdzięcznością, nie tylko, jak otrzymane dobrodziejstwo, ale też jak obietnicę przyszłości.

Po tych ogólnych uwagach *Ojczyzna* roztrząsa pożytek i doniosłość reformy skarbowéj, kończy zaś poniższem zdaniem, którego trafności dowodzić nie potrzeba:“

Po stanowczém zgromieniu nadużycia, należy przystąpić z ufnością i odwagą do roboty nad dobrem. Francja może zostać najbogatszym krajem świata, Opatrzność najhojniéj ją uposażyła. Może ogromnie wydatkować, byleby umiała rozwinąć wszystkie swoje zasoby; druga więc część reform skarbowych i gospodarczych panowania cesarskiego, zawiera się w jedném słowie: *produkować*!

„Sprawić aby Francja produkowała to wszystko co praca ludzka wydobyć zdoła, na tém zasadza się wielka zagadka bogactwa i potęgi naszego kraju.“

Dziennik *Rozpraw* w pierwszém wzruszeniu podziwiał i żywotność i doskonałość konstytucji; język cesarza zdawał mu się być równie godnym jak wzniosłym; ale po upływie 24 godzin rzeczy przybrały dlań zupełnie odmienny pozor. Kto tu ma słuszność, czy p; Wejss, który przyklaskiwał, lubo nie bez pewnych zastrzeżeń, czy p. Prevost Paradol, który zaprzecza ważności reformy i zaprawia rozumowanie swoje ironją, któréj gorycz nie byłoby trudno wytłómaczyć. Cokolwiek bądź przytaczamy tu kilka miejsc pisma pana Prevost.“

„Nie zdziwił powszechności ani powrót pana Foulda do rządu, ani postawa cesarza schylającego swe pęki przed spokojnym tłumem, zdziwił szczery wykaz naszych skarbowych kłopotów. Jest to zupełnie nowy środek zaradzenia chorobie.

Te kłopoty są wielkie i zdaje się nam, że po raz pierwszy tak śmiało przedstawiono ich rozciągłość i przyczynę.

„Nowy minister skarbu radzi przywrócić ten skarb we wszystkich jego gałęziach na ten stopień, na jakim oparła go uchwała senatu 25 grudnia 1852; użycie zaś służącego mu prawa *obrótu* ma stać się głównem narzędziem jego skarbowéj polityki. Jeżeli zgodzi się na głosowanie budżetu rozdziałami tym trybem, jakiego izba domagała się i powiedzieć można, otrzymała, według obietnicy rządowéj izbie uczynionéj, a którą ziścić p. Fould nie poczytuje za rzecz niedogodną, bo też w istocie przy swobodzie *obrótu* głosowanie budżetu rozdziałami, krępować nie będzie bynajmniéj jego ruchu. „Bo skoroby jaka potrzeba nieprzewidziana objawiła niedostateczność w którejkolwiek z gałęzi służbowych, nie trudno będzie za pomocą *obrótu* przenieść z jednego rozdziału na drugi potrzebne uzupełnienie wkładając na rząd obowiązek usprawiedliwienia tego przed ciałem prawodawczem i zapełnienia summ w tych rozdziałach, z których były wzięte. Oto jest najprostszy i dla każdego zrozumiały mechanizm, który ma zastąpić otwierania kredytów dodatkowych i nadzwyczajnych.

„Odmiana więc nie jest tak wielką jak się na pozór zdaje i nie widzimy wcale, aby to miało znosić możność, którą zresztą każdy rząd zapewnić dla siebie powinien, opędzania potrzeb nieprzewidzianych. Oto głównie chodzi, aby rząd nie mógł nadużywać téj możności, wcale zaś nie widzimy aby p. Fould znalazł na to lekarstwo zewnątrz odpowiedzialności ministrów, będącéj jedyném węzidłem krępującém podobnego rodzaju nadużycia. Przyznajmy jednak że obowiązek donoszenia izbom, że odwrócono od tego lub owego naznaczenia prawidłowego na potrzebę naglącą a nieprzewidzianą, pieniądze przeznaczone na służbę publiczną, należy aby taż potrzeba wydała się naglejszą i nieprzewidziańszą od tych, które tak często dawały powód do kredytów nadzwyczajnych. Dla usprawiedliwienia *obrótu* kredytowego, mającego wywołać niebawne wdanie się izby, rzecz widoczna, że i przed sobą samym i przed izbą należy wystąpić z zasadniejszemi przyczynami, niż te na jakich dotąd przestawano do powiększania ciężarów kraju jedném pociągiem pióra. Istnieje więc w nowém urządzeniu pewien rodzaj rękojmi moralnéj, któréj zapoznawać nie chcemy. Z drugiéj strony, jeśli ministrowi zbywać będzie na tęgości przeciw otaczającym go ponętom, albo gdyby izbie zbywało na odwadze i środkach sprawdzenia władzy ministra, rzeczą jest nie wątpliwą, że zostawiona swoboda głossowania w naszym rozległym budżecie ściągnąć może na służbę państwa a nawet na zamożność powszechną jeszcze dotkliwsze niedogodności, niż nieumiarkowane otwieranie kredytów.

„Nie przestajemy więc wierzyć, że odpowiedzialność ministrów, około któréj, prawdę mówiąc, wszystko od dwóch lat obraca się, leży na dnie tego zadania, jak i wszystkich innych, a przy niéj nie byłoby potrzeby wyzuwać się z tak pożytecznéj częstokroć władzy otwierania kredytów nadzwyczajnych; lecz dzięki godnemu pożałowania a niepodobnemu do wytłómaczenia wstrętowi, jakim zdaje się przenikać ten prosty i wielki pomysł na którym w ostatku spoczywa rząd wolny, rzucać się potrzeba na tysiączne sposoby nieznane naszym poprzednikom, na próby mogące niekie-

dy udać się, ale w rozmaitych stopniach noszą na sobie wątpliwe znamię niesprawiedliwych doświadczeń, a zastosowane do spraw wielkiego państwa pociągają za sobą niejaką niepewność. Nie wątpimy, że największa część tych prób wypływa z uczucia miłości dobra powszechnego, ale czyż nie wolno nam będzie ubolewać nad uporem, jakto trafnie powiedziano w pierwszych dniach rewolucji francuzkiéj budowania Bizancium, mając Konstantynopol przed oczami."

Dziennik *Czas* nie mniejszém zapewne tchnący przywiązaniem dla zasad parlamentarnych od dziennika *Rozpraw* zapytuje raczéj siebie, czy reformy nie zawierają większéj doniosłości niż im sami twórcy nadać chcieli."

„Co nas najwięcéj zdumiewa, że główna strona téj nowości wymknęła się prawie z pod powszechnéj uwagi. Chcemy mówić o tym wielkim kroku, jakim pomknęły się naprzód nasze instytucje ku ministerstwu odpowiedzialnemu. Dekreta 54 listopada wypływały jeszcze z czystego początkowania cesarskiego; teraz rzecz ma się inaczéj, przyszły minister przedstawia programat i otrzymuje jego przyjęcie; zmiana osoby pociąga za sobą zmianę systematu, p. Fould wchodzi do rządu ze swojemi pomysłami osobistemi, tak zupełnie, jak doń wchodzili naczelnicy gabinetów parlamentarnych. Tak więc postanowienia 12 listopada zajmują chlubne miejsce obok dekretów 24 listopada przesz. roku. Posunęły one nas krokiem na przód na drodze prerogatywy cesarskiéj i zbliżyły przez to do rządu wolnego. Z tego powodu pozwolimy sobie uczynić jedną uwagę. Cesarz w liście swoim do ministra stanu oświadcza, że chce zachować niezachwianą w swém ręku wszelką władzę niezbędną do utrzymania porządku i szczęścia kraju. Wybornie. Jest to nie tylko prawem, ale powinnością głowy państwa. Wszystko przecież zależy od tego, co kto rozumie przez spokojność i szczęście."

Dziennik *Prassa* nie mniéj jest logicznym w nadziejach jakie wysnuwa ze sprawozdania pana Foulda tak głośno pochwalonego przez cesarza."

Ogłoszenia *Monitora powszechnego,* mówi *Prassa,,* mają na nasze sprawy wewnętrzne wpływ stanowczy. Bezwarunkowa pochwała udzielona przez cesarza pomysłom, wyrażonym przez pana Foulda, każe nam uważać sprawozdanie nowego ministra za programat polityki wewnętrznéj. Widzimy w nim i rozumiemy, że nie jesteśmy w błędzie, skazówkę blizkiego powrótu do rządu konstytucyjnego i parlamentarnego. Gdzież p. Fould szuka wzorów należytéj administracji. Oto, w Anglji, w Belgji, Holandji, we wszystkich krajach, gdzie systemat przedstawicielstwa działa.

„Czyż nie należy brać za życzenie tych godnych uwagi słów nowego ministra, gdy roztrząsając doniosłość głosowania oppozycyjnego, rzekł: „Kogoż może to głosowanie dotknąć jeżeli nie głowę państwa, bo ministrowie przed nim jednym są tylko odpowiedzialnymi. P. Fould daléj idzie: oświadcza, że w państwie powstaną dwie władze, które wzajemnie, sprawdzać się będą.

„Czyż te dwie władze dla skutecznego działania, dla pozostania mocnemi, potrzebować niebędą wsparcia powszechnego mniemania? Ale mniemanie może objawić się tylko przez wolny rozbiór i wolne zgromadzenia. Można spodziewać się bez obawy, że te dwie władze zgodzą się przywrócić nam wolność, to zasklepienie budowy, bo mają one również pobudki do nadania nam jéj, jak my do dopominania się o nią."

Mniemanie narodowe wbrew dziennikowi Rozpraw rozumi, że *obrót* budżetowy jest jedynie skutecznem lekarstwem na ranę kredytów nadzwyczajnych:"

„P. Fould broni stanowczo władzy rządowéj używania *obrótu* budżetowego z jednego rozdziału na drugi. Niechcemy dziś roztrząsać tego zadania. Ale wierzymy z nim, że nakłaniając władzę wykonawczą do wyrzeczenia się otwierania pod nieobecność izb kredytów dodatkowych i i nadzwyczajnych, zniszczył zło w samym jego korzeniu i położył tamę rozchodom pożytecznym lub niepożytecznym, szczególniéj też podniósł znaczenie ciała prawodawczego, czyniąc spółdziałanie jego niezbędném w nieprzywidzianém przedsięwzięciu.

„Ten udział nie równie większy i na ten raz zupełnie rzeczywisty, nadany ciału prawodawczemu w polityce ogólnéj, pod formą sprawdzenia skarbu, wejścia nawet do władzy ministra, który potężny ideą, jaką potrafił przyswoić cesarzowi, wszystko to nas prowadzi prostym pędem i w czasie dość krótkim do wskrzeszenia cząstkowie lub do odpowiedzialności ministerjalnéj."

Kraj w następny sposób tłómaczy się:

„Królestwo nadawało, cesarstwo przywraca. Napoleon, cnotliwy opiekun wdzięcznego i przywiązanego ludu, miałby sobie do wyrzucenia, gdyby choć godzinę dłużéj zatrzymywał powierzony całkowity zakład jego rękom. Ilekroć przekonywa się, że Francja jest gotową przyjąć w zawiadowstwo jaką część spraw swoich, natychmiast też sprawy jéj oddaje."

Przyjaciel religji roztrząsnąwszy dokumenta takie w nich wyraża zdanie:"

„Rzeczą jest dowiedzioną, nawet przez ważność dobrowolnie udzielonych ustępstw zatrwożonemu narodowi, że władza izb w prawidłowych granicach jest jedyną rękojmią, pod którą kredyt publiczny może kwitnąć i pokój świata utrwalić. Nigdy hołd złożony na téj wysokości nie zaszczycił nauki, któréj bronimy nie w duchu stronniczym, ale jedynie dla utrzymania porządku pospolitego, dla utrzymania pokoju. Nadto tylko minister z papierami w ręku mógł dowieść tego, co zaledwie ośmielilibyśmy się natrącić z obawy ostrzeżenia.

„Jeszcze kilka podobnych kroków a światłe początkowanie cesarza, przywróci Francji pełność tych instytucji, które łżono z tak zwierzęcą niebacznością, kraj zaś by zostać wolnym, nie przestając być wielkim powinien będzie czuwać, aby te zbawienne instytucje nie uległy skażeniu swego ducha.

Ale posłuchajmy głosu niektórych dzienników angielskich. *Times* między innemi odznacza się zwykłą sobie surowością:"

„Nakoniec przyszła dla Francji godzina rachuby; p. Fould powołany został na dyktaturę skarbową zaiste niemniéj trudną, jak były podobneż dyktatury Turgota i Neckera. Od kilku tygodni zapowiadaliśmy wyraźniéj, niż ktokolwiek grożące przesilenie. Rzecz oczywista, że dłużéj ono trwać nie mogło. Wydatki dwakroć większe od tych, jakie Napoleon I uznawał za dostateczne dla Francji w czasie wojny, trzykroć większe od tych, jakie według niegoż miały stanowić budżet zwyczajny w czasie pokoju, nie mogły być inaczéj ponoszone tylko w latach największéj pomyślności. Nieszczęśliwe żniwa, chwilowe wstrzymanie odbytu w skutek wojny amerykańskiéj, pewien rodzaj nieufności między klassami niebezpiecznemi zwłaszcza po wielkich miastach już byłyby dostateczne do narażenia trwałości systematu na ciężką próbę. Cóż dziwnego, że pęknąć musiał pod naciskiem tych wszystkich prądów. Już przed rokiem p. Kazimierz Périere odkrył objawy i postęp nieładu oddawna nurtującego skarbowość cesarską; nasze własne wiadomości opierały się na danych służących za podstawę jego rozumowaniom. Wyraźnie mówił, że prerogatywa dekretowania budżetów dodatkowych powagą cesarską była ironją i przedrzeźnianiem rządów konstytucyjnych.

„Dopominał się on o władzę głosowania, poprawy i roztrząsania każdego wydatku rozdziałami, jako niezbędnéj części kontroli parlamentarnéj, mianowicie powierzonéj ciału prawodawczemu. Wyliczał, że dług narodowy francuski w ciągu rządu cesarskiego powiększał się w przeciętniu corocznie o sto miljonów i widział w tém nieuchronny upadek wiary publicznéj.

Paryż, 15 listopada. Mianowanie p. Foulda ministrem skarbu wpłynęło pomyślnie na giełdę.

Poseł francuski przy sułtanie margrabia de Moustier stanął już w Konstantynopolu.

Wiadomości z Aten są zatrważające. Król Otton pomnaża ciągle liczbę swych wrogów; nawet wojsko wyraźnie objawia niechęć swoją do królewicza bawarskiego, którego w żaden sposób przyznać nie chce choćby za przybranego Greka. Ministrowie ani myślą o ścisłém trzymaniu się konstytucji; przez co dolę dynastji narażają na niepewność.

Dnia 17 listopada. Nauki poniosły wielką stratę Izydor Geoffroy-Saint-Hilaire zakończył pełne zasługi życie.

Anglja.

Londyn, 15 listopada. P. d'Israeli pierwszy raz wystąpił w ciągu obecnéj przerwy parlamentowéj na meetingu rocznym w Aylesbury. Wniesiono rzecz o składkach kościelnych, do których w Anglji jak wiadomo pociągani są nawet wyznawcy obcych obrządków, skoro tylko mieszkają w obrębach parafji anglikańskich. P. d'Israeli najmocniéj zagrzewał duchowieństwo anglikańskie, aby nie zrzekało się swojego prawa.

Parlament stracił w tych dniach dwóch członków pana Foley, przedstawiciela obwodu East Worcestershire, trzymał się polityki wyzwolonéj; był zaś gorliwym obrońcą rolnictwa.

P. Tomasz Duncombe członek parlamentu, przedstawiciel miasta Finsbury podobnież umarł w Londynie.

Austrja.

Z powodu zawieszenia konstytucji w Węgrzech, dziennikarstwo wystąpiło z rozmaitemi radami podawanemi, tak rządowi wiedeńskiemu, jako też Węgrom. Dziennik *Rozpraw* od dawnego czasu nakłaniał już Węgrów do umiarkowańszego postępowania, teraz gdy stanowcza godzina wybiła, dziennik *Rozpraw* znowu głos zabrał i podaje środek przywrócenia zachwianéj zgody; lecz *Dziennik Frankfurcki,* znajdując te rady mniéj stosownemi, następnie w téj mierze przemawia:

„Zdaje się że nowy zamach stanu, niespodzianie zaskoczył dziennikarstwo francuzkie. Jeden tylko dziennik *Rozpraw* przyniosł pismo, które jeśli się nie mylimy, ma zamiar odwrócić uwagę od zmiany, jaką tenże dziennik przybiera w stanowisku swojém względem Węgier. To pismo obejmuje zeznanie i projekt. Zeznanie będzie najtroskliwiéj zapisane; co do projektu należy on do tego rodzaju ultimatów, do których polityka spółczesna nas przyzwyczaiła, a których celem jest: nieznacznie przenieść odpowiedzialność za następstwa z jednego obozu na drugi.

Podług pana Wejssa, którego imie, tak słusznie poważane, ze zdziwieniem czytelnicy ujrzą podpisane na podobnéj utopji, może Austrja ma słuszność, może Węgry podobnież ją mają; aby więc wszystko pogodzić, niech obie strony przyznają się do winy. Tym końcem niech Austrja wyrzecze się centralistowskiego marzenia, do którego dąży, lubo prawdę mówiąc, nowéj konstytucji niepodobna na niczém inném oprzeć tylko na spółdziałaniu wszystkich narodowości cesarstwa; cofnąć zaś konstytucję, byłoby dać hasło do upadku. Węgrzy zaś ze swéj strony, niechby wyzuły się z podaniowych przesądów i wyprawiły do Wiednia zgromadzenie, którego odrębność pozbawia je bez żadnego wynagrodzenia, korzyści bezpośredniego spółdziałania, wypływającego z uchwały ustaw. W ten sposób obie strony poświęciłyby to co posiadają, nie otrzymałyby zaś nic z tego czego pragną.

P. Wejss nie mówi jakie być mają przynależytości izby węgierskiej. Jeśli służyć jéj ma prawo zaprzeczenia w tém wszystkiém, co ściąga się do udziału jéj w podatkach i ilości zaciągów; w tym razie po co zmuszać izbę węgierską do wiedeńskiéj podróży? W przeciwnym razie, król zachowałby zapewne nieograniczone prawo rozwiązywania sejmów, a wówczas stan rzeczy w niczemby się nie odmienił. W obu razach, przybyłby tylko jeszcze jeden kłopot dla rady cesarstwa a ubyłoby jeszcze jedno spółdziałanie; powaga zaś, już dziś tak wątpliwa téj rady, okryłaby się zupełném pośmiewiskiem.

P. Wejss nazywa to sądém polubownym Missuri; porównanie jest szczęśliwe i dowodzi że dowcipny redaktor *Rozpraw,* nie jest człowiekiem, któryby chciał pozbyć się w artykule zajmującym trzy słupy, choćby pisanym w duchu najdyplomatyczniejszym i najuroczystszym, téj szczypty gorzkiéj ironji, którą zwykł zaprawiać swoje wstępne poglądy.

Przez polubowny układ w Missuri, niewolnictwo, będące tylko przypadkowém, stało się instytucją, bo jeżeli z jednéj strony ograniczano przywłaszczenia materjalne, uzbrojono je z drugiéj prawem równie rozciągłém jak ohydném, które w lat kilka mogłoby panowanie niewolnictwu rozszerzyć na cały ląd amerykański. Owoż ta umowa stała się zrzódłem dzisiejszéj wojny.

Węgry których sprawa, więcéj niż Europa sądzi, jest sprawą wolności,—przed uczynieniem tego kroku wyrzeczenia się, czekać muszą aż Austrja, odrzucając nieszczęśliwe spólnictwo, krępujące ją do doli całéj europejskiéj reakcji, otoczy budowę konstytucji ogólnéj, urokiem żywotności i szczerości, jakiego dotąd niemiała.

Dziś Austrja chce, bądź co bądź, oswobodzić i ocalić Węgry, jak każdemu wiadomo feodalne i niezdolne rządzić sobą samemi. Tymczasem Węgry, jak mówią, nie myślą korzystać z téj grzeczności. Być wszakże może, że i gdzie indziéj, uczyć tego, pana Wejssa niepotrzeba, znaleźliby się ludzie, pochopni do oburzenia za zamiar ocalenia ich i okrywania chwałą, wówczas kiedy o to nie proszą."

Peszt 11 listopada. Naderspanowie i wszyscy urzędnicy wyborowi wracają do domów. Żaden nie zdradził powinności, żaden aż do dziś dnia nie znieważył świętego skarbu powierzonego przez komitaty. Zgromadzenia wytrwały w stałości, wolne od wszelkiego zarzutu. Stanąwszy na polu ścisłéj prawności, ustępują tylko przed przemocą, żadne z nich nie rozwiązało się bez zaniesienia uroczystéj protestacji, podobnéj do téj jaką sejm uczynił.

Wiadomo, że postanowienie królewskie zakazało wszelkich zjazdów konstytucyjnych po komitatach; zapowiedziano prezesom, że ściągną na siebie odpowiedzialność za każdy zjazd któregoby nie odwołali, lub któremuby nie przeszkodzili. Prezesi zaś ze swéj strony odrzekli: że nie przyjmują za to najmniejszéj odpowiedzialności, bo nie do nich należy wyznaczenie czasu otwierania zgromadzeń; w moc bowiem prawa wolno zgromadzeniom zbierać się, ilekroć uznają tego potrzebę. Prezesom nie służy większa moc zakazywania zjazdów jak kanclerzowi; jeżeli więc kanclerz nie umie im przeszkodzić, jakże prezesi tego dokażą? Nadto, aby rozkazy królewskie mogły być prawnie objawionemi, należałoby zwołać zgromadzenia gdyby się dobrowolnie nie zebrały. Jakoż mimo wyraźny i surowy zakaz niecierpienia żadnych zjazdów komitatowych, zgromadzają się one jednak jedne po drugich, a to w następny sposób:

W dzień otwarcia zgromadzenia, który prawie we wszystkich komitatach przypada na pierwszy dzień miesiąca, członkowie schodzą się na publiczne posiedzenie. Rozkazy rozwiązania są odczytywane i natychmiast wytacza się wniesienie protestacji przeciw nieprawemu rozkazowi. Odczytuje się protokół już zawczasu spisany na prywatnéj konferencji; zaledwie protokoł zostanie przyjęty, zwykle wchodzi dowódzca wojskowy z rozkazem rozwiązania i oświadczeniem, że natychmiast przystąpi do opróżnienia izby przez wojsko znajdujące się w obrębach gmachu. Na to oświadczenie prezes odpowiada protestacją i zgromadzenie wychodzi śpiewając hymn narodowy; *Magiarowie trwajcie w miłości dla ojczyzny* i t. d.

Bez zgromadzenia, urzędnicy konstytucyjni byliby tylko okrętem bez steru, a więc natychmiast składają swe urzędy. Kanclerz nadrabiając przechwałkami, chełpił się, że opędzić się nie może od mnóstwa ubiegających się o posady; ale tymczasem potrzeba przerzadzać bióra wiedeńskie i wysyłać namiestnikowi królewskiemu urzędników których na miejscu znaleźć nie może.

Kanclerz hr. Forgach, urodził się w komitacie Nagradzkim, kolebce swego rodu; wielu z należących do niego są członkami zgromadzenia komitatu, który najmocniéj protestował przeciw nowemu tymczasowemu rządowi i stanowi oblężenia, ogłaszając za zdrajców ojczyzny tych wszystkich, którzy przyłożą rękę do spełnienia nowych rozkazów, za które zgromadzenie szczególniéj wkłada odpowiedzialność na hr. Forgach. Nadto komitat postanowił: złożyć swoję protestację i pieczęć w kapitule Wackiéj, bo Nograd leży w téj diecezji; tudzież wydrukować protokół i rozdać go po gminach, aby na przypadek zniszczenia protokołu, jak to uczyniono w Peszcie z pogardą prawa 1723 r. zabraniającego wszelkiego skażenia protokołów, — przynajmniéj protokół Nogradzki mógł ocaleć w druku.

Złożenie protestacji i pieczęci komitatowéj jest krokiem równie znaczącym jak konstytucyjnym. Dla zrozumienia jego doniosłości, należy odwołać się do dziejów. W dawnych czasach kapituły w Węgrzech były podobne do obronnych zamków. Częste wojny i pożary narażały na niebezpieczeństwo tak archiwa rodowe, jako też akta publiczne. Prawodawstwo więc krajowe naznaczyło kapituły jako *loca credibilia* (miejsca wierzytelne), którym należało powierzać akta sądowe, pargamina, przed któremi można było zapisywać protestacje na wszelkie gwałty nie mogące być natychmiast pomszczonemi, podczas gęstych najazdów Mongołów, Tatarów i w czasie stu lat trwającéj wojny z Turkami. Te protestacje zastrzegały prawa ukrzywdzonych i zapobiegały przedawnieniu.

Konstytucja umieściła kapituły pod tarczą szczególnéj swojéj opieki, lecz włożyła na nie odpowiedzialność za wierne i ścisłe zachowanie ksiąg, oraz za wpisywanie każdego dokumentu przedstawionego im w czasach nadzwyczajnych. Kiedy w r. 1823 rząd zamyślał wybierać podatki w srebrze, na które sejm przyzwolił tylko w pieniądzach papierowych, wnet komitaty pozanosiły protestacje swoje przed kapitułami. Dziś komitat Nogradzki, nie wierząc aby archiwa komitatowe były dość bezpieczne od nadużyć, porównał stan obecny Węgier ze stanem barbarzyńskich najazdów i nie posiadając siły oporu zastosował się ściśle do podań, według których komitaty miały zwyczaj składać swe pieczęcie i protestacje w kapitułach.

Hr. Czyraki naderspan Tcherski, znakomity z rodu i ze zdolności przesłał do dzienników węgierskich protestację, zadającą dotkliwy cios hrabiemu Forgach. Ród Czyrakich odznaczał się z dawien dawna przywiązaniem dynas yczném; dzisiejszy hrabia był jednym z przewodników stronnictwa zachowawczego; hrabia zaś Forgach jednym z najpokorniejszych jego służalców. Dla osłabienia wpływu, jaki wywołać mogły protestacje i złożenia urzędów przez naderspanów, kanclerz dawał do zrozumienia, że ma znaczną liczbę naderspanów, którzy zgodzili się dopomagać mu w wykonaniu nieprawnych rozkazów. *Wschodnio-niemiecka poczta* nic nie miała pilniejszego nad ogłoszenie, że hr. Czyraki zgadza się w widokach z kanclerzem. Skoro wieść o tém doszła, wnet hr. Czyraki ujrzał się zmuszonym protestować przeciw téj jak ją nazywa kuźni *podłego kłamstwa.*

Wschodnio-niemiecka poczta wielce zażalona na radę cesarstwa, odzywa się o niéj w sposób następny:

„Jeszcze jeden dzień taki, a bynajmniéj nas nie zdziwi, kiedy ujrzymy radę cesarstwa opróżnioną przez powszechne zbiegostwo. Czy to czas występowania z długiemi mowami o podrzędnych pytaniach, czy czas jakby tkając kobierzec Penelopy, codzień wnosić jedne po drugich nic nieznaczące podania, aby nazajutrz znowu do nich wracać? Niech rada cesarstwa nie łudzi się; wieje w zgromadzeniu duch słabości, z którego wrogowie konstytucji wnet skorzystają, jeżeli izba nie dźwignie się z podwojoną siłą, jeżeli czuwać nie zechce nad własną dolą i nie ujmie po mężku w ręce zadań żywotnych. To co dzieje się w łonie ministerstwa, jest dla nas zagadką; ale to wiadomo, że rada cesarstwa w tych ostatnich dniach zaledwie dojrzeć może śladów spółdziałania rządu z przedstawicielstwem narodowem.

Gdzież są projekta do praw, gdzież są objaśnienia, które ministrowie potrzebujący poparcia izby jużby oddawna przedstawili? Czekamy napróżno prawa o odpowiedzialności ministrów, a które stało się tém naglejszem od czasu wydania dekretu poboru podatków przed zagłosowaniem budżetu. Milczenie zachowane przez ministrów o nakazanym zaciągu, głęboko wszystkie stronnictwa obraziło.

Może w niektórych miejscach, rada cesarstwa poczytywaną jest za przedmiot zbytku, wszakże w Węgrzech rząd obchodzi się tymczasowie bez konstytucji. Wkrótce atoli wartość papierów naszych na giełdach zagranicznych pokaże, że obecna ich wysokość polega na nadziei, że rząd nie ustanie w postępowym rozwijaniu konstytucji. Jeżeli wszyscy patrzą spokojnie na to, co rząd w Węgrzech czyni, to tylko dla tego, iż wszyscy spodziewają się, że rada cesarstwa, w należytem zrozumieniu własnego dobra, nie dozwoli, aby wyjątkowe położenie miało się do nieskończoności przedłużać.

Minister stanu powinien wprowadzić w machinę rządową działalność sprężystą i jednorodną, jaką zapowiedział w swym programmacie. Bez reformy w samych wyżynach rządowych, siły przewodniczącego ministra upadną pod brzemieniem zadania. Wszyscy miłośnicy konstytucji wołają: organizuj! organizuj ministerstwo przez postawienie ludzi nowych na najważniejszych posadach; organizuj zgodę między rządem i parlamentem; organizuj wysoki zarząd w krajach koronnych; organizuj całą biurokrację, niekarną i chwiejącą się między dwoma sprzecznemi systematami, bo stan rzeczy tego niezbędnie wymaga.

Wiedeń, 14 listopada. Minister wojny postanowieniem z d. 8 listopada, przeznaczył cały tegoroczny zaciąg w Dalmacji do wojennéj morskiéj służby.

Hr. Zichy, były wice-prezes królewskiéj węgierskiéj rady, mianowany został administratorem komitatu Eizenburskiego. P. Bogiay, naderspan komitatu Zaladzkiego; pp. Szerb, Sandor, Keresztejsy i Gradwohl, urzędnicy będący w rozporządzalności, mianowani zostali komissarzami królewskimi w komitatach Krasto, Szabolcz, Bekes i Białogrod, — na miejscu naderspanów: hr. Czyraki, Wenkheim i Jarmy. Naderspan dziedziczny komitatu komornskiego hr. Nadazdy, został zastąpiony przez administratora.

Istnieje w Wiedniu szkoła języków wschodnich; postanowienie ministra stanu otworzyło ją nawet dla słuchaczów niewpisanych; ale zwierzchność szkoły uchwaliła, że pozwala się słuchać kursów uczniom przychodzącym tylko wyłącznie wyznania chrześcijańskiego; żydzi więc, którym najwięcéj zależy na znajomości języków wschodnich zostali z téj szkoły usunięci. Tak więc równouprawnienie zdaje się być dotąd urojeniem w Austrji; odżałować dość nie można, że organa rządu tak źle pojmują i tak wierutnie gwałcą jego zamiary.

Dziennik *Times* czyni następne uwagi o polityce austryjackiéj:

„Cesarz austryjacki chce koniecznie przekonać się, czy 6,000,000 Niemców potrafi samą dzikością siły utrzymać w poddaństwie 30,000,000 ludzi innych plemion. Sejm kroacki został rozwiązany; ustanowiono oddzielną kancelarję nadworną w Wiedniu i ten kraj oddalony, ma być wprost rządzonym ze stolicy niemieckiego arcyksięztwa. Prostém następstwem tego będzie, że Kroacja połączy się z Węgrami w nienawiści przeciw austryjackiemu panowaniu.

Austrja nabyła swe posiadłości, szczęśliwie sprzymierzając z sobą swych przyjaciół; dziś niewierna swym podaniom spodziewa się też posiadłości utrzymać, sprzymierzając przeciw sobie wszystkich swych nieprzyjaciół. Owa dzika i górzysta prowincja kroacka, zaludniona przez plemię ciemne, fanatyczne i barbarzyńskie, przez blizkość swoję z Adrjatykiem była niezmiernéj wagi dla Austrji. Dostarczała jéj żołnierzy, na których liczyć mogła; tchnęła nieprzyjaźnią względem Węgier, lubo stanowiła ich część składową.

Już w chwilach przesilenia Austrja miała sposobność przekonania się, o ile Kroaci mogli być dla niéj pożytecznymi, tak dalece, że jeśli był jaki kraj o którego miłość starać się była powinna, to niewątpliwie o miłość Kroatów. Zapomnieć oni tego nie mogą, że istniało kiedyś ich królestwo nietylko niezależnie, ale że nawet przewodziło nad sąsiadami. Od czasów niepamiętnych Kroaci posiadali przywileje osóbne od Węgier i tak zazdrośnie ich przestrzegali, jak szlachta węgierska praw, służących swemu krajowi. Kroaci dumni są ze swego barbarzyńskiego narzecza, tak jakby to było najczystszem narzeczem saskiem, lub najmiększem toskańskiém, a wówczas kiedy jeszcze wysyłali posłów swoich na sejm węgierski i kiedy mi mo myśl nieszczęsną wyrugować język kroacki ze szkół i sądownictw, obudziło to nieubłaganą nienawiść przeciw magiarom. I taki to lud, młody cesarz, nazawsze przeciw sobie zażalił.

Prusy.

Berlin, 13 listopada. W przeszły poniedziałek, to jest 11-go, król, królowa, następca tronu i książe Karol, wyjechali do Wrocławia; następczyni musiała zostać w Berlinie dla niezdrowia. Gazety Wrocławskie pełne są opisów wspaniałego zapału przyjęcia w stolicy szląskiéj, nie różniącego się wcale, ani od Królewieckiego, ani od Berlińskiego. Napróżno byłoby powtarzać szczegóły téj uroczystości; była ona podobna do wszystkich innych tego rodzaju. Można było uczynić wyjątek dla wjazdu królewieckiego, bo przypisywano wówczas koronacji nadzwyczajne znaczenie i że uwaga całéj Europy była na ten dzień zwróconą. W porównaniu więc z obchodem królewieckim, uroczystości berlińska i wrocławska mają tylko charakter familijny. Zresztą muszą one być koniecznie podobne jedne do drugich; we dnie ulice zdobią się w chorągwie, kwiaty i kobierce,—wieczorem oświecają się jak najwspanialéj, łączą się z tém powitania prozą i wierszem. Znaczenie zaś historyczne mogłyby te obchody mieć tylko wówczas, gdyby z nich jak z ciepłomierza można odgadnąć wysokość prawdziwego zapału i serdeczności. Wszakże nie podlega wątpliwości, że narod pruski rzeczywiście kocha swych królów, a że względem Wilhelma I-go, ta miłość objawia się w najwyższym stopniu. Ztąd z pewnością powiedzieć wolno, że na prowincjach oppozycja gminowładna nie rozkrzewiła się tak silnie jak w Berlinie, i że teraźniejsza podróż królewska będzie miała korzystny wpływ na wybory. Król takoż przy każdéj zręczności otwarcie wypowiada swe zdanie. Najważniejszą z mów mianych w przejeździe była ta, którą wyrzekł w Sorau, gdzie do witającéj siebie deputacji mieszkańców odezwał się następnie: „Z duszy wam dziękuję za uręczenia miłości, będziecie mieli zręczność dowieść mi jéj podczas wyborów; ale jeżeli wybierzecie demokratów, zerwiemy z sobą." We Wrocławiu słowa królewskie były mniéj dobitne, bo powiedział: „Ja ściśle trzymając się wynikłości zdarzeń, potrafię przestrzegać praw korony i narodu." Nazajutrz to jest 12 listopada odkryto pomnik Fydryka Wilhelma III, wzniesiony nadzwyczajnym nakładem prowincji Szląskiéj, a później złożono pismo, mocą którego taż prowincja uczyniła królowi dar kanonjerskiéj łodzi. Wilhelm I, którego widok posągu ojca głęboko wzruszył, dziękował za dar i rzekł między innemi:—że wyniósł z burzliwych czasów jedno tylko piękne wspomnienie, to jest: myśl o utworzeniu floty.

Z tych słów wypływają dwie uwagi: 1-e) że król postanowił szanować konstytucję, 2-a) że wybor na sejm demokratów i w ogóle każde wspomnienie 1848 roku, zapowiadające możliwość powtórzenia ówczesnych zdarzeń—budzą w nim głębokie obawy. Jest to klucz do dzisiejszego położenia Prus, tak nietrafnie ocenianego przez rozmaite stronnictwa. Król niejednokrotnie powtarzał, że odezwy jego ministrów przestrzegające od stronnictw ostatecznych, tak od feodalnego jako też od demokratycznego, tłómaczą prawdziwą myśl królewską. Jeszcze w różnych mowach wrocławskich, król często wspominał rok 1812-ty; (narodowy popęd przeciw Francji a osobliwie zaciągi ochotników, jak wiadomo rozpoczęto we Wrocławiu) wszakże tuż dodawał, że wszystkie jego pragnienia i dążności zmierzają do utrzymania pokoju. Ważną to jest rzeczą pod dwoistym względem: naprzód, że wspomnienia ciężkich walk Prus z Francją, żyją ciągle w sercu królewskiém i powtóre, że wszystkie domysły, jakoby z chwilą wstąpienia na tron ciągle był zajęty wojną, były zupełnie bezzasadne. Ale chociaż uwaga powszechna zwrócona jest na to co się we Wrocławiu dzieje, myśl jednak narodu odwrócić się nie może od toczących się wyborów.

Wszędzie odbywają się przygotowawcze zgromadzenia, w których obywatele różnych stronnictw występują ze swemi politycznemi programmatami i porozumiewają się z sobą, co do wyborów posłów na blizko przyszły sejm. Rząd nie stawi oporu tym zgromadzeniom, ani wolnemu wynurzeniu przekonań; co odbywa się ze wszelką przyzwoitością formy, chociaż oppozycja trzyma się niezmiennie raz obranéj drogi. Szczególniéj zaś obawiać się przychodzi, że większość ludności nie przyzwoli zadość uczynić wymaganiom rządu co do wojska. Być może, że w tak zwanych starych prowincjach, rząd znajdzie jeszcze przemagającą liczbę zwolenników ale nad Renem i w Westfalji

większość stanowczo wystąpi przeciw budżetowi wojennemu, który poczytuje za niezmiernie obarczający.

Stan rokowań z Francją o traktat handlowy okryty jest pomroką niewiadomości. Wieści dziennikarskie wprost zbijają się wzajemnie; to najdziwniéj, że kiedy dzienniki paryzkie ciągle donoszą o powrócie pana de Clerc, tutejsza ministerjalna gazeta upewnia dziś wieczorem, że pełnomocnik francuzki znajduje się dotąd w Berlinie.

Według *Nowéj pruskiéj gazety*, izba panów ma pomnożyć się kilku nowymi dziedzicznymi członkami. W ten sposób rząd objawi nieodzowne postanowienie, rozpocząć już teraz, nie czekając na skutki swojego świeżego postanowienia, walkę z izbą panów powstającą na wyzwolone uchwały przez ministrów popierane. Zapewne nie posunie jéj tak daleko, aby miał wyzuć izbę wyższą z zachowawczego jéj znamienia, ponieważ może ono być pożyteczne przeciw zbyt burzliwemu wyzwolonemu ruchowi.

W Monachjum, wczoraj, sejm zamknięto,—król potwierdził wszystkie jego uchwały. Jedna z nich znosi loterję w Bawarji; być może, że ten chwalebny przykład znajdzie naśladownictwo w innych rządach, gdzie jeszcze to ustanowienie istnieje, bez którego jakoby obejść się niepodobna.

DEPESZE TELEGRAFICZNE.

PARYŻ, poniedziałek 18 listopada. Monitor powszechny dziś oznajmuje, że senat zwołany został na dzień 2 grudnia.

TURYN, niedziela 17 listopada. Jenerał Cialdini złożył dowództwo czwartego korpusu wojska i pojechał do Paryża.

LONDYN, poniedziałek 18 listopada. Zakład Reutera udziela następne wiadomości z New-Yorku z dnia 6 listopada:

Jenerał Mac-Clellan powiedział w mowie mianéj w Waszyngtonie, że wojna nie będzie długa, chociaż musi być walką rozpaczliwą.

P. Cameron, który podobnież głos zabrał, rzekł, że czas porażek wojska związkowego już minął, że zwycięztwo natychmiast przybędzie, jak tylko jenerał Mac-Clellan ukończy swe przygotowania.

Powszechnie mniemają, że wyprawa morska wyląduje w Bull's-Bey albo w Port-Royal.

Jenerał Frémont otrzymał stanowczy rozkaz złożenia dowództwa. Kilka drużyn oświadczyło, że tylko pod jego rozkazami chcą służyć, ale jenerał namówił je do posłuszeństwa. Odjechał wnet do St-Louis, dowództwo zaś po nim przyjął jenerał Banks.

PARYŻ, wtorek 19 listopada. Dzisiejszy poranny Konstytucjonista oznajmuje, że hr. Persigny złożył cesarzowi projekt rozbrojenia, przy utrzymaniu tylko ram wojska.

TURYN, wtorek 19 listopada. Podróż jenerała Cialdini została odłożoną.

LONDYN, wtorek 19 listopada. Dziennik Times oznajmuje, że książe Walji wnet po Bożem narodzeniu zwiedzi wyspy Jonskie, Syrję i Egipt, powróci zaś do Anglji przed otwarciem wystawy.

BERLIN, środa 20 listopada. Gazeta krzyżowa zapewnia dziś wieczorem, że otrzymała wiadomość z niezawodnego źrzódła, że stan zdrowia ojca świętego z każdym dniem jest bardziéj zatrważający.

TURYN, 21 listopada. Izba poselska zebrała się dnia dzisiejszego. Baron Ricasoli wyłożył stan sprawy rzymskiéj. Udzielił tekst projektu ugody, spisany przez gabinet turyński. Rzeczony projekt, powiedział, nie miał skutków, jakich oczekiwać było można, a to z powodu niepojednawczego usposobienia dworu rzymskiego. Projekt zapewniał wolność i niezależność papieża i kościoła w tem wszystkiém co ściąga się do wykonywania władzy duchownéj.

P. Ricasoli udzielił też tekst noty żądającéj przyczynienia się Francji, noty w któréj zwracał szczególniéj uwagę na to, że w razie odrzucenia przez Rzym przełożeń włoskich, będzie niezmiernie trudno wstrzymać niecierpliwość ludu, dopominającego się o Rzym za stolicę.

Izba zajęła się bardzo żwawemi rozprawami nad stanem prowincij neapolitańskich i postanowiła połączyć w jeden rozbiór rozprawy nad stanem Neapolu i nad zadaniem rzymskiem.

PRZEGLĄD ROLNICZY.

Próba wykonywania prac gospodarskich na polu przy sztucznem elektrycznem świetle.— Użycie lokomobilu do jazdy po lodzie.— Ogromna kradzież cukru dokonywana w fabrykach cukrowych przez pszczoły.— System drenowania i razem nawodnienia łąk Petersona — Trichina spiralis, gatunek infusorii (Vibrio) u świń i szkodliwe stąd skutki dla ludzi.

Donosiliśmy już poprzednio naszym czytelnikom o próbie parowego pługa Fowlera dokonywanéj w bliskości Metru i o świetnych rezultatach tak pod względem dokładności orki na różnych gatunkach gruntu i różnego położenia, jak nie mniéj szybkości oraz taniości roboty, co praktyka stwierdziła.

Pług parowy jest więc już narzędziem praktycznem, którego upowszechnieniem zajęły się wszystkie narody i który sprowadzi w gospodarstwie nadzwyczajne i korzystne zmiany.— Pług parowy, żniwiarka, kosiłka i grabie konne, są to cztery obecnie podstawy gospodarstwa, upowszechnienie których postawi gospodarza w pozycji niezależnéj tak od fantazji i braku robotnika, jak i wpływów atmosferycznych i produkcję łatwiejszą, tańszą i na większą skalę dokonywać dozwoli.— Jednocześnie probując tego pługa, dokonywano próby wykonywania różnych robót gospodarskich w nocy przy świetle elektrycznem, urządzoném przez Emila Bouchota.

Jest to rzecz niezmiernie wielkiéj wagi dla rolnictwa; ileż to razy przy sprzęcie zboża, siana i t. p. kilka godzin ocaliłoby całe zbiory.— Próba udała się zupełnie, światło równało się słonecznemu i oświecało ogromną przestrzeń, Publiczność zwłaszcza rolnicza powitała ten wynalazek z zapałem, bo tam umieją cenić wszystko, co tylko na rozwój produkcji wpłynąć może, powitał go z radością zebrany tłumnie lud, lecz jakżeby obojętnie ten sam dobroczynny wynalazek przyjęty został u nas, gdzie lud i dzień obecny sześciogodzinny za zbyt długi uważa i połowę tego dnia z fajeczką w zębach na piecu przepędza!...

— Niepotrzebuje dowodzenia, ile ułatwienie kommunikacji wpływa na używienie przemysłu i handlu, ile żegluga parowa a nawet sam spław na rzekach wpłynęły na ruch handlowy nietylko w całéj Europie, ale nawet i u nas, lecz taż żegluga jak i spław na rzekach zwykle się kończy z zaniedbaniem tychże rzek, co u nas połowę rokn trwać zwykło. Otoż teraz wynaleziono lokomobil do prowadzenia transportów po lodzie; powierzchnia gładka lodu niezmiernie to zastosowanie łatwém i prostém czyni.— Lokomobile takie są już do zbycia u kupca Edwarda Currey (New-Broad Street 8 London).

— W bliskości Szczecinu znajdują się dwie ogromne rafinerje cukru; w tejże okolicy w skutek przyjaznego położenia, znajdowało się zawsze wiele pasiek, lecz w ostatnich czasach całą dążnością mieszkańców było powiększanie ich tak, że pasieki z kilku wzrosły do kilkuset ulów. Częste odwiedziny pszczół w fabryce z początku nie zwracały uwagi fabrykantów, lecz gdy wkrótce ci goście zaczęły zjawiać się w takich massach, że przeszkadzały robotom, i gdy dowiedziano się, że właściciele pszczół założyli sobie prawdziwą z tego spekulację, udano się ze skargą do rządu, lecz ponieważ prawo nie przewidziało dotąd podobnego rodzaju kradzieży, przeto i skarga pozostawiona bez skutku. Fabrykanci więc sami chwycili się następnego środka, gdy pszczoły w massie nalecą do fabryki, wtenczas zamykają okna a pszczoły ulewają gorącą wodą, zbierają je do naczyń, wrzucają do kotłów i wywarzają z nich cukier. Przybliżona liczba tak zabijanych pszczół przechodzi 11 miljonów, a ilość otrzymanego z nich cukru przewyższa 300 talarów wartości. Wiadomo, że zaledwie ¼ część rabujących pszczół wpada w samołówkę, co straty nie opłaca. Najlepszym dowodem służy i to, że właściciele pasiek mimo ponoszonych takich strat w pszczołach, nietylko że się tém nie zrażają, ale coraz pasieki powiększać starają się.

Zauważano, że pszczoły te przestały zupełnie zbierać miód z roślin, które tam w wielkiéj obfitości rosną, lecz od razu z ula lecą do fabryk i stamtąd obładowane zdobyczą wkrótce wracają. W samym zakładzie cukrowym nie dotykają gorszych nieoczyszczonych gatunków mączki lub melisy, ale napadają najlepszy rafinat lub melis zupełnie czysty.

Fakt ten potwierdza dowodnie zdanie pszczolarzy, że pszczoły na przypadek głodu gdy miodu braknie, mogą być cukrem z korzyścią karmione.

— Obecnie w Niemczech zwrócił na siebie szczególną uwagę sposób drenowania a razem i nawodniania łąk, wynaleziony przez Petersona, właściciela majątku i cegielni w bliskości Szlezwigu.

Drenowanie łąk już niejednokrotnie okazało się nader korzystném, osuszenie bowiem gruntu za pomocą rowów odkrytych wywiera wpływ na wierzchnią jego warstwę, głębiéj zaś wilgoć zupełnie tamuje przystęp powietrza do składowych części ziemi zkąd rozkład ich i wpływ na żywienie roślin zupełnie niemożebny.

Jednocześnie wilgoć ta przeszkadza ogrzewaniu się gruntu i dopomaga do tworzenia się szkodliwych kwasów, zkąd takie łąki wydają nędzne kwaśne trawy. Widoczna ile na łąkach wilgotnych torfiastych wprowadzenie drenażu może przynieść korzyści, lecz jeżeli drenowanie łąk uskuteczniło się tylko w wyjątkowych miejscowościach to z tego jedynie powodu, że na drenowanéj łące nader trudno urządzić nawodnienie, cała bowiem ilość wody, która miała służyć dla zwilżenia wierzchniéj warstwy gruntu przesiąkała natychmiast i uchodziła przez rury drenażu.

Peterson potrafił usunąć tę niedogodność za pomocą drewnianych rezerwoarów, do których wchodzą końce rur drenowych tak głównych jako i pobocznych opatrzone klapami. Ustawienie tych rezerwoarów w właściwych miejscach na łące usuwa ogromne i kosztowne roboty niwelacyjne przy zwyczajnym nawodnieniu dokonywane,—i daje gospodarzowi w każdéj chwili możność zwilżenia lub zupełnego osuszenia łąki. Oto jest treść czyli sama istota tego ważnego wynalazku, chcących zaś bliżéj poznajomić się z samym sposobem urządzenia takiego drenażu, odsyłamy do dzieła wydanego przez tegoż p. Petersona w języku niemieckim.

W obecnéj chwili w Niemczech rozszerzył się prawie paniczny strach co do użycia wieprzowego mięsa na pokarm, przyczyna tego następna. Oprócz dawniejszych badań anatomistów że w świniem mięsie znajdują się według zdania Zibolta, Kuchenmejstra i Haubnera znajduje się źródło tworzenia się soliterów u ludzi, jest jeszcze inny rodzaj tych żyjątek nazwanych, *Trichina spiralis*, które skutkiem użycia świniego mięsa na pokarm przechodzą do ciała człowieka, i tam się nadzwyczaj prędko wykształcają i szkodzą zdrowiu.

W Dreźnie utworzona teraz komissja lekarska, któréj poruczono zbadanie wpływów Trichin na ciało ludzkie i zwierząt, już w 1832-gim roku professor anatomji Hilton przy sekcji trupa znalazł w piersiach mnóstwo maleńkich okrągłych białego koloru ziarneczek, które przy bliższém badaniu uważał za okrągłe glisty. Znakomity Robert Odzen, pierwszy odkrył że wewnątrz tych maleńkich kuleczek znajduje się nitkowaty robaczek, który nazwał Trichina Spiralis.

W 1850 roku professor Lejkart karmił różne zwierzęta mięsem zarażonem Trichinami, i po sekcji znalazł że Trichiny w przeciągu trzech dni wychodzą ze swoich powłok i powiększają swą objętość dwa razy, wyszedłszy przegryzają ściany kiszek dostają się do muskułów i sprowadzają chorobę kończącą się śmiercią. Z ogólnych badań zauważano, że w krajach północnych gdzie użycie świniny jest większe, tam i ta słabość większych nabiera rozmiarów i tak w Anglij ją można częściéj spotkać jak we Francji w Danji i w północnych Niemczech, częściéj niż w południowych, a prawie panującą w Północnéj Ameryce, mianowicie w Ohio, gdzie często na dzień zjadają do 1,000 sztuk świń. Nakoniec przytoczymy tu wypadek opisany w archiwum patologicznéj Anatomji.

W Lipsku pewna służąca będąc zupełnie zdrową, zaczęła widocznie słabnąć; w końcu nie mogąc się już poruszyć odesłana została do tamtejszego miejskiego szpitala, symptomata słabości były następne: osłabienie, bezsenność, brak apetytu, gorączka pragnienie i zatwardzenie żołądka.

Do tego przyłączyło się następnie ogólne chorobliwe rozdrażnienie muskułów, ból w kończynach, w stawach mianowicie kolan i łokci niedozwalających niemi poruszyć. W przeciągu 26-ciu dni umarła, przy sekcji znaleziono niezliczone mnóstwo w muskułach i kiszkach Trichinów i jednoczasowie zauważano silnie zaatakowane płuca. Te nienormalne zjawiska dały powód do ścisłego śledzenia i pokazało się że w domu w którym służyła ta dziewczyna, w krótce przed jéj chorobą zabita była świnia dla zrobienia szynek i kiełbas, przy obserwacjach mikroskopicznych nad znalezionem chociaż już soloném mięsem znaleziono w nim rzeczywiście Trichiny.

Daléj pokazało się że służąca z łakomstwa najadła się surowego przyrządzonego na kiełbasy mięsa z chlebem i wkrótce zachorowała.

Zdotychczasowych badań okazało się że gotowane i pieczone mięso świnie niejest szkodliwe ponieważ proces gotowania robactwo zabija czy solenie i wędzenie to samo działa jeszcze nie zbadano ostatecznie.

Fakta te w każdym razie są tak ważne i obchodzące ogół, że życzyć by należało żeby nietylko lekarze ale i gospodarze wiejscy zwrócili na nie swą uwagę, a szczególniéj ci ostatni aby pilnie opatrywali i rewidowali mięsa zabitych świń, nim go na pokarm dla ludzi przeznaczą *(T. S.)*

PRZEGLĄD PISM CZASOWYCH.

Gazeta Polska (do 268):

— Piszą z Radomia, d. 8 listopada: Najważniejszem zadaniem chwili obecnéj jest uregulowanie stosunków z włościanami. Jeżeli kiedy to dzisiaj po 1 października stosunek z nimi jest dziwnie fałszywy,—nie mogą oni przyjść do zdrowych pojęć o prawach swych, spodziewając się, czegoś i od kogoś, co nigdy nie może być ziszczonem. Dla tego pożądanem jest dla każdego właściciela stosunek swój z nowymi sąsiadami swymi jak najprędzéj uregulować.

W naszych stronach leniwo rzecz ta idzie; zapewne nie z powodu aby niechciano zrobić pewnych poświęceń dla dobra publicznego, ale jest to skutkiem powikłanych nieco stosunków materjalnych, już też, że jako rzecz nowa, stanowczo zmieniająca stosunki, mimo chęci, częstokroć onieśmiela, zwłaszcza też przy braku inicjatywy i przykładów. W Szydłowieckiem rzecz tę podniósł pierwszy patron trybunału cywil. w Radomiu Wład. Jawornicki, dziedzic dóbr Wysocko, i w tychże przeprowadził kwestję tę, zdoławszy przełamać upór i uprzedzenie nieoświeconych i obałamuconych włościan. Po kilkakrotnie oświadczał im życzenie swe rozkolonizowania i stanowczego oczynszowania.

„Dziękujemy wielmożnemu panu, odpowiadali,—nam to kto inny więcéj da"—i mimo perswazji i przedstawień niechcieli wchodzić w żadne umowy. Przeświadczywszy się wszakże, że upor ich jest więcéj skutkiem nieznajomości kwestji jak złéj woli, sprowadził jeometrę i grunta najodpowiedniejsze kolonizacji odznaczył dla włościan, tak aby każdy miał w swym kawałku i łąkę i pastwisko,—poznaczał nun erami, a gdy już wszystko było gotowe, zawezwał raz jeszcze włościan, aby przystąpili do losowania, gdy zaś oświadczali, że dziękują za grunta i wieś opuszczą, dziedzic ogłosił, że który pierwszy zgłosi się, otrzyma kolonją podług swego wyboru.

Pomiar gruntów, widok jednych całości, w których gospodarstwa pomieszczone być mogą, deklaracja podobna, zrobiły zupełny przewrot w ideach; podobało się niektórym, że tak wszystko mieć mogą razem, i uprawa roli i sprzęt dobytku mniéj trudu i zachodu kosztować będzie. Jakoż w krótkim czasie zgłasza się jeden włościanin z prośbą, żeby mu dano Nr 2 kolonji, bo mu się ta podobała, po godzinie przychodzi drugi znowu i prosi o numer 1 kolonji; po południu przychodzą 3, 4, proszą o dalsze numera i tak następnie przyszła większa połowa gromady w kilku dniach—a pozostali skrobiąc się w głowę, musieli zgodzić się na ostatnie numera. P. Jawor. darował im budowle, nadto każdemu dał na przestawienie i tytułem pomocy po złp. 100 bezzwrótnie, a następnie wszedł w układ, co do samego okupu, który zdaje się szczęśliwie doprowadzi do skutku.

Za przykładem tym poszedł bliski jego sąsiad p. Rychłowski radzca Dyr. Szcz. Radom., dziedzic dóbr Broniowa, który w podobny sposób ma nadzieję przeprowadzić ważną tę kwestję.

Przykłady te powinny zachęcić innych właścicieli dóbr do prędszego wzięcia się do uregulowania stosunków swych z włościanami; ciąży szczególni ij obowiązek dania zachęty przykładem, na majętniejszych i nie skrępowanych stosunkami materjalnemi—obowiązek, od którego ich nic nie zwalnia, impuls do wykonania znaleźć powinni w piersiach swych. Zaniedbywanie się w tym względzie, naszem zdaniem jest grzechem,—nie potrzebujemy bowiem rozwodzić się tu jak wielkiéj wagi rzecz ta jest „pro publico bono."

— Piszą z Krakowa pod d. 7 listopada:

Dziś wyjechała ztąd delegacja obywateli do Wiednia z przedstawieniami do p. ministra stanu, a mianowicie o przywrócenie miastu reprezentacji gminnéj i uzyskanie ulgi pod względem fortyfikacji Krakowa. Delegację tę składają pp. Aleksandrowicz Adolf aptekarz, Hahn Jan Kanty kupiec, dr. Machalski Maksymiljan adwokat, dr. Samelson Szymon poseł i adwokat, i Trzecieski Franciszek kurator Towarzystwa wzajemnych ubezpieczeń od ognia.

Gazeta Warszawska (do 269):

— Piszą z Liège d. 6 listopada 1861 r.

Piszę pod nader smutném wrażeniem, tém boleśniejszém, że niespodziewane. Polacy zamieszkali w Liège i młodź nasza, uczęszczająca na tutejszy uniwersytet, poniesli niepowetowaną stratę przez śmierć Hieronima Martynowskiego, professora uniwersytetu Lieżskiego, męża rzadkiéj zasługi i głębokiéj nauki. W poniedziałek d. 28-go z. m. jeszcze wykładał swój kurs w szkole górniczéj, a w następną sobotę, w dzień zaduszny, nieubłagany tyfus wyrwał z pomiędzy nas ukochanego przyjaciela. Żywot tyle pożyteczny zmarłego w dwóch da się skreślić słowach: obowiązek i zaparcie się samego siebie.—Śp. Hieronim urodził się dnia 27 lipca 1807 roku, w Ludwikówce pod Wilnem, z rodziców zacnych, lecz niezamożnych; początkowe wychowanie odebrał w domu, następnie w Winnicy kończył nauki gimnazjalne. W roku 1827 wpisał się w poczet uczniów uniwersytetu Wileńskiego; pomimo wybitnego do matematyki uspobienia, uczęszczał przez 3 lata na fakultet medyczny. Po roku 1831 udał się do Besançon, a późniéj do Liège; tu zdał egzamin na kandydata nauk przyrodzonych i daléj uczęszczał na kursa medyczne. Wkrótce jednak brak funduszów zmusił Martynowskiego porzucić uniwersytet i dla kęsa chleba zająć się dawaniem lekcij; wtedy to zamiłowanie wrodzone w nim przemogło i Martynowski z zapałem oddał się matematyce. Niezadługo otrzymał posadę w gimnazjum miejskiém a w roku 1838 mianowany został repetytorem w szkole sztuk i rzemiosł, oraz w szkole górniczéj; w 1849 roku, na jednomyślne przedstawienie fakultetu, Leopold 1-szy mianował Martynowskiego professorem adjunktem; na tym stopniu zostając, zmarły wykładał kurs rachunku różniczkowego i całkowego. Z pomiędzy wielu rozpraw matematycznych, które Martynowski napisał, wymienić należy: „O rozwięzywaniu równań numerycznych;—transformacja równań stopnia 2-go o 2-ch zmiennych;—teorja normalnych do linji krzywych 2-go stopnia," i wiele innych. Był członkiem czynnym królewskiego towarzystwa naukowego w Liège, oraz członkiem korespondentem towarzystwa naukowego Krakowskiego. W chwilach wolnych od zatrudnień z zapałem zajmował się literaturą ojczystą i pracował nad filozofją matematyki Wrońskiego. Najulubieńszym jego poetą był Bohdan Zaleski, którego urocze dumki nieraz nam z pamięci powtarzał; z Lelewelem prowadził żywą polemikę nad pismami nieśmiertelnego wieszcza Grażyny. Martynowski zostawił dużo w rękopismach, bo drukować nie lubił; zaledwie kilka urywków pomieścił kiedyś w Dzienniku Literackim lwowskim. Bibljoteka dość znaczna i rękopisma, stanowią dziedzictwo pozostałéj rodziny. Byłoby nader pożądaném, aby wypadek tylu prac i starań w dobre dostał się ręce. Nad grobem, oprócz mów professorów, była mowa w języku polskim, a przy spuszczaniu trumny, rzucono na nią garść rodzinnéj ziemi, którą zmarły od lat 30-tu przechowywał ku temu celowi. Spoczywaj w pokoju, zacny nasz ziomku, pamięć twa przechowa się długie lata w sercach wdzięcznych Belgów i rodaków!

— W upłynionym miesiącu odbyły się egzamina wstępne w szkole inżynjerskiéj połączonéj z uniwersytetem w Liège. Pomiędzy kandydatami przyjętymi na kursa znajduje się wielu naszych rodaków, a mianowicie: na wydziale mechaników Barwicki, Altdorfer, Czarnowski, Mecherzyński, Rolbiecki i Zandrowicz; na wydziale sztuk i rzemiosł, Mitarnowski, Sophianos, bracia Massalscy, Loewe, André, Wasiłowski, Sokołowski, Jonakowski, Gay i Mieczyński.

— W tych dniach wyszedł nowy zeszyt (czwarty) dzieła „Rolnik Polski," pp. Zygmunta Gawareckiego i Albina Kohna—nakładem księgarni Polskiéj A. Dzwonkowskiego i Sp. Zeszyt ten zawiera, prócz trzech plansz przedstawiających orkę parową i potrzebne do niéj przyrządy, dwadzieścia i sześć rycin, wyobrażających rozmaite machiny i przyrządy, potrzebne lub użyteczne w gospodarstwie. Ryciny te przedstawiają mniéj więcéj wypadki rolniczéj mechaniki, któréj obszerny rozdział poświęcono. Autorowie nie poprzestając na tém, a chcąc ułatwić czytelnikom dalsze kształcenie się teoretyczne na polu mechaniki rolniczéj, wskazali w § 38 literaturę tego przedmiotu, czyli źródła z których tak rolnik jak i mechanik czerpać może. Piąty rozdział poświęcony jest ziemioznawstwu, które autorowie z zupełnie praktycznego stanowiska traktują. Zakończenie tego rozdziału stanowi nauka o uprawie roli; rozdział zaś następny traktuje o systemach gospodarskich. Zeszyt 4-ty dopiero zawiera początek téj ważnéj dla rolnika nauki.

KRYTYKA.

HISTORJA LITERATURY POLSKIEJ

przez Juljana Bartoszewicza.

(Dalszy ciąg ob. N. 88.)

Takie myśli zajmowały nas, gdyśmy czytali „Historję literatury polskiéj" p. Bartoszewicza.

Uczony rodak nasz zamierzył oznajomić młode pokolenie z dziejami piśmiennictwa polskiego, i wydaniem książki swojéj rozpoczął szereg podręcznych dzieł, które może z czasem zbogacą literaturę naszą. Daj Boże tylko, aby piękny przykład jego znalazł naśladowanie i zachęcił innych uczonych naszych do pracowania na tém polu.

Praca p. Bartoszewicza posiada niezaprzeczenie wielkie zalety, ale, jak każdy utwor człowieka ma takoż swoje wady: o jednych i drugich chcemy tu słów kilka powiedzieć.

Recenzje, które czytaliśmy o wzmiankowaném dziele, p. Bartoszewicza nacechowane są poglądem jednostronnym i nie wyczerpały kwestji stanowczo. Umyśliliśmy przeto wziąść się do pióra i wypowiedzieć nasze zdanie, nie popowodując się żadną niechęcią literacką, ani też bezwarunkową adoracją.

Pan J. Łukaszewicz w recenzji swojéj, umieszczonéj w Bibliotece Warszawskiéj (sierpień, T. III zesz. 8), powiada, że „nie masz nic trudniejszego, jak ułożyć dobrą, stosowną do potrzeby i pojęć młodzieńczego wieku książkę szkolną. Owo francuzkie juste milieu jak w polityce, jak w każdym innym względzie, tak i w napisaniu książki szkolnéj jest bardzo trudném, prawie niepodobném do utrafienia. To też i p. Bartoszewicz pomimo niezaprzeczonego talentu pisarskiego, pomimo rozległych wiadomości, *chybił zupełnie zamierzonego celu* (???). Książka bowiem jego jest za *obszerną, za szczegółową dla kobiet* (!!!) *młodzieży i niebiegłych w dziejach i literaturze* (!!!!) krajowéj, za szczupłą dla znających je dokładniéj, dla znających dzieła: Janockiego, Bentkowskiego, Wiszniewskiego, Juszyńskiego, Ossolińskiego, Sołtykowicza, Maciejowskiego, Wojcickiego i innych, z których autor *jedynie* (?) wątek do dzieła swego czerpał, *rzadko zazierając do samych źródeł.* (Czy rzeczywiście tak, p. Łukaszewicz? Zkąd pan wie o tém?) Wszakże *niestosowny ten rozmiar dzieła* (?) przeznaczonego do użytku szkolnego, był jeszcze *najmniejszą jego wadą.* (!!!). Większą nierównie wadą jest: *fałszywy pogląd na dzieje narodowe* (!!!) *mylne sądy o rzeczach, autorach* (???) *i ich dziełach*, opuszczenia ważniejszych autorów lub ich dzieł; a natomiast wzmianki o pisarzach, którzy nie tylko w naszéj, ale nawet w innéj najuboższéj literaturze byliby zerami; nie rzadkie, a czasem i przygrube omyłki, niedokładności, domysły, żadnym, chociażby też tylko *prawdopodobnym dowodem nie poparte* (??); *powtarzanie nieustannie jednych i tych samych myśli, brak krytyki historycznéj* (!) nakoniec *paradoksy i hyperbole bez końca i miary* (???!!), sprzeczności. Aby zaś czytelnicy nie sądzili, że dzieło p. Bartoszewicza potępiam bezzasadnie, wytknę niektóre przynajmniéj z niego ustępy, podpadające pod kategorję moich temu dziełu zarzutów."

Po takiém dictum acerbum, spodziewalismy się przeczytać krytykę sumienną, dokładną i bezstronną, a w istocie znaleźliśmy wskazanie kilku omyłek co do faktów, ale oraz wiele zdań bezzasadnych, paradoksalnych, dowodzących, że to recenzent, ale nie p. Bartoszewicz, ma fałszywy pogląd na ubiegłe dzieje nasze.

Jednostronność sądu p. Łukaszewicza jest widoczną z przytoczonego tu ustępu. I tak, naprzykład, na czém opiera p. Łukaszewicz zdanie swoje, że książka p. Bartoszewicza jest „za obszerną i za szczegółową" dla kobiét i młodzieży? Czy recenzent rzeczywiście mniema, że umysły naszéj młodzieży i naszych kobiét są tak ciasne, iż w nich nawet jednotomowe dzieło p. Bartoszewicza zmieścić się nie może? A jakimże cudem mieści się w tych umysłach długi szereg wielotomowych powieści i nieskończona ilość rozmaitych anegdotek, historyjek i wierszydeł? Wreszcie, czy zdaniem p. Łuk. lepiéj i odpowiedniéj byłoby napisać kilko-ćwiartkową książeczkę wyliczyć po kolei pisarzy i ich utwory i powiedzieć dzieciom: „Macie; klepcież dobrze, żebyście wiedzieli, iż kiedyś „onego czasu" żył i pisał Rey, Kochanowski, Sarbiewski i t. d."?

Szanowny recenzent utrzymuje, że niemasz nic trudniejszego, jak ułożyć dobrą książkę szkolną, ale nie rozwiązuje pytania, *jak ją ułożyć potrzeba*, i dla tego nie wiemy, na czém opiera twierdzenie swoje, że p. Bartoszowicz „pomimo niezaprzeczonego talentu pisarskiego, chybił zupełnie zamierzonego celu." Ganić, co warte nagany, można i należy, ale trzeba oraz wskazać podstawy i przyczyny takowéj nagany.

Pora już nam przestać pisać lada jakie ulotne recenzyjki; bo, pamiętajmy, że recnzje czyta społeczeństwo, które może z nich powziąść najfałszywsze zdanie o rzeczy. Czytając naprzykład sprawozdanie p. Łuk. da się wyprowadzić mylny wniosek, że historja literatury polskiéj p. Bartoszewicza godną jest bezwarunkowego potępienia, a nawet spalenia. Godziż się tak bałamucić opinją społeczną?

Książka p. Bartoszewicza, nawet po pracach Bentkowskiego, Wiszniewskiego, Maciejowskiego, Wojcickiego i innych, wcale nie jest zbyteczną; a jako podręczne dzieło dla młodzieży, posiada niezaprzeczenie wielkie zalety. Aby się przekonać o tém, zastosujmy do książki p. Bartoszewicza te warunki, które podaliśmy nieco wyżéj dla ułożenia dobrego podręcznego dzieła.

Język p. Bartoszewicza dokładny, jędrny i dobitny. Uczony rodak nasz widocznie pozbył się dziwacznego przesądu, że dla dzieci trzeba pisać językiem pieszczotliwym. P. Bartoszewicz przemawia do młodzieży poważnie, treściwie, serjo, a unikając niepotrzebnéj deklamacji, umie jednak wypowiedzieć zdrowy sąd o rzeczy, głębokie uczucie lub też dowcipnie zażartować, i to właśnie stanowi wielką zaletę jego dzieła.

Na dowod przytaczamy tu kilka ustępów.

„Literatura nasza narodowa, powiada autor, rozpoczyna się świętą uroczystą pieśnią na cześć Bogarodzicy. Podanie jest, że wyśpiewał ją św. Wojciech biskup pragski, który wygnany ze swéj ojczyzny, długo apostołował wśród Chrobatów i miewał kazania w Krakowie w tém sa-

mém miejscu, gdzie dotąd ma stać kościołek św. Wojciecha. Udał się potém na północ, żeby nawracać Pomorzan i z Krakowa idąc po drodze do Gniezna, miewał też po wsiach i miasteczkach kazania w języku dla wszystkich zrozumiałym. Podania nasze kładą go nawet w liczbę arcybiskupów gnieźnieńskich, ale mylnie, gdy pierwszym arcybiskupem był św. Radzyn albo Gaudenty, jeżeli nie brat, to przynajmniéj jeden z towarzyszów św. Wojciecha, który pod nożem pogan nad ujściem Pregli zabity został 23 kwietnia 997 r. Jeden to z najznakomitszych mężów, jakich w X, wieku ziemia słowiańska wydała, *święty przed Panem, wielki przed narodem*. Pieśń o Bogarodzicy miał złożyć św. Wojciech z czeska po polsku. Śpiewano ją od niepamiętnych czasów w Gnieźnie. Tekstu jéj pierwszego dzisiaj odszukać nie podobna, i są też ślady, że doszła do nas z przerobieniami i dodatkami. Pięć jest celniejszych wydań téj pieśni, a wszystkie oparte na dwóch rzeczywiście i to bardzo późnych z wieku XV już pochodzących tekstach, z których dawniejszy, to jest z r. 1408 znalazł się w bibljotece akademji krakowskiéj, drugi zaś pochodzi z r. 1456. Pierwszy ogłoszono przed kilkunastu laty w „kwartalniku Krakowskim," drugi wydał Maciejowski w „Pamiętnikach o dziejach i prawodawstwie Słowian," obadwa teksta dla porównania wydrukował w „historji literatury polskiéj" Wiszniewski (I. 384). Maciejowski dowodzi, że św. Wojciech ułożył tylko dwie zwrótki, w tekście zaś z roku 1408 jest ich już dwanaście, a z r. 1456 dziewiętnaście. W każdym razie pieśni téj, w postaci w jakiéj do nas doszła, za pomnik mowy polskiéj z czasów Bolesława chrobrego uważać nie można, przerabiała się ciągle wraz z językiem i mamy ją dzisiaj już czysto polską, gdy język nasz z wieku X-go musiał być wielce do czeskiego zbliżony. Jednak ślicznie się stało, że dzieje literatury naszéj zaczynać możemy od świętéj pieśni, która stała się z czasem narodową i rycerską pieśnią. Od epoki albowiem Bolesława chrobrego w późne czasy śpiewało ją ciągle rycerstwo idąc do boju. Drukowano ją w księgach praw, na czele dzieł, przy żywotach świętych. Wujek nazwał ją katechizmem polskim, Sarbiewski przełożył ją wierszem safickim na język łaciński. W jedném tylko arcypolskiém miejscu, aż do dziś dnia rozlega się pieśń Bogarodzicy wśród murów starożytnéj katedry, nucona uroczyście przez kapłanów. Chociaż tekst jéj pochodzi z późniejszych lat, ale wspominać się godzi pieśń św. Wojciecha na czele, na początku wszelkich dziejów narodu; za tém mówi i podanie samo i chluba, „że literatura nasza zaczyna się od modlitwy, od tego szlachetnego zabytku pierwotnéj naszéj poezji."

Trościwie, dokładnie i pięknie.

Pełna jest głębokiego uczucia wzmianka o Kordeckim.

„Augustyn Kordecki nie powinienby nawet być liczony do pisarzów, gdyż skromne pretensje jego nie sięgały nigdy aż do sławy literackiéj. Ale wspomnieć należy o nim, bo zostawił opis cudownéj obrony Częstochowy, któréj przywodził. Polska cała uległa pogromowi szwedzkiemu, jeden tylko zakonnik, ufny w opiekę Bogarodzicy nie poddał się, wytrzymał szturmy straszliwe i doczekał się wreszcie chwili zwycięztwa nad wrogiem. Mąż natchnienia i wiary, wysoki duchem wielkiego poświęcenia się przykładów, jakiego nie wiele już było można szukać w ówczesnéj Polsce. Kordecki nie przypisuje nic sobie, wszystko odnosi do opieki Najświętszéj Panny i kreśli nową walkę olbrzymów (Gigantomachia) z tą cudowną wiarą, z jaką pierwsi męczennicy szli na stosy ofiarne. Kordecki po wsze wieki i czasy będzie świecił jako gwiazda na niebie przeszłości narodu; nikt go nie znał przed wypadkiem, nie widać go wcale i potym wielkim wypadku; zabłysnął i zniknął nagle, jeden czyn unieśmiertelnił go na wieki. W r. 1661 osadził w Warszawie klasztor swego zakonu, bo Paulinom przez pamięć obrony częstochowskiéj podarowano wtedy w stolicy, w któréj dotąd nie mieli swojéj osady, kościoł św. Ducha, zniszczony straszliwie po wojnie szwedzkiéj. Dzisiaj dopiéro po 200 latach oceniają go ziomkowie tak, jak na to zasłużył. Wielki poeta Mickiewicz świetną o nim powiedział improwizacją w Paryżu, w kursie swoim dziejów literatury polskiéj. Samo dzieło jego w skróceniu dał poznać Kraszewski, przełożyło je zaś na język polski, aż dwóch naraz pisarzy, to jest Marjan Galli i Józef Łepkowski, ale tylko tłómaczenie Łepkowskiego wyszło w Warszawie u Orgelbranda, r. 1858. Wreszcie świeżo postawiono Kordeckiemu pomnik na wałach Częstochowy." *(d. c. n.)*

DODATEK DO ŻYCIORYSU

Ignacego Chodźki.

przez Władysława Syrokomlę.

Już po napisaniu i ogłoszeniu drukiem w Kurjerze Wileńskim, obrazu życia i pism Ignacego Chodźki, otrzymaliśmy materjały, do ostatnich lat i ostatnich chwil życia naszego nieodżałowanego autora *Obrazów litewskich*. Gdybyśmy je mieli w chwili saméj pracy, łatwiejby nam przyszło czyniąc z nich większy użytek; na sam obraz tchnąć większém życiem. Dziś niechcąc aby zaginęło, cokolwiek ma związek z życiem naszego znakomitego pisarza, możemy z owych materjałów uczynić tylko szczupły wypis.

Przeczuwając zgon niedaleki, Chodźko pragnął, aby serce odczuć go zdolne i ręka przyjaźna, skreśliły jego nekrolog. Z licznego grona przyjaciół, wybor jego w téj mierze padł na panią Julję z Żelwietrów Bobińskę; w listach swych do niéj, wynurzał często stan swéj duszy,— niestety! był to stan bolesnego znękania: płacz nad grobem córki, troskliwość o los wnuków i przeczucie śmierci. Ta myśl, ledwie że niepowiem chorowita, dręczyła go oddawna. Jeszcze za życia ukochanéj córki, taką zostawił jéj kartkę:

„Byś mnie wspierała, zaklinam ciebie na Boga, córko moja jedyna i droga; staraj się po moim zgonie, utrzymać matkę przy życiu i zdrowiu. Jedna już zostajesz dla niéj na świecie i przez przywiązanie do ciebie, jedynie zachować ją możesz".

W ostatniéj swéj woli, na lat kilka przed zgonem pisanéj, zaklina małżonkę, aby mężnie zniosła cios jego straty. W inném piśmie do niéj, mówi: „Zaklinam ciebie na całą świętość przywiązania naszego wzajemnego do siebie, abyś zniosła z pokornem oddaniem się woli Boga, śmierć moją. Znam ja, boleję, znając ile to ciebie kosztować będzie,— sama jedna zostaniesz na téj ziemi".

Osierocony po córce, czuł się znękanym, nieszczęśliwym,— pod dniem 13 sierpnia 1860 r., w liście do p. Bobińskiéj, mówi: „Niejestem ja wprawdzie gorszym od drugich, uważny czytelnik Obrazów litewskich, nieomyli się daleko, jeżeli osądzi autora podług dzieł jego, bo śmiało wyznać mogę, że ani jednéj niema tam myśli, którąby mi z serca mego niewypłynęła, a zatem niebyła żywą treścią mnie samego. Ale to człowiek wewnętrzny:— powierzchnia zaś, powszednia suknia, jest zawsze co innego: moja naprzykład, poszarpana ciosami losu, łatana przymusowemi formami towarzyskiego życia, któremu wszakże ulegać potrzeba, oczepiana torbami pełnemi szmatów gorzkiéj żółci, jaką Chrystusa pojono na krzyżu, a którą ja codzień ssać muszę, nieprzypodobałaby się choćby najdobrotliwszemu towarzystwu....

„Przed kilką laty, jeden z moich nieznanych mi osobiście czytelników Obrazów litewskich, przysłał mi na węzeł wizerunek Chrystusa, zrobiony przez siebie w medaljonie i przytém bardzo rzewny wierszyk. Odpowiedziałem i podziękowałem wzajemnym". Chodźko przytacza w liście tylko zakończenie swéj odpowiedzi; posiadamy ją i dajemy czytelnikom w całości, bo ładny ten wiersz, jest jakby wyznaniem wiary autorskiéj. Dawcą medaljonu, był doktor Petryszcza.

„Dzięki ci, dzięki nieznany ziomku!
Za dar życzliwéj twéj chęci,
On skromne ściany mojego domku,
Pobłogosławi, uświęci.

I w każdym życia mego zamiarze,
Korną doń wznosząc powiekę,
Pomyślę: oto przyjaźń mi w darze,
Dała nadzieję, opiekę.

I przed nim wnucząt mych grono małe,
Jako aniołków co w niebie,
Zmówią paciorek Bogu na chwałę,
Za swego dziadka i ciebie.

Człowieku! coś mię pojął głęboko,
Coś się mą duszą podzielił,
I co łzą tkliwą nabiegłe oko,
W najskrytsze tajnie jéj wcielił.

Ty wiesz, czytając myśli me prawe,
Co się w niéj śniło i wrzało?
Co z niéj przez słowo wyszło na jawę
I co w jéj głębi zostało.

Pomiędzy bracią krzewić cnot wzory
Poczciwych naszych naddziadów,
Wskazywać mądre życia ich tory,
Obrazem żywych przykładów,—

Serca poruszać tkliwém wspomnieniem,
Miłością ludzi je poić,
I téj miłości łagodném tchnieniem,
Gorycze życia ich koić.

Ku temu słabe me pióro wiodę,
To godło myśli mych stałe,
I od mych ziomków chcę za nagrodę,
Osiągnąć miłość, nie chwałę.

I o bogdajby na moim grobie,
Gdy w zimnéj legnę pościeli,
Ziomkowie kiedyś podobni tobie,
Z miłością w duszy westchnęli!"

Przesyłając wspomnionéj już pani B. *Elegję*, którąśmy w Biografji podali, tak pisze, d. 14 październ. 1860: Zachowaj to pani jako materjał do nekrologu mojego,— kto wie, czy na tym świecie zdarzy się dla mnie szczęśliwa chwila osobistego poznania się z panią? nie wiem nawet czy jéj mam żądać? bo któż wie, czyby znajomość ta utrwaliła tak skłonne dla mnie a życzliwe uczucia pani,— więc do nekrologu mego wpiszesz pani: „Nieznałam go osobiście, ale upadającemu pod brzemieniem nieszczęścia, starałam się słowem z serca płynącém, a pisaném gorąco, podać mu życzliwe ku podźwignieniu się ramię. Przyjmował on te usiłowania z czułą wdzięcznością i pewna jestem, że na przekor potwarzom, które go u kresu jego żywota czerniły, był to człek poczciwy i— dodaj pani— mój prawdziwie życzliwy przyjaciel".

„Jużcić — pisze do pani B. w liście z d. 30 grudnia 1860 — dla napisania choćby błahéj ramoty jakiejś, potrzebna jest wewnętrzna jakakolwiek spokojność: więc ją mam, mieć muszę, gdy piszę powieści, gdy naprzykład, wydaję pod wiosnę tomik dłuższego rozmiaru i obmyślańszéj nieco treści (tytuł: Suplement do Pamiętników Kwestarza). Jak się to dzieje, ja dalibóg tego niewiem. Wytłómaczyć to chyba tylko można przez nałóg pracy i myślenia: tuby trzeba koniecznie odróżnić, władzę rozumowania od władzy wyobrażenia i uczucia i może skonkludować, że pióro moje ulega z nałogu pierwszéj, gdy druga wcale już doń nie należy; ale w tym psychycznym rozbiorze przymiotów i władz umysłowych moich, takby podobno nietrafił nikt do ładu, jak i ja sam nie trafię, jak i pani nie trafisz w tym liście. Treścią pism moich była dotąd zawsze miłość ziomków, — co teraz będzie? niewiem — obaczymy. Szczęściem, że pisanina ta na krótszą już jest metę, a lubo roją się projekta, lecz ociężałość codzień większa umysłu i ciała, spełnić ich nieda, przy innych koniecznych zajęciach się."

Łza się nam kręci w oczach, ręka pióra utrzymać nie może, kiedy musimy cytować następne wyrazy Chodźki, w liście do tejże pani B. z d. 26 lutego 1861. „Chcesz pani mię wskrzesić — o, czy to podobna, upatrujesz pani we mnie brak miłości, tego uczucia płonącego łagodnie w duszy i ożywiającego duszę i miłości chrześcijańskiéj, powszechnéj, ogarniającéj wszystko i wszystkich, a tkliwéj w szczególności dla każdego, litującéj się nawet nad sobą samym w nieszczęściu. Prawda! niema jéj we mnie!! a znam ją tylko z przypomnienia, bom ją miał w sobie: miałem ją najprawdziwszą; rozlewała się ona z serca mego na wszystko co mię otaczało; była ona treścią wszystkich myśli moich, wszystkich wreszcie pism moich, bo one były wyrazem méj duszy, bo to byłem *ja* najrzeczywistszy. Ale piorunu derzył mi w serce i zgasił w niém impetem uderzenia ten święty *Znicz* istności mojéj, a ludzie zaleli resztę tam iskierek..."

Gdyby nie obowiązek należny od biografa świętéj prawdzie, gdyby nie wyraźna wola Chodźki, aby te myśli i zeznania były powtórzone w pośmiertnéj o nim wzmiance, nigdybyśmy nie przytoczyli tych wyrazów — tak boleśne czynią na nas wrażenie!

„Cóż to jest — pyta daléj — publiczna zasługa? praca? gdy po nas zakończy się wszystko na nekrologu w Kurjerze Wileńskim, a pamięć i wola nasza, pójdzie w zapomnienie, jeżeli nie w poniewierkę."

Zbolały Chodźko, zbyt się tu uniósł niewiarą w ziomków; odpowiemy z Kochanowskim:

Że opatrzył to dawno syn mądry Latony
Iż popiół jego kości nie będzie wzgardzony.

Niepodobna nam więcéj wypisywać jednostajnych bolesnych skarg z tych listów, które on nazwał swoją martyrologją, — chcemy je uważać za chwilowe rozjątrzenie promiennego serca, które bijąc przez długie życie miłością, a dotknięte cierpieniem, zlękło się samo siebie, chwilowo niedostrzegłszy w sobie tych świętych uczuć, które miał we krwi, w oddechu, w nałogu. Naturalna to koléj niedoli. Pewni jednak jesteśmy, że stan ten byłby przeminął, gdyby PAN tak niespodzianie nie powołał go do siebie.

Niemożemy również wchodzić w niektóre szczegóły ostatnich lat życia, o których znajdujemy wzmiankę w listach do p. Bobińskiéj, łaskawie nam udzielonych. Szczegóły te, albo są zbyt świeże, aby już mogły iść pod sąd publiczny, albo wynikłe z przemijających i już przeminionych okoliczności, do których Chodźko zbyteczną przywiązywał wagę. Troskliwość o dolę osieroconych wnuków, czyniła go niekiedy drażliwym — słusznie czy niesłusznie? — są to rzeczy czysto domowe, aby nam obcym wolno było do nich się dotykać.

Czcigodna małżonka Chodźki, pani Ludwika z Mackiewiczów, w liście swoim do mnie z d. 27 października b. r. skreśliła ostatnie chwile swojego nieodżałowanéj pamięci męża. Niewahamy się ich powtórzyć, bo własne pełne uczucia i niewyszukane słowo bolejącéj żony, większe na czytelniku uczynią wrażenie, niż opowiadanie obcego pióra.

„W dniu ostatnich już swych imienin — pisze pani Chodźkowa — dnia 31 lipca, błogosławiąc wnuków zapłakał, bo wnuczka Marynia, która bierze w domu wychowanie, z własnéj już myśli napisała mu życzenia i wdzięczność za jego opiekę. Jakże on pocieszył się tém, jakże to jego rozrzewniło. Na drugi dzień, 1-go sierpnia, ach! któż przewidział, — był to ostatni dzień jego życia! (Od kilku dni, niewiele uskarżał się na ból w piersiach). Przejechał się ze mną o wiorst kilka w sąsiedztwo i wracając (była to trzecia godzina po południu), siedząc w pojeździe, rozmawiał ze mną najlepiéj i nócił ulubioną swoją piosnkę. Wraz po powrócie, było dla dziatek przyjęcie w ich pokoju, bo to były imieniny starszego wnuka. Oni go ugaszczali; kilka osób było familijnych i ja razem. Spójrzał naokoło i wyrzekł: *„o jak miło być w rodzinném kółku!"* i zapłakał. Mój Boże! już zbliżała się okrutna chwila! czasem na sofie kładł się, znowu wstawał, przywoływał mnie, ucałował i mówił: *„biedna ty moja Ludwiko!* bo on znał, co będzie zemną nieszczęśliwą, gdy już pozostanę sama na tym świecie.

„O siódméj godzinie położył się we własnym pokoju na łóżku, — w pół godziny było mu słabo, i coraz więcéj to się powtarzało. Ach! o saméj ósméj godzinie otoczony był przez domowych; życie drogie już ustało. Sądziłam, że jest osłabiony; przypadłam, nogi ucałowałam. Porwano mnie, odprowadzono i już go więcéj nie widziałam. Byłam na drugim grobie w Wojstomiu, obok córki w katakumbie; oblewam te święte miejsca łzami, umieram tam z głębokiego żalu, a umrzeć nie mogę!"

Jeżeli cokolwiek zdoła cię, zacna wdowo, pocieszyć w boleści, to niech pocieszy myśl, że rodziną opłakującą Chodźkę, jest całego kraju czytający ogół, że strata twoja jest naszą wspólną, dotkliwą stratą.

Nasze uczczenie ukochanego rodzinnego pisarza, który *służbę poczciwéj sławie* wypisywał jako godło na każdém swém dziele — kończymy słowami Kochanowskiego:

„Cnocie niebo zapłata i wieczne wesele,
W rozkoszach tego świata źle pokładać wiele;
Wszystko to jako trawa czasu swego minie
Ale sława poczciwa i po śmierci słynie.

Wł. Syrokomla.

d. 9 listopad. 1861.

KORESPONDENCJA
KURJERA WILEŃSKIEGO.

Londyn, *d. 21 października.*

(Dokończenie ob. N. 88).

Po wytłumaczeniu powodów, dla których kwestja handlu dziś w umyśle narodu angielskiego pierwsze przed innemi zajmuje miejsce, wypada wspomnieć o innéj kwestji, którą naród angielski nie przestaje się zajmować. Tą kwestją jest oświata ludowa. Instytucje angielskie, jakie Anglja posiada, lubo dalekie są od ideału doskonałości i wiele można wytknąć w nich przestarzałych dziwaczności, jednakże w ogóle wzięte zaręczają każdemu obywatelowi Anglji tyle swobody, że, jeżeli umie i chce silnie, może wznieść się przez siebie samego albo przez zespolenie swych sił z drugiemi, do wyższego stanu bytu materjalnego, oświaty i moralności. Chodzi więc głównie społeczeństwu angielskiemu o to, aby każdy mieszkaniec Anglji otrzymał takie wykształcenie, któreby go uzdolniło do rozwoju własnych sił umysłowych i moralnych, aby stał się sam sobie a przez siebie krajowi pożytecznym członkiem. Do zajęcia się oświatą ludu skłaniają społeczeństwo angielskie nie tylko przykazania boskie, głos sumienia narodowego i dążność wrodzona ludzkości do coraz wyższego stopnia doskonałości, ale i względy polityczne. Oświecone klasy w Anglji wiedzą, że dążność demokratyczna jest tam obecnie górującą. Według zdania Tocquevilla można ją regulować ale jéj powstrzymać niepodobna. Anglji arystokracja zawsze była narodową, patryotyczną i skłonną do ustępstw, a nawet znaczna jéj część, jak Whigowie przewodniczyła ruchowi liberalnemu, przez co zatrzymała nad narodem kierownictwo moralne, które stawia Anglją w możności kontrolowania dążności demokratycznéj i przypuszczania warstw niższych do praw politycznych w miarę ich postępu w oświacie i cywilizacji. Arystokracja angielska nie czeka aż się lud oświeci, ale pracuje nieustannie i gorliwie nad podniesieniem jego oświaty, aby umiał z praw swoich mądry i godziwy zrobić użytek, cenić wolność nad wszelkie dobro i nie popełni przez pierwszy plebiscyt omyłki, jak się to stało we Francji. Ten polityczny wzgląd, jak to powiedziałem, skłonił najwięcéj Anglją do zajęcia się naprawdę podniesieniem oświaty swego ludu. Anglja zgadza się na zawieszenie rozstrzygnienia wszelkich kwestij politycznych, tylko nie na zawieszenie prac nad rozszerzaniem oświaty ludu. Od tych prac nie mogą jéj oderwać nawet okoliczności zewnętrzne, które wpływają na pogorszenie a nawet na podkopanie dobrobytu narodowego. Chociaż nie podniesiono żadnego nowego projektu do ulepszeń prawodawstwa i reform politycznych, jednakże kwestja edukacyjna zawsze pozostaje na dziennym porządku. Właśnie w tych czasach rząd wystąpił z projektem lepszego urządzenia szkół elementarnych. Lecz nim opowiem, jakie zmiany rząd uznał za potrzebne zaprowadzić, muszę wpierw czytelników oznajomić z dotychczasowym stanem oświaty ludu i szkół elementarnych w Anglji.

W Anglji do niedawna oświata ludu była bardziéj zaniedbana jak w innych krajach. W innych krajach trafił się czasami monarcha światły, któremu przyszło na myśl i zachciało się podnieść oświatę ludu, a mając władzę po temu, zaprowadził jednym zamachem pióra szkoły ludowe po całym kraju. W Anglji to się nie mogło wydarzyć dla tego, że Anglja od wieków sama się rządziła i niedozwoliła się nikomu cywilizować. W Anglji potrzeba było czekać, aż sam naród poczuł potrzebę oświecenia swego ludu. I to poczucie niedawno nastąpiło. Ale za to Anglja choć późno wzięła się do zakładania szkół, jednakże wzięła się do tego wszystkiemi siłami, i dla tego potrafiła w krótkim czasie przyprowadzić oświatę ludu do tego stanu, że może z wyjątkiem 100,000 wszystkie dzieci otrzymują nauką elementarną. Na ludność 21,000,000 w Anglji i ks. Walji, liczba uczniów w dziennych szkołach wynosi 2,535,462, w niedzielnych szkołach 2,411,554 a w wieczornych szkołach 80,966. W r. 1818 stosunek uczniów codziennych do ludności był jak 1 do 17,35, a w tym roku podniosł się do stosunku 1 do 7,7. W Irlandji na ludność nie spełna 6,000,000 chodzi do szkół 800,000 dzieci. W Szkocji uczęszczanie do szkół stało się narodowym zwyczajem. Nie ma Szkota, któryby nie umiał czytać i pisać. We Francji stosunek uczniów do ludności jest jak 1 do 9; w Hollandji jak 1 do 8,11; w Prusiech jak 1 do 6,27. Angielski stosunek przypada zatém w drugiém miejscu po pruskim. Lecz gdy w Prusiech rodzice są przymuszani karami pieniężnemi do posyłania dzieci do szkół i szkoły zakładane są także na rozkaz rządu, w Anglji chodzi do szkół kto chce i każdy zakłada szkoły kto chce, nie będąc ani do tego zmuszonym, ani od tego wzbronionym. Stosunek angielski okazuje nie tylko ile do szkół chodzi dzieci, ale ile ich chodzi dobrowolnie bez wszelkiego przymusu. Do zakładania szkół wielkiego także bodźca dało współzawodnictwo wyznań religijnych, które starały się dowieść swéj wyższości przez udzielenie nauki większéj stosunkowo od innych liczbie dzieci. W obec wyrzutów, że dyssydenci więcéj dbają o wychowanie elementarne dzieci swoich wyznawców, duchowieństwo angielskie, które uważało swój kościół za narodowy i upoważone było w ogromne fundusze edukacji, nie mogło bierznie się zachować i zaniedbywać swego obowiązku nauczycielskiego. Pomni na słowa ewangeliczne: „Z uczynków poznacie ich" musiało zająć się równie gorliwie jak dysydenci zakładaniem szkół i nauczaniem elementarném dzieci ludu. Inaczéj owieczki by go odbiegły i przeszły na wyznanie któreby się gorliwiéj zajmowało podniesieniem ducha oświaty moralności i religji. Aby ten cel osiągnąć, duchowieństwo angielskie zawiązało się w stowarzyszenie i zawezwało do udziału w pracy i pomocy obywateli świeckich. Stowarzyszenie to przez 50 lat swego istnienia założyło 12,000 szkół elementarnych i gminnych, wybudowało 9,122 szkół, 2138 domów mieszkalnych dla nauczycieli, założyło 23 szkół normalnych czyli seminarjów nauczycielskich, w których wykształciło się 8,761 nauczycieli elementarnych, i doprowadziło swe prace do tego, że w szkołach przez nie założonych pobiera 1,200,000 dzieci naukę elementarną. Do zdziałania tego wszystkiego stowarzyszenie anglikańskich księży wydało 750,000 f. szt. zebranych na drodze dobrowolnych składek. Stowarzyszenie angielskie, nazywające się narodowém *(National Society)*, nie jest jedyném w Anglji co się trudni podniesieniem oświaty ludowéj; każde wyznanie ma swoje stowarzyszenie, trudniące się zakładaniem i budowaniem szkół ludowych i kształceniem nauczycieli wiejskich. Niektóre z nich większym skutkiem swych prac mogą się poszczycić od stowarzyszenia anglikańskiego. Dyssydenckie stowarzyszenia edukacyjne czynniéj się zajmują zakładaniem szkół niedzielnych, i nierównie większą w stosunku do liczby wyznawców ilość uczniów ściągają do nich, aniżeli stowarzyszenie angielskie.

Przedstawiłem powody, które skłoniły naród angielski do zajęcia się podniesieniem oświaty ludu, a w stowarzyszeniach edukacyjnych wskazałem najpotężniejszy środek, jakiego naród angielski użył do urzeczywistnienia swego celu i pozostaje mi teraz powiedzieć kilka słów o funduszach, jakiemi szkoły elementarne są utrzymywane i o udziale, jaki rząd angielski bierze w tych usiłowaniach. Jak do udzielania nauki elementarnéj wzięli się ludzie z dobréj chęci, i dzieci posyłane są do szkół z własnéj ochoty rodziców, tak też i szkoły utrzymywane są po większéj części ze składek i opłat dobrowolnych. Szkoły elementarne stosownie do źródeł, z których się utrzymują, dzielą się na prywatne i publiczne. Prywatne utrzymują się z opłat rodziców. Dochody na utrzymanie publicznych szkół składają się z zapisów, dobrowolnych składek, opłat rodzicielskich i zapomogi rządowéj. W przecięciu na każde 40 złp. fundacje dostarczają 3½, opłaty rodziców 12, dobrowolne składki 10½, skarb narodowy 9, a przypadkowe źródła 5 złp. Że mieszkańce angielscy poczuwają się nie tylko do obowiązku posyłania swych dzieci do szkoły, ale w wielkiéj części i do obowiązku utrzymywania szkół własnym kosztem, dowodem jest fakt, że pomimo niższéj od nauki opłaty w szkołach publicznych przystępnych dla wszystkich, do szkół prywatnych chodzi 860,304 dzieci czyli ⅓ całéj liczby. Lecz jakkolwiek silnie rozbudzone i upowszechnione jest poczucie się mieszkańców Anglji do udzielenia każdemu dziecku elementarnéj nauki, jednakże opinja publiczna nie poprzestała na niém, ale starała się rząd skłonić, aby przyszedł z pomocą dobrowolnym usiłowaniom i wspierał je wszędzie gdzieby je znalazł za słabe i nie wystarczające. W skutku parcia opinji publicznéj, rząd powiększył zapomogę skarbową dla szkół elementarnych w przeciągu ostatnich 10 lat od 40,000 do 800,000 f. st. na rok, obracając je głównie na budowy szkół, na powiększenie płacy nauczycielom, na seminarja nauczycielskie i pensje ich professorów. Projektowano zaprowadzić podatek gminny i powiatowy na utrzymanie szkół elementarnych, ale ta propozycja okazała się niepopularną i stała się prawem. Z udzielaniem wsparcia ze skarbu narodowego dla podniesienia oświaty ludu, rząd przyszedł do prawa dozorowania tych szkół, którym zapomogę udzielał. To było prostém bardzo następstwem. Inaczéj nie możnaby go uważać odpowiedzialnym za sposob rozrządzania narodowemi funduszami. Nadzorem szkół elementarnych trudni się prywatna rada (privy Council). W Anglji niema ministra oświecenia.

Gdy skarb narodowy zaczął wydawać znaczniejsze fundusze na szkoły narodowe podniesiono zaraz kwestją, czy parlament nie powinien także przepisać, systemu nauk, jakie mają być w nich udzielane. System taki nie mógłby być innym jak jednostajnym czyli narodowym, i musiałby wykluczać naukę religijną różnych sekt. Na tym drażliwym punkcie kwestja zaprowadzenia systemu narodowego nauk w szkołach wspieranych i dozorowanych przez rząd, rozbiła się. Potrzeba było ułożyć katechizm, któryby odsuwał wszelkie różnice sekciarskie a zawierał tylko główne artykuły wiary chrześcijańskiéj, na któreby wszelkie wyznania podpisać się mogły, albo naukę religji zrobić przedmiotem nieobowiązującym i udzielać ją w osóbnych godzinach dzieciom rozdzielonym na pojedyńcze sekty. Jedno prowadziłoby do indyferentyzmu; drugie do sporów sekciarskich; pomimo to system narodowy zaprowadzono w szkołach irlandzkich i religje na nim nic nie ucierpiały. Ale w Anglji przeważyły zarzuty i kwestja systemu nauk elementarnych pozostała nierozwiązaną. Ważniejszą przyczyną zaniechania wprowadzenia systemu narodowego do elementarnych szkół angielskich, był wzgląd, że szkoły elementarne w Anglji po większéj części założone i utrzymywane były staraniem i kosztem duchowieństwa. Wznowienie, któreby wykluczyło religją ze szkół, zniechęciłoby duchowieństwo i mogłoby w wielkiéj mierze pozbawić nawpół bezpłatnéj nauki, którą 1,549,812 dzieci pobiera w codziennych szkołach utrzymywanych przez sekty religijne, czyli, że rząd wprowadzając swój system, musiałby wziąść cały ciężar utrzymania szkół na swe barki. Chociaż zaprowadzenie systemu narodowego nauk w angielskich szkołach nie przyszło do skutku, jednakże rząd nie przestał czuwać nad tém aby dzieci rzeczywistą odnosiły z nich korzyść, czyli żeby szkoły udzielały tę naukę, jaka ludowi jest najpotrzebniejszą. Komissja wyznaczona w 1858 r. dla zlustrowania wszystkich szkół elementarnych, po dwuletniéj pracy zdała sprawę, że rzeczywiście Anglja posiada dosyć szkół elementarnych i że prawie wszystkie dzieci zrodzone na ziemi angielskiéj do nich uczęszczają, ale że naprzód to uczęszczanie nie jest regularne, i że uczniowie nie wynoszą ze szkół tyle nauki, ileby sobie życzyć należało. Stąd nowe rozporządzenie rządowe, wydane w sprawie szkół elementarnych za warunek udzielenia zapomogi rządowéj kładzie nie tylko pewną liczbę uczniów, ale pilne uczęszczanie ich do szkoły i zdanie przez pewną liczbę uczniów dobrych egzaminów w najpotrzebniejszych przedmiotach. Wysokości zapomogi ma także się stopniować stosownie do wysokości liczb zapisanych w rubrykach powyżéj wyszczególnionych, to jest, będzie udzielana tém większa, im większa liczba uczniów chodzi do nich, im pilniéj będą do nich uczęszczać, im dłużéj w niéj pozostaną i im większa ich liczba zrobi średnie postępy w naukach. Rząd kładzie główny przycisk na naukę płynnego czytania i wyraźnego ortograficznego pisania, lekceważąc wszelki postęp cząstkowy w przedmiotach nienależących ściśle do zakresu nauk elementarnych, które tylko odrywają dzieci od przykładania się do nauki nieodzownéj do późniejszego ich kształcenia się przez siebie samych. Nie umiejący np. płynnie czytać, nigdy nie nabierze ochoty do czytania książek w późniejszym wieku. Powyższy okolnik edukacyjne rządu wywołał żwawą dyskussją i mnóstwo zarzutów. Nig-

które z nich nie są bez słuszności. Lecz rząd angielski umyślnie na kilka miesięcy naprzód przed wprowadzeniem go w wykonanie ogłosił swoje rozporządzenie, ażeby opinja publiczna porobiła swoje nad niém uwagi. Wszystko więc co się nie spodoba większości, będzie mogło być z niego usuniętém albo na lepsze zmienioném.

Przegląd stosunków zewnętrznych Anglji odkładam do następnéj korrespondencji.

Ryga, *d. 2 listopada.*

Żyta na miejscu niema; przyszłe 117,118 f. kupowano na gotówkę po 105 rub.; teraz z powodu braku dowozu i żądania za granicę, cena znacznie się podniosła i za znajdujące się na miejscu 116,117 f. dają po 116 rub. za przyszłe płacono po 109 rub. z 50% zadatku a po 105 na gotówkę. Owsa mocno się dopytują; za 42 f. płacono po 78 rub. i dotąd po téj cenie kupują. Na jęczmień niewidać nabywców. Czelne siemię lniane płacą po rub. 9 kop. 75 i po 10 rub.,—przywieziono dotąd około 77,000 beczek.; pośledniejsze kupują po 6 do 8 rub.,—przywieziono około 29,000 beczek. Len kupują powoli po 40, 38 i 32 rub,; dowóz mamy obfity. Pieńki znajdującéj się na miejscu niebardzo się dopytują; za przyszłą dają po 100, 97 i 94 rub. gotówką; żądają na gotówkę po 102 rub. kop. 50, a na zadatek 10% po 108 rub. Konopie przyszłe płacą po 4 rub. 50 kop. dając 50% zadatku; sprzedający, których mamy niewielu, domagają się 25 kop. wyżéj. Za pszenicę średniéj dobroci 125 f. dają po 170 rub. zaliczając 50%; sprzedający domagają się całéj summy. Rynek dosyć ożywiony.

ROZMAITOŚCI.

— Dnia 25 z. m. zakończył w Londynie doczesny żywot sir James Graham, mąż stanu, którego imię w każdéj sprawie postępu w Anglji powtarzało się lat kilkadziesiąt. Zasiadając ciągle w parlamencie przez lat 35, jako członek liberalny, Graham niemało się przyczynił do przeprowadzenia reformy parlamentu i emancypacji katolików. Jako posiadającego gruntowną znajomość spraw publicznych i dar wymowy niepospolity, jednały go wszystkie ministerja i przypuszczały do swego składu, ceniąc pomoc jaką mógł wyświadczać, lękając się oppozycji z jaką mógł wystąpić. Był on z pochodzenia Szkotem; urodził się w r. 1792, umarł mając lat 69.

— D 26 z. m., na Żyżkowéj górze pod Pragą czeską, znaleziono pięć trupów, mężczyznę i czworo drobnych dzieci. Augustyn Zimmermann krupiarz zamordował dzieci swoje i sam sobie życie odebrał. Były to drobne dzieci, z których najstarszy chłopczyk miał lat siedm. Ojciec poprzerzynał im arterje u rąk i sam sobie gardło poderznął. Oprócz dwóch zakrwawionych noży, znaleziono opodal dwie próżne flaszki; wnosić więc można, że poprzednio upoił lub uśpił swe dzieci, nim je pomordował. Powody morderstwa nie są zbadane; wiadomo tylko, że w domu krupiarza była wielka bieda.

— Serbskie ministerstwo wyznań ogłosiło niedawno w gazecie urzędowej następujące ciekawe szczegóły w przedmiocie dziejów kultury tego kraju. Białogrodzka bibljoteka narodowa posiadała w r. 1860 dzieł rozmaitych 5,101 w 14,574 tomach. Muzeum tego miasta pomnażało się rozmaitemi nabytkami starożytności, a zwłaszcza dawnemi nunizmatami. Uczniów pobierających wychowanie kosztem rządu w rozmaitych zakładach zagranicznych było 15-tu. Na wydanie dzieł pożytecznych rząd łożył 43,548 gr. W drukarni rządowéj, oprócz trzech gazet (dwóch serbskich i bólgarskiéj), tudzież oprócz rozmaitych rozporządzeń władzy, wytłoczono 50 dzieł, a w téj liczbie 11 kosztem skarbu państwa.

— Dachy darniowe coraz więcéj zyskują pochwał. Niedawno na zgromadzeniu bawarskiego towarzystwa politechnicznego w Mnichowie, radca budowniczy Rúber wykładał naukę budowania takich dachów, oraz wydał pisemko o nich traktujące (Das Rasendach die wohlfeilste, dauerhafteste und feueresfeste Eindeckungsart für Stadt und Landgebäude). Wynalazcą dachów darniowych jest p. Mayr, właściciel w Bawarji, od którego najzdolniejsi budowniczowie wynalazek ten przejęli. Łatwość stawiania, taniość, bezpieczeństwo od ognia, suchość pomieszkania i wiele innych przymiotów zaleca te dachy.

— D. 8 z. m. otwartą została podwodna linja telegrafu elektrycznego, łączącego Anglję z Aleksandrją w Egipcie. Pierwsza depesza wysłana była z Aleksandrji w dniu rzeczonym o godzinie 8 minucie 50 wieczorem, otrzymaną została w Londynie nazajutrz rano o godzinie 9 min. 29. Brzmienie téj pierwszéj depeszy było następujące: „Wody Nilu wezbrały na stop. 24; przez jedną noc przybyło wody na całą stopę. Na przestrzeni mil trzech wylew zniszczył drogę żelazną i powywracał słupy telegrafu elektrycznego. Jeden z pałaców paszy został zalany wodą. Szkody mamy bardzo dużo.“

— Wnuk sławnego bandyty włoskiego Fra-Diavolo, wzięty do niewoli w potyczce w Benewencie stoczonéj z gwardją narodową w d. 10 z. m., rozstrzelany został.

— Hrabia Aberdeen kazał część swego wspaniałego pałacu w Londynie przerobić na szkołę rzemieślniczą, w któréj jego kosztem 60 chłopców kształcić się będzie na rzemieślników. Prócz tego urządzone tam będą gabinety do czytania i łazienki na bezpłatny użytek ludzi ubogich z cyrkułu, w którym ten pałac leży.

— Główniejsze gazety paryzkie w przeszłym miesiącu wychodziły w następującéj liczbie egzemplarzy: Siècle 53,000; Patrie 25,000; Constitutionel 23,000; Presse 22,000, Opinion Nationale 19,000; Journal des Débats 11,600; Monde 9,000; Union 8,300; Temps 5,600: Gazette de France 5,300; Pays 5,000; Ami de la Religion 4,000.

WIADOMOŚCI BIEŻĄCE.

— Donosiliśmy czytelnikom, iż d. 15 z września otwartą została w Kijowie czytelnia publiczna przy bibljotece uniwersytetu. Oto są bliższe o niéj szczegóły. Bibljoteka uniwersytetu, przez utworzenie przy niéj czytelni, oddaną zostaje na użytek wszystkich bez wyjątku, kto jeno zechce korzystać z jéj zasobów. Czytelnią zawiaduje jeden z urzędników bibljoteki. Wejście do niéj, oprócz dni niedzielnych i świątecznych, otwarte jest codzień od godz. 10-éj rano do 2-éj po południu i od godz. 5-éj do 8-éj wieczorem. Prawidła podług których wydają się książki do czytania, są następujące: § 1. Żądający uczęszczać do czytelni powinien otrzymać z kancelarji bibljoteki bilet, w którym się wyraża imię, nazwisko, stan, miejsce zamieszkania lub posada, którą zajmuje na urzędzie. § 2. Przy wejściu do czytelni odwiedzający obowiązani są zostawiać w przedpokoju odzież zwierzchnią, kalosze, parasol, kapelusz lub czapkę i t. p. oraz okazać swój bilet zawiadującemu czytelnią. § 3. Książki do czytania wydają się na żądanie spisane na kartce, gdzie oprócz tytułu żądanego dzieła, wypisuje się nadto numer biletu i data dnia, w którym żądanie wyrażono. Na mocy tych kartek podanych do godziny 12 rano, nazajutrz o godz. 10 wydaje się żądającemu książka razem z powyższą kartką, która powinna w niéj pozostać aż do ostatecznego zwrótu dzieła do bibljoteki; otrzymujący dzieło do czytania powinien złożyć świadectwo w osobnéj książce, iż je przyjął. W razie niemożności uczynienia zadość żądaniu, kartka się zwraca z wyrażeniem na niéj przyczyny, dla czego książka się niewydaje. Rękopisma i stare rzadkie druki wydają się z upoważnienia rektora lub rady uniwersytetu. § 4. Jeżeli ktokolwiek podawszy kartkę, w przeciągu tygodnia niestawi się do użytkowania z żądanéj książki, lub też rozpocząwszy czytanie niebędzie kontynuował przez cały tydzień, to żądane lub otrzymane przezeń dzieło idzie napowrót do bibljoteki albo się udziela innemu do użytkowania. § 5. Jeżeli kilka osób jednocześnie żąda téj saméj książki, to się ją wydaje kolejno w takim porządku w jakim złożone zostały kartki wyrażające żądanie. § 6. Zajmujący się czytaniem w sali obowiązani są nietoczyć między sobą głośnych rozmów i w ogólności przestrzegać ciszy i porządku w czytelni. § 7. Dla ochronienia książek od uszkodzenia, zabrania się przy wypisywaniu i rysowaniu używać atramentu, farb, cyrklów i papieru napuszczonego tłustością. § 8. Czytelnia zamyka się na znak dany dzwonkiem. Gdy ten znak dany zostanie, odwiedzający powinni zaraz zwrócić urzędnikowi wzięte do czytania książki i otrzymać napowrót swe bilety. Kto książki wziętéj niezwróci, niema prawa wyjścia z czytelni. § 9. Kto z odwiedzających przekonany zostanie, iż naruszył powyższe przepisy, straci prawo dalszego wstępu do czytelni. § 10. W bibljotece utrzymuje się dziennik, w którym zapisywane są imiona osób odwiedzających czytelnię i tytuły dzieł przez nie otrzymywanych. Trudno nieuznać całéj użyteczności tak pięknego zakładu; trudno niepozazdrościć mieszkańcom Kijowa łatwości użytkowania z sowitych zasobów bibljoteki uniwersytetu. Lecz niech nam kto wytłómaczy, czém się to dzieje, że czytelnia, jak słychać niewielu dotąd znalazła miłośników po za obrębem koła kształcącéj się młodzieży?

— Piszą z Kaniowa:—W powiecie kaniowskim frabryki cukru z dniem 23 września rozpoczęły ruch powolny i niepewny. Robota jedzie jak na raku, z powodu wielkiéj drożyzny pracy; powiadają, że z téj przyczyny 16 fabryk zostanie zamkniętych; plantatorowie poniosą ogromne straty. Cena drew ciągle olbrzymio wzrasta; teraz za sążeń kubiczny przychodzi płacić aż po 16 rubli i sprowadzać Dnieprem aż z gubernji mohylewskiéj. Naokoło nas lasy okrutnie przerzadziały: cukrowarnie wyniszczyły je bez litości; a o prawidłowém gospodarstwie leśném dotąd jakoś niesłychać. Przed trzydziestą laty powiat kaniowski był jeszcze lesistym, dziś lasów zupełnie niewidać. W takim stanie niesłychanéj drożyzny rąk roboczych i braku opału, właściciele cukrowarni niemogą liczyć na sute zyski. Plantatorowie sprzedają buraki po rublu za korzec z dostawą do fabryki.

— W m. Zieńkowie jarmarki: na Środopoście, 15 sierpnia, 1 października i 6 grudnia, mają odtąd trwać po dni siedm. W Nowéj-Uszycy ustanowiono dwa trzydniowe jarmarki: 25 kwietnia oraz 26 września i dni następnych. W m. Zasławiu ustanowiono nowy jarmark, mający trwać dni 15 poczynając od 1 lipca.

— W d. 8 września r. b. zatwierdzoną została ustawa Towarzysta wzajemnego ubezpieczenia od ognia majątków w powiatach gubernji kurlandzkiéj.

— Z boleścią dowiedzieliśmy, że artykuł nasz w poprzednim N. o zgonie ś. p. *Iłłakowicza*, opacznie pojętym został przez niektórych. Mówiąc, *że swoi go nie poznali*, nie stosowaliśmy tych wyrazów broń Boże do ogółu. Owszem, w Wilnie wszyscy lubownicy sztuk pięknych umieli ocenić prawdziwy talent tego artysty, oraz szlachetne przymioty jego duszy; w chwilach ciężkiego doświadczenia, jakie na niego podobało się Panu Bogu zesłać, znalazła się nie jedna dłoń, która mu pośpieszyła z pomocą. Zarzut obojętności w takich razach do naszego obywatelstwa stosować się nie może. Protestujemy więc najmocniéj przeciwko robionym nam w téj mierze zarzutom. Zkąd źródło cierpień i boleści ś. p. Iłłakowicza, rozszerzać się tu uważamy za niestosowne.

Podług sprawozdania p. ministra spraw wewnętrznych za rok 1859 ilość kościołów i klasztorów, oraz seminarji i liczba duchowieństwa były następujące:

		Kościołów parafjalnych	Nie parafjalnych, oraz filjalnych, kaplic i oratorij.	Klasztorów męzkich.	Klasztorów żeńskich	Księży świeckich.	Zakonników.	Zakonnic.	Akadem. duchow.	Seminarij Student.	Liczba parafjan.
W Archidjecezji	Mohylewskiéj	„ 164	353	3	3	343	84	50	47	—	333,386
W djecezjach:	Wileńskiéj.	„ 300	474	15	8	645	276	167	—	92	861,826
„	Żmudzkiéj	„ 214	246	9	4	647	154	73	—	95	879,731
„	Łucko-Żytomierskiéj	„ 166	456	8	2	286	128	20	—	47	242,245
„	„ Kamienieckiéj	„ 99	70	2	1	181	20	8	—	25	204,472
„	„ Mińskiéj	„ 81	235	6	4	170	134	63	—	81	179,961
„	„ Tyraspolskiéj	„ 54	52	—	—	78	—	—	—	50	119,285
		1,078	1,886	43	22	2,350	796	381	437	—	2,820,906

Podług tegoż sprawozdania p. ministra spraw wewnętrznych w roku 1859 liczyło się:

W gubernji	Wileńskiéj	Żydów	77,569	Synagog 9	Szkoł (czyli domów modlitw	185
„	Witebskiéj	„	66,648	„ 10	„ „	153
„	Wołyńskiéj	„	185,833	„ 108	„ „	300
„	Grodzieńskiéj	„	93,240	„ 66	„ „	194
„	Kijowskiéj	„	228,513	„ 71	„ „	238
„	Kowieńskiéj	„	104,468	„ 37	„ „	153
„	Mińskiéj	„	90,542	„78	„ „	312
„	Mohylewskiéj	„	111,192	„ 38	„ „	258
„	Podolskiéj	„	191,847	„ 108	„ „	276
	W ogóle		1,149,852 *)	„ 525	„ „	2,069

We wszystkich tych gubernjach duchownych osób, t. j. rabinów, podrabinów, starszyn i innych, wynosi 4,556

*) Ogólna liczba żydów w Rossji w r. 1859 wynosiła 1,378,476

OFIARY:

W gubernji Kijowskiéj przy kościele Motowidłowskim na wybudowanie kaplicy katolickiéj, obywatel powiatu Wien. D. H. dał rs. 3.

CENY TARGOWE W WILNIE.

od dnia 9 do 13 listopada.

Żyta beczka 16 rub., pszenicy beczka 24 rub., Jęczmienia beczka 11 rub., owsa beczka 9 rub., grochu beczka 18 rub., gryki 10 r., siana pud 60 kop., słomy pud 28 kop., szabelbonu beczka 28 rub., kartofli beczka 6 r. masła pud 9 rub.

KAZENNЫЯ OБЪЯВЛЕНІЯ.

1. Отъ Виленскаго попечительнаго совѣта объявляется, что въ конторѣ Виленскаго госпиталя Савичъ 23 ноября сего мѣсяца будутъ производиться торги, съ переторжкою чрезъ три дня, на поставку съ 1862 по 1863 годъ всѣхъ жизненныхъ припасовъ и матеріаловъ для подвѣдомственныхъ сему совѣту: госпиталя св. Іакова съ военнымъ отдѣленіемъ, госпиталей Савичъ и еврейскаго, воспитательнаго дома „Іисусъ Младенецъ“ и заведенія для умалишенныхъ, для каждаго заведенія порознь или для всѣхъ вмѣстѣ по желанію подрядчиковъ. При чемъ объявляется, что означенные торги и переторжка будутъ производиться на точномъ основаніи т. X, част. I, книги IV, раздѣла III изд. 1857 г. о казенныхъ подрядахъ, для чего лица, желающія вступить въ законный подрядъ обязаны представить въ попечительный совѣтъ при донесеніяхъ на простой бумагѣ до наступленія торговъ благонадежные залоги, которые согласно 1440 ст. т. XIII св. зак. (изд. 1857 г.) должны простираться до пятой части годовой подрядной суммы, и что послѣдняя цѣна состоявшаяся на переторжкѣ, есть окончательна, и послѣ переторжки, на основаніи 1862 ст. тогоже тома, никакія уже особыя предложенія не будутъ приняты, а если кто либо изъ желающихъ не будетъ въ состояніи прибыть лично или принять въ торгахъ участіе, посредствомъ повѣреннаго, то можетъ прислать въ совѣтъ на основаніи 1909 и 1935 ст. т. X св. зак. гражд., част. I изд. 1857 г. объявленіе въ запечатанномъ пакетѣ съ приложеніемъ залога; но объявленія таковыя должны быть доставлены въ совѣтъ не позже 11 часовъ 27 числа тогоже ноября мѣсяца. Кондиціи для сей поставки подрядчики ежедневно могутъ видѣть въ канцеляріи совѣта. Общая же годовая поставка простирается на сумму 48,010 руб. 19 коп.

Членъ совѣта К. *Цывинскій.* (728)

2. Отъ Виленскаго губернскаго правленія объявляется, что въ слѣдствіе постановленія его 10 августа сего 1861 г. состоявшагося, на удовлетвореніе безспорныхъ долговъ дворянъ Станислава и Франца Хомскихъ: а) наслѣдникамъ дворянки Александры Шкленниковой по заемному письму 21 р. съ процентами; б) дворянину Казимиру Ближеевичу по роспискѣ 20 р. и в) дворянину Григорію Закржевскому остальныхъ отъ уплоченнаго капитала 150 р. процентовъ 34 руб. 50 к., подвержены въ публичную продажу принадлежащія имъ, Хомскимъ, 6/8 частей фольварка Новополе, Ошмянскаго уѣзда въ 1-мъ станѣ состоящаго, заключающаго земли 10 десят., оцѣненнаго по десяти-лѣтней сложности средняго чистаго годоваго дохода 90 руб. сер., и для произведенія таковой продажи, назначенъ въ присутствіи Ошмянскаго уѣзднаго суда срокъ торгамъ 17 числа ноября мѣсяца сего 1861 г., съ 11 часовъ утра, съ узаконенною чрезъ три дня переторжкою; желающіе разсматривать бумаги, относящіяся къ этой публикаціи и продажѣ, могутъ найти оныя въ упомянутомъ уѣздномъ судѣ. Октября 16 дня 1861 года.

Совѣтникъ *Гецолдз.*
Секретарь *Комарз.*
Столопачальникъ *Кодзз.* (704)

3. Отъ Виленскаго губернскаго правленія объявляется, что въ слѣдствіе постановленія его, 31 августа 1861 г. состоявшагося, на удовлетвореніе признанной подлежащею безспорному взысканію вошедшимъ въ законную силу постановленіемъ Вилейскаго земскаго суда претензіи дворянина Адама Снѣшки къ евреямъ Лейбѣ Мовшовичу и женѣ его Гиндѣ Конторовичамъ по сохранной роспискѣ въ 100 р. сер. простираемой, подверженъ въ публичную продажу деревянный одно-этажный домъ упомянутаго Конторовича Вилейскаго уѣзда, въ м. Крайскѣ, на вотчинной землѣ состоящій, оцѣненный по трехъ-лѣтней сложности чистаго годоваго дохода 105 р. сер., и для произведенія таковой продажи, назначенъ въ присутствіи Вилейскаго уѣзднаго суда срокъ торгамъ 17 числа ноября мѣсяца сего 1861 г., съ 11 часовъ утра, съ узаконенною чрезъ три дня переторжкою; желающіе разсматривать бумаги, относящіяся къ этой публикаціи и продажѣ, могутъ найти оныя въ упомянутомъ уѣздномъ судѣ. Октября 12 дня 1861 г.

Совѣтникъ *Гецолдз.*
Секретарь *Комарз.*
Столоначальникъ *Кодзз.* (693)

3. Отъ Виленскаго губернскаго правленія объявляется, что въ слѣдствіе постановленія его, 28 іюля 1861 г. состоявшагося, на удовлетвореніе претензіи помѣщика Антона Піотровича къ однодворцу Флоріяну Чичину Эйгирду по вошедшему въ законную силу рѣшенію Ошмянскаго уѣзднаго суда въ 85 руб. съ % съ 28 августа 1841 года и особо за издержки 12 руб. 3 к. сер. простираемой, подверженъ въ публичную продажу участокъ земли упомянутаго Эйгирда Селещенента называемый, Ошмянскаго уѣзда въ 3 станѣ состоящій заключающій земли 11½ дес., оцѣненный въ 85 руб. сер., и для произведенія таковой продажи, назначенъ въ присутствіи Ошмянскаго уѣзднаго суда срокъ торгамъ 16 числа ноября мѣсяца сего 1861 г., съ 11 часовъ утра, съ узаконенною послѣ онаго чрезъ три дня переторжкою; желающіе разсматривать бумаги, относящіяся къ этой продажѣ, могутъ найти оныя въ упомянутомъ уѣздномъ судѣ. Сентября 25 дня 1861 г.

Совѣтникъ *Гецолдз.*
Секретарь *Комарз.*
Столоначальникъ *Кодзз.* (656)

OGŁOSZENIA SKARBOWE.

1. Wileńska rada opiekuńcza ogłasza, iż w kantorze szpitala Wileńskiego Sawicz, dnia 23 listopada roku ter. będą się odbywały targi, z przetargiem we trzy dni, na dostarczenie od 1862 do 1863 roku wszystkich zapasów żywności i materjałów dla zostających pod zawiadywaniem téj rady: szpitala św. Jakóba z wydziałem łazaretowym, szpitalów Sawicz i Żydowskiego, zakładu Dzieciątka Jezus i domu obłąkanych, dla każdego zakładu poosóbno lub dla wszystkich razem, stosownie do życzenia przedsiębierców. Przyczém ogłasza się, iż rzeczone targi i przetarg będą się odbywały na istotnéj zasadzie T. X cz. I ks. IV rozdz. III wyd. 1857 r. o podradach skarbowych; przeto osoby życzący podjąć się tego przedsiębierstwa, zechcą złożyć w radzie opiekuńczéj przy uwiadomieniach na papierze zwyczajnym, przed nadejściem targów, zastawy pewne, które na mocy 1440 art. T. XIII Zb. Pr. wyd. 1857 r., powinne wynosić do piątéj części rocznéj summy podradowéj, i że ostatnia cena na przetargu ofiarowana, jest ostateczną i po przetargu, na zasadzie 1862 art. tegoż tomu, żadne już propozycje przyjęte nie będą; jeżeli zaś ktokolwiek z życzących nie będzie mógł przybyć osobiście, lub przyjąć udział w targach za pośrednictwem pełnomocnika, tedy może przysłać do rady, namocy 1909 i 1935 art. X T. Zb. Pr. Cywil. cz. I wyd. 1857 r., objawienie w zapieczętowanym pakiecie, z załączonym zastawem; atoli objawienia te powinne być podane do rady nie późniéj jak o godz. 11 z rana d. 27 tegoż listopada. Warunki tego przedsiębierstwa tyczące się, życzący mogę widzieć codziennie w kancellarji rady. Ogólne zaś roczne dostarczenie wynosi na summę do 48,010, rub. 19 kop.

Członek rady K. *Cywiński.* (728)

2. Wileński rząd gubernjalny ogłasza, iż w skutek jego postanowienia d. 10 sierpnia 1861 r. nastałego, na zaspokojenie długów niezaprzeczonych szlachty Stanisława i Franciszka Chomskich: a) spadkobiercom szlachcianki Aleksandry Szklennikowéj za obligiem 21 rubli z procentami, b) szlachcicowi Kazimierzowi Bliżejewiczowi za rewersem 20 rub. i c) szlachcicowi Grzegorzowi Zakrzewskiemu pozostałych po spłaceniu kapitału 150 rub. procentów 34 rub. 50 kop., wystawiona zostaje na publiczną przedaż należąca do tychże Chomskich 6/8 części folw. Nowopole, w Oszmiańskim powiecie w 1-m stanie położonego, zawierającego ziemi 10 dziesięcin, ocenionego w stosunku dziesięcioletnim średniego czystego rocznego dochodu 90 rub. sr., i dla uskutecznienia téj przedaży, w Oszmiańskim sądzie powiatowym będzie się odbywał targ d. 17 listopada ter. 1861 r., od godz. 11 z rana, ze zwykłym we trzy dni przetargiem; życzący rozpatrywać papiery téj przedaży i publikacji tyczące się, mogą je widzieć w owym sądzie powiatowym. Dnia 16 października 1861 r.

Radzca *Giecold.*
Sekretarz *Komar.*
Nacz. Stołu *Kodź.* (704)

3. Wileński rząd gubernjalny ogłasza, iż w skutek postanowienia swego w dniu 31 sierpnia roku ter. 1861 nastałego, na zaspokojenie przyznanéj za należącą do bezspornego uzyskania przez weszłe w moc prawną postanowienie Wilejskiego sądu ziemskiego pretensji szlachcica Adama Śnieszki do żydów Lejby Mowszowicza i jego żony Hindy Kantorowiczów, za rewersem schowczym na 100 rub. sr. roszczonéj, wystawiony zostaje na publiczną przedaż drewniany dom jednopiątrowy rzeczonego Kantorowicza, w Wilejskim powiecie w miasteczku Krajsku na dziedzicznéj ziemi położony, oceniony w stosunku trzyletnim czystego rocznego dochodu 105 rubli sr., i dla uskutecznienia téj przedaży w Wilejskim sądzie powiatowym naznaczony został targ d. 17 listopada ter. 1861 r., od godz. 11 z rana, ze zwykłym we trzy dni przetargiem; przeto życzący rozpatrywać papiery téj przedaży i publikacji tyczące się, mogą je znaleźć w rzeczonym sądzie powiatowym. Dnia 12 października 1861 roku.

Radca *Giecold.*
Sekretarz *Komar.*
Nacz. Stołu *Kodź.* (693)

3. Wileński rząd gubernjalny ogłasza, iż w skutek postanowienia jego, w dniu 28 lipca ter. roku nastałego, na zaspokojenie pretensji obywatela Antoniego Piotrowicza do jednodworca Florjana Ejgirda za weszłym w moc prawną wyrokiem Oszmiańskiego sądu powiatowego na 85 rub. z procentami od 28 sierpnia 1841 r. i osóbno za wydatki 12 rubli 3 kop. sr. roszczonéj, wystawiony zostaje na publiczną przedaż kawał ziemi rzeczonego Ejgirda Sieleszczenięty nazywany, w Oszmiańskim powiecie w 3-m stanie położony, zawierający 11½ dzieś. ziemi, oceniony 85 rubli sr., i dla uskutecznienia téj przedaży, w Oszmiańskim sądzie powiatowym naznaczony został termin targu dnia 16 listopada ter. 1861 roku, od godz. 11 z rana, ze zwykłym we trzy dni przetargiem; życzący rozpatrywać papiery téj przedaży tyczące się, mogą je znaleźć w rzeczonym sądzie powiatowym. Dnia 25 września 1861 roku.

Radzca *Giecold.*
Sekretarz *Komar.*
Nacz. Stołu *Kodź.* (656)

ВИЛЕНСКІЙ ДНЕВНИКЪ.

Пріѣхавшіе въ Вильно, съ 9-го по 13-ое ноября.

ГОСТИННИЦА НИШКОВСКІЙ. Пом.: Бениславскій. князь Радзивиллъ. Домбровскій. Янковскій. Войниловичъ. Хондзынскій. Малаховскій. Крживицкій. Мирскій. Оперманъ. Пирель. Виліардъ. Давидъ. Крживицкій. Кудакъ. колл. сов. Лазаревичъ. пом. Андрей Сядецкій. Ковен. губер. предв. двор. Іосифъ Довгирдъ. корпуса лѣснич. полк. Петръ Харнеліи.

Выѣхавшіе изъ Вильна, съ 9-го по 13-ое ноября.

Пом.: Неслуховскій. Шебеко. Минскій. Войниловичъ. Пирель. Палюбинъ. Вильярдъ. Кудакъ. Бенисланскій. Рымкевичъ. Домбровскій. инжен. Давидъ. докторъ медиц. стат. сов. Велькъ. пом. Ванда Сулистровская. надв. сов. Богушевскій.

DZIENNIK WILEŃSKI.

Przyjechali do Wilna od 9-go do 13-go listopada.

HOTEL NISZKOWSKI. Obyw.: Benisławski. książę Radziwiłł. Dombrowski. Jankowski. Wojniłowicz. Chądzyński. Małachowski. Krzywicki. Miński. Opperman. Pirel. Willard. Dawid. Krzywicki. Kudak. radca koll. Łazarewicz. ob. Andrzéj Śniadecki. Kowień. guber. marsz. Józef Dowgird. korpusu leśn. półk. Piotr Charneli.

Wyjechali z Wilna, od 9-go do 13-go listopada.

Ob.: Niesłuchowski. Szebeko. Miński. Wojniłowicz. Pirel. Palubin. Willard. Kudak. Benisławski. Rymkiewicz. Dombrowski. inż. Dawid. doktor medycyny radca stanu Welk. ob. Wanda Sulistrowska. radca dworu Boguszewski.

Печатать позволяется. Вильно, 13 Ноября 1861 г. — Цензоръ статскій совѣтникъ и кавалеръ А. *Мухинъ.*

W drukarni A. H. Kirkora.